

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA**

SANTA MISIULYTĖ
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS IŠTĖSTINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

**BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ KOMPLEKSINES
SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE FORMAS TAIKymo
YPATUMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas: doc. dr. R. Jakštienė

Darbo autorius: S. Misiulytė

Kaunas, 2024

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS.....	4
1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEORINIŲ ASPEKTŲ ANALIZĖ.....	11
1.1 Smurto artimoje aplinkoje sampratos ir formų aptarimas	11
1.2 Kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų aptarimas	17
1.3 Baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje apžvalga.....	24
2. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKymo UŽ KOMPLEKSINĖS SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE FORMAS PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	32
2.1 Kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų inkriminavimas ikiteisminio tyrimo metu	32
2.1.1 Tyrimo metodologija.....	32
2.1.2 Tyrimo rezultatai.....	34
2.2 Baudžiamosios atsakomybės taikymo už kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formas ypatumai Lietuvos teismų praktikoje.....	45
IŠVADOS.....	54
PASIŪLYMAI.....	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	69
SUMMARY	70
PRIEDAI	71

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ANK – Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas

ANSAAĮ - Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas

BK - Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

JTO – Jungtinių Tautų Organizacija

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

IVADAS

Temos aktualumas. Sovietinėje teisinėje sistemoje smurtas artimoje aplinkoje arba smurtas lyties pagrindu nebuvo laikomas prioritetinės reikšmės problema, o cenzūra visose gyvenimo srityse formavo įsitikinimą, kad smurto lyties pagrindu nusikaltimų nėra. Smurtą artimoje aplinkoje reglamentuojantys ir jį apibrėžiantys įstatymai galiojo visą sovietinės Lietuvos laikotarpį, tačiau Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, tik 2000 m. atsirado smurtą artimoje aplinkoje kriminalizuojantis baudžiamojo kodekso straipsnis¹. Iki 2000 m., kai Lietuvos įstatymų leidėjas patvirtino Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK), apie smurto artimoje aplinkoje paplitimą nebuvo plačiai kalbama dėl baudžiamojo persekiojimo sistemos nepajėgumo ir visuomenės bei pačių smurto artimoje aplinkoje dalyvių požiūrio į smurtą artimoje aplinkoje². Smurtas artimoje aplinkoje yra susijęs su aplinkybėmis, kurios susiklostė istoriškai. Nelygus moters ir vyro galios santykis arba stereotipinis požiūris pasireiškia smurtu prieš artimąjį ar šeimos narį. Smurtas artimoje aplinkoje dažnai yra būdingas posovietinės visuomenės daliai, tačiau taip pat aktualus ir daugumoje Europos Sąjungos valstybių³. Anot Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO), smurtas lyties pagrindu, kuris kone dažniausiai pasireiškia smurtu artimoje aplinkoje, yra labiausiai paplitęs žmogaus teisių pažeidimas pasaulyje. Pasak JTO, daugiau nei 1 iš 3 moterų pasaulyje per savo gyvenimą bent kartą patiria smurtą⁴. Tai rodo, kad smurto artimoje aplinkoje reiškinys egzistuoja nepaisant religinių, etninių, ekonominių skirtumų ar statuso visuomenėje. Lietuvoje, kaip ir pasaulyje, smurtas artimoje aplinkoje buvo ir yra reikšminga socialinė problema, kuri ypač gaji dar nuo sovietinės okupacijos laikų, tačiau reikšmingu pokyčiu šio reiškinio užkardymui ir visuomenės supažindinimui su šio reiškinio pasekmėmis tapo 2011 m. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (toliau – ANSAAI), kuriame smurtas artimoje aplinkoje priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų⁵. Nuo įstatymo įsigaliojimo dienos, įstatymo tekstas buvo keistas net vienuolika kartų, o paskutinis pakeitimas, įsigaliojęs nuo 2023 m. liepos 1 d. yra susijęs su dar netaikyta ir precedento neturinčia prevencine priemone – smurto artimoje aplinkoje orderiu, kuriuo

¹ Monika Kareniauskaitė, „Smurto lyties pagrindu sampratos Lietuvoje vėlyvuju sovietmečiu ir posovietinės transformacijos metu“, *Kriminologijos studijos* 7 (2019): 128.

² *Ibid.*, 119.

³ Ramunė Jakštienė, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas. 2019), 6, <https://www.lvb.lt/permalink/f/1470m9t/MRU01000065657>.

⁴ In focus: 16 days of activism against Gender-Based Violence. Prieiga per internetą, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 17 d., <https://www.unwomen.org/en/news-stories/in-focus/2022/11/in-focus-16-days-of-activism-against-gender-based-violence>.

⁵ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425“, e-seimas, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334>.

siekiama užtikrinti smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių asmenų apsaugą, kai smurto atvejais dar nėra įvykęs. Tai rodo, kad smurto artimoje aplinkoje reglamentavimas yra kintantis, dinamiškas, o tokie nauji pokyčiai smurto artimoje aplinkoje kontekste reikalauja naujo mokslinio požiūrio.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsnis gina žmogaus teises nuo žiauraus elgesio, kankinimo ir žeminimo⁶. Didelę įtaką apsaugai nuo smurto artimoje aplinkoje padarė 1979 m. priimta konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, kuria valstybės dalyvės smerkia visų formų diskriminaciją lyties pagrindu⁷. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1995 m. Itin daug atgarsio Lietuvoje sulaukusi Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo, plačiau žinoma kaip Stambulo konvencija, numato smurto artimoje aplinkoje lyties pagrindu apsaugą, lygybės tarp moterų ir vyrų įtvirtinimą, įpareigoja ją ratifikavusias valstybes imtis veiksmingų ir aktyvių priemonių kovoti su smurtu lyties pagrindu tiek artimoje aplinkoje, tiek viešojoje erdvėje⁸. Lietuva Stambulo konvenciją pasirašė, tačiau jos dar nėra ratifikavusi. Nors Lietuva ir turi nacionalinių teisės aktų, kurių tikslas kovoti su smurtu artimoje aplinkoje, tačiau vis dar stingama valios ratifikuoti iki šiol išsamiausią tarptautinę sutartį, kurios taikymo sritis apima visas smurto prieš moteris formas. Stambulo konvencijos šalys įsipareigoja kriminalizuoti įvairių formų smurtą, tarp jų ir kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas⁹. Nors Lietuvoje 2011 m. priimtas įstatymas, kurio tikslas apsaugoti aukas nuo smurto artimoje bei pastaraisiais metais buvo stebimas neženklaus užregistruotų nusikaltimų dėl smurto artimoje aplinkoje mažėjimas, tačiau 2022 m. užfiksuotų smurto artimoje aplinkoje nusikaltimų yra 1,2 proc. daugiau nei 2021 m. Oficialiosios statistikos portalų duomenimis, užregistruotų seksualinės prievartos nusikaltimų išaugo 29 proc., sunkaus sveikatos sutrikdymo – 26,6 proc.¹⁰. 2020 m. užregistruota 33,3 proc. daugiau nužudymų artimoje aplinkoje lyginant su 2019 m. duomenimis¹¹. 2022 m. užregistruota keturiomis žmogžudystėmis artimoje aplinkoje daugiau lyginant

⁶ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios, 2011-12-22, Nr. 156-7390.

⁷ „Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, e-seimas, žiūrėta 2023m. rugsėjo 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20416>.

⁸ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (adopted 11 May 2011, entered into force 1 August 2014). CETS No 210. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d.

⁹ Europos Taryba, *Stambulo konvencija – veiksminga priemonė siekiant panaikinti smurtą dėl lyties* (Strasbourg, 2019), 18, <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2023/2023-HandbookIstanbulConvention-LT.pdf>.

¹⁰ Oficialios statistikos portalas, „Smurto artimoje aplinkoje statistika“, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d., <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10572074>.

¹¹ *Ibid.*

su 2021 m. statistika¹². Tai rodo, kad socialinė problema aktuali ir smurto artimoje aplinkoje padariniai tampa vis sunkesni.

Temos naujumas. 2020 m. asociacijos „Moterų informacijos centras“ užsakyta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa parodė, kad kas penktas Lietuvos gyventojas yra patyręs smurtą artimoje aplinkoje. Daugiausia tokį smurtą patyrusių asmenų nurodė, kad patyrė fizinį smurtą (69 proc.) bei psichologinį smurtą (69 proc.)¹³. Nors apklausos rezultatuose nėra įvardijami kompleksiniai smurto artimoje aplinkoje formų atvejai, tačiau apklausos duomenys rodo, kad asmenys dažnai patiria ne vienos formos smurtą artimoje aplinkoje. Smurtas artimoje aplinkoje visuomenėje dažnai suprantamas kaip fizinis poveikis savo šeimos nariui, sukeliantis fizinės pasekmės¹⁴. Tokia visuomenės nuomonė gali būti paaiškinama tuo, kad fizinis smurtas yra dažniausia smurto forma, dėl kurios aukos kreipiasi pagalbos. Tai gali patvirtinti ir autorė, savo profesinėje aplinkoje dažniausiai susidurianti būtent su šia smurto forma. Tai yra ir labiausiai matoma smurto forma, tačiau smurto artimoje aplinkoje kontekste, fizinis smurtas nėra vienintelis smurtautojo poveikis aukai. Be fizinio smurto egzistuoja dar keletas smurto formų: seksualinis, psichologinis, ekonominis smurtas¹⁵, kurių ypatumai bus nagrinėjami šiame darbe. Svarbu paminėti tai, kad smurto artimoje aplinkoje tema plačiai nagrinėta teisinėje doktrinoje: apie smurtą artimoje aplinkoje Lietuvos nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės kontekste bei smurtą lyties pagrindu yra rašiusios L. Vaigė¹⁶, R. Jakštienė¹⁷. Smurto artimoje aplinkoje problematiką nagrinėjo I. Michailovič¹⁸, o prevencijos klausimus ir darbą su smurtą patyrusiais asmenimis plačiai analizavo I. Michailovič ir kt.¹⁹, L. Vaigė²⁰, I. Michailovič²¹. Apie

¹² Oficialios statistikos portalas, „Smurto artimoje aplinkoje statistika“, *supra note*, 10.

¹³ „Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje“, Mano vyriausybė, žiūrėta 2023-09-27, <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Lietuvos%20gyventoju%20apklausa%20apie%20smurta%20artimoje%20aplinkoje.pdf>.

¹⁴ Laima Ruibytė, „Emocinis smurtas šeimoje pranašauja fizinį smurtą“, *bernardinai.lt*, žiūrėta 2023-09-27, <https://www.bernardinai.lt/2013-11-25-laima-ruibyte-emocinis-smurtas-seimoje-pranasauja-fizini-smurta/>.

¹⁵ Lolita Stulginskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje: Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje* (Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014), 9-13.

¹⁶ Laima Vaigė, „The concept of domestic violence in Lithuania and the aspect of gender from the perspective of international law“, *Socialinių mokslų studijos*. 5, 1 (2013): 255–274, http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/SMS/%5Cnhttp://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/SMS/.

¹⁷ Jakštienė, *supra note* 3.

¹⁸ Ilona Michailovič, Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai. *Teisė*. 2012, 82: 26-40.

¹⁹ I. Michailovič, ir kt. Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.

²⁰ Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 89–107, <https://doi.org/10.13165/JUR-16-23-1-06>.

²¹ Ilona Michailovič, „Smurtinio elgesio kaitos svarba užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje“, *Teisė* 114 (2020): 8–25, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1587105913296/%0Ahttps://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/16806/15918>.

smurto skales, vertinančias smurtą prieš moteris šeimoje yra rašę Z. Vasiliauskaitė ir R. Geffner²², kurie daug dėmesio skyrė vertinant kitokio, ne fizinio, smurto patirtį. Kompleksinės smurto formos gali pasireikšti fizinio, psichologinio, seksualinio ir ekonominio smurto kombinacijomis, tačiau tipinės kompleksinio smurto formos yra prievartinė kontrolė ir persekiojimas²³. Apie šias smurto formas yra rašę daug užsienio mokslininkų, tačiau tyrimo problema mažai išnagrinėta lietuvių autorių. Baudžiamosios teisės reguliuojamą kontroliuojantį ir prievartinį elgesį artimoje aplinkoje nagrinėjo C. Bishop ir V. Bettinson²⁴. Teisinius visų formų smurto lyties pagrindu aspektus analizavo D. Richards ir J. Haglund²⁵. Persekiojimo kaip kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos komponentus apibrėžė TK Logan ir R. Walker²⁶, o jo atpažinimo problematiką analizavo H. Taylor-Dunn, E. Bowen ir E. A. Gilchrist²⁷, P. Q. Brady, B. W. Reyns ir R. Dreke²⁸, R. Mequita ir kt.²⁹. Persekiojimo, kitų smurto formų ir jų kompleksiskumo ypatumus nagrinėjo B. R. Weiss³⁰. Prievartinės kontrolės ypatumus, tipologiją, prievartinės kontrolės atpažinimą atskleidė A. Myhill³¹, A. Myhill ir K. Hohl³², K. A. Crossman ir J. L. Hardesty³³, C. Wiener³⁴, N. E. Conroy ir C. G.

²² Zuzana Vasiliauskaitė ir Robert Geffner, „Eight forms of abuse: the validation and reliability of two multidimensional instruments of intimate partner violence,” *Psichologija* 62, 62 (2021): 56–68, <https://doi.org/10.15388/psichol.2020.21>.

²³ Jakštienė, op. cit. 39–40.

²⁴ Charlotte Bishop ir Vanessa Bettinson, „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of ‘controlling or coercive behaviour,’” *International Journal of Evidence and Proof* 22, 1 (2018): 3–29, <https://doi.org/10.1177/1365712717725535>.

²⁵ David Richards ir Jillenne Haglund, *Violence against women and the Law* (London: Paradigm/ Routledge, 2015).

²⁶ T. K. Logan ir Robert Walker, “Stalking: A Multidimensional Framework for Assessment and Safety Planning,” *Trauma, Violence, and Abuse* 18, 2 (2017): 200–222, <https://doi.org/10.1177/1524838015603210>.

²⁷ Holly Taylor-Dunn, Erica Bowen ir Elizabeth A. Gilchrist, “Reporting Harassment and Stalking to the Police: A Qualitative Study of Victims’ Experiences,” *Journal of Interpersonal Violence* 36, 11–12 (2021): 5965–5992, <https://doi.org/10.1177/0886260518811423>.

²⁸ Patrick Q. Brady, Bradford W. Reyns ir Rebecca Dreke, “A Sign of the Crimes: Examining Officers’ Identification of, and Arrest for, Stalking in Domestic Violence Complaints,” *Police Quarterly* 23, 4 (2020): 500–526, <https://doi.org/10.1177/1098611120923155>.

²⁹ Rita Mesquita ir kt., “Post Break-up Stalking: Police-Officers’ Perceptions,” *Behavioral Sciences and the Law* 40, 5 (2022): 677–698, <https://doi.org/10.1002/bsl.2595>.

³⁰ Benjamin R. Weiss, “Rhetorical and Organizational Typification of Domestic Violence, Sexual Assault, and Stalking as Discrete Forms of Violence,” *Social Problems* 68, 3 (2021): 625–641, <https://doi.org/10.1093/socpro/spaa007>.

³¹ Andy Myhill, “Measuring Coercive Control: What Can We Learn From National Population Surveys?,” *Violence Against Women* 21, 3 (2015): 355–375, <https://doi.org/10.1177/1077801214568032>.

³² Andy Myhill ir Katrin Hohl, “The ‘Golden Thread’: Coercive Control and Risk Assessment for Domestic Violence,” *Journal of Interpersonal Violence* 34, 21–22 (2019): 4477–4497, <https://doi.org/10.1177/0886260516675464>.

³³ Kimberly A. Crossman ir Jennifer L. Hardesty, “Placing Coercive Control at the Center: What Are the Processes of Coercive Control and What Makes Control Coercive?,” *Psychology of Violence* 8, 2 (2017): 196–206, <https://doi.org/10.1037/vio0000094>.

³⁴ Cassandra Wiener, “Seeing What Is ‘Invisible in Plain Sight’: Policing Coercive Control,” *Howard Journal of Crime and Justice* 56, 4 (2017): 500–515, <https://doi.org/10.1111/hojo.12227>.

Crowley³⁵. Prievartinės kontrolės įrodymą ir kriminalizavimą įvertino S. Walklate K. Fitz-Gibbon³⁶. Baudžiamosios atsakomybės galimybės už prievartinę kontrolę ir kultūrinių skirtumų daroma įtaka prievartinės kontrolės atpažinimui buvo atskleista skirtingų šalių mokslininkų: Vokietijos³⁷, Škotijos³⁸, Indijos³⁹, Kambodžos⁴⁰. Užsienio mokslininkai nagrinėjo, kaip prievartinė kontrolė pasireiškia ir veikia senyvo amžiaus žmones⁴¹, jaunimą⁴², vaikus⁴³. Šiuolaikinių technologijų ir socialinių tinklų naudojimą kaip sekimo ir prievartinės kontrolės taktiką aprašė D. Woodlock⁴⁴, A. Becker, J. V. Ford ir T. J. Valshtein⁴⁵, M. Dragiewicz ir kt.⁴⁶, B. A. Harris ir D. Woodlock⁴⁷, D. Woodlock ir kt.⁴⁸. Prievartinės kontrolės ir persekiojimo naudojimą prieš nužudant smurto artimoje aplinkoje auką ir teisėsaugos institucijų neveiksumą nagrinėjo K. R. Lynch, D. B. Jackson ir TK

³⁵ Nicole E. Conroy ir Claire G. Crowley, “Extending Johnson’s Typology: Additional Manifestations of Dating Violence and Coercive Control,” *Journal of Interpersonal Violence* 37, 15–16 (2022): 13315–13341, <https://doi.org/10.1177/08862605211005149>.

³⁶ Sandra Walklate ir Kate Fitz-Gibbon, “The Criminalisation of Coercive Control: The Power of Law?,” *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy* 8, 4 (2019): 94–108, <https://doi.org/10.5204/ijcsd.v8i4.1205>.

³⁷ Titty Varghese ir Ligita Sarkute, “Violence Against Women in Germany and Immigrants: A Mediatized Political Communication?,” *European Integration Studies* 0, 11 (2017): 31–43, <https://doi.org/10.5755/j01.eis.0.11.18957>.

³⁸ Khatidja Chantler ir Melanie McCarry, “Forced Marriage, Coercive Control, and Conducive Contexts: The Experiences of Women in Scotland,” *Violence Against Women* 26, 1 (2020): 89–109, <https://doi.org/10.1177/1077801219830234>.

³⁹ Suman Kanougiya, Muthusamy Sivakami ir Saurabh Rai, “Predictors of Spousal Coercive Control and Its Association with Intimate Partner Violence Evidence from National Family Health Survey-4 (2015-2016) India,” *BMC Public Health* 21, 1 (2021): 1–13, <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12232-3>.

⁴⁰ Maurice Eisenbruch, “‘The Mole on His Penis Lassos Her’: Cultural Understandings of Coercive Control and Emotional Abuse of Women in Cambodia,” *Violence Against Women*, 2023, <https://doi.org/10.1177/10778012231174349>.

⁴¹ Christina Policastro ir Mary A. Finn, “Coercive Control and Physical Violence in Older Adults: Analysis Using Data From the National Elder Mistreatment Study,” *Journal of Interpersonal Violence* 32, 3 (2017): 311–330, <https://doi.org/10.1177/0886260515585545>.

⁴² Susan Lagdon ir kt., “Young People’s Understanding of Coercive Control in Northern Ireland,” *Journal of Child and Adolescent Trauma* 16, 3 (2023): 537–545, <https://doi.org/10.1007/s40653-022-00508-8>.

⁴³ Emma Katz, Anna Nikupeteri ir Merja Laitinen, “When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence,” *Child Abuse Review* 29, 4 (2020): 310–324, <https://doi.org/10.1002/car.2611>.

⁴⁴ Delanie Woodlock, “The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking,” *Violence Against Women* 23, 5 (2017): 584–602, <https://doi.org/10.1177/1077801216646277>.

⁴⁵ Andréa Becker, Jessie V. Ford ir Timothy J. Valshtein, “Confusing Stalking for Romance: Examining the Labeling and Acceptability of Men’s (Cyber)Stalking of Women,” *Sex Roles* 85, 1–2 (2021): 73–87, <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01205-2>.

⁴⁶ Molly Dragiewicz ir kt., “Technology Facilitated Coercive Control: Domestic Violence and the Competing Roles of Digital Media Platforms,” *Feminist Media Studies* 18, 4 (2018): 609–625, <https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1447341>.

⁴⁷ Bridget A. Harris ir Delanie Woodlock, “Digital Coercive Control: Insights from Two Landmark Domestic Violence Studies,” *British Journal of Criminology* 59, 3 (2019): 530–550, <https://doi.org/10.1093/bjc/azy052>.

⁴⁸ Delanie Woodlock ir kt., “‘Living in the Darkness’: Technology-Facilitated Coercive Control, Disenfranchised Grief, and Institutional Betrayal,” *Violence Against Women* 29, 5 (2023): 987–1004, <https://doi.org/10.1177/10778012221114920>.

Logan⁴⁹. Prievartinės kontrolės ir persekiojimo kriminalizavimą Lietuvoje analizavo R. Jakštienė⁵⁰, I. Michailovič⁵¹, I. Laurinaitytė ir kt.⁵², R. Jakštienė⁵³. Nors Lietuvoje priimti nacionaliniai teisės aktai, skirti kovai su smurtu artimoje aplinkoje, bei parašyta daug mokslinių straipsnių šia tema, tačiau socialinė problema ir toliau plačiai egzistuoja, todėl naudinga smurto artimoje aplinkoje reiškinių nagrinėti teoriniu ir praktiniu aspektu bei išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas ypatumus. Tyrimų apie Lietuvos baudžiamosios atsakomybės taikymo už kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formas, tokias kaip persekiojimas ir prievartinė kontrolė, ypatumus nėra daug, trūksta tyrėjų dėmesio nagrinėjama tema, kuri Lietuvoje kol kas mažai išnagrinėta, o šiame darbe bus naudojami nauji tyrimo duomenys – analizuojami specialistų interviu ir teismų praktika baudžiamosios atsakomybės taikymo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas kontekste.

Tyrimo problema. Baudžiamosios atsakomybės taikymas už kompleksinių formų smurtą artimoje aplinkoje yra ydingas, nes Lietuvos baudžiamajame įstatyme kriminalizutos ne visos kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos. Baudžiamajame įstatyme nėra numatyta speciali norma už vieną iš tipiškiausių kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų - prievartinę kontrolę, kurioje baudžiamoji atsakomybė galėtų kilti nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Tai neužtikrina tinkamos apsaugos nuo šios formos smurto artimoje aplinkoje. Ikiteisminis tyrimas dažniausiai yra pradedamas tik už pavienės nusikalstamos veikos, neatsižvelgiant į kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų naudojimą, ypač prievartinės kontrolės veiksmų visumą, kas daro neigiamą įtaką tinkamam ir teisingam baudžiamajam procesui.

Tyrimo objektas. Baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas taikymo ypatumai.

Darbo tikslas. Atskleisti baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas taikymo ypatumus.

Tyrimo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

⁴⁹ Kellie R. Lynch, Dylan B. Jackson ir T. K. Logan, “Coercive Control, Stalking, and Guns: Modeling Service Professionals’ Perceived Risk of Potentially Fatal Intimate Partner Gun Violence,” *Journal of Interpersonal Violence* 36, 15–16 (2021): 7997–8018, <https://doi.org/10.1177/0886260519839419>.

⁵⁰ Jakštienė, *supra* note 3.

⁵¹ Ilona Michailovič, „Įkyrus persekiojimas ir jo aukos,” *Informacijos mokslai* 82 (2018): 86–96, <https://doi.org/10.15388/im.2018.82.6>.

⁵² Ilona Laurinaitytė ir kt., “Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje”, *Kriminologijos studijos* 9 (2021): 77–99.

⁵³ Ramunė Jakštienė, “A New Norm on Stalking: Is This the New Normal in Lithuania?,” *Baltic Journal of Law and Politics* 15, 2 (2022): 29–47, <https://doi.org/10.2478/bjlp-2022-0009>.

1. Apžvelgti kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų sampratą.
2. Identifikuoti baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas teisinio reglamentavimo problemas.
3. Atskleisti ikiteisiminio tyrimo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas ir jų inkriminavimo ikiteisminiame tyrime ypatumus.
4. Išanalizuoti kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų kvalifikavimo probleminius aspektus Lietuvos teismų praktikoje.

Ginamasis teiginys. Esamas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas Lietuvoje neužtikrina tinkamos apsaugos nuo tokios kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos kaip prievartinė kontrolė.

Naudoti tyrimo metodai. Lingvistinis bei mokslinių šaltinių analizės metodas naudotas kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų bei kitoms darbe analizuojamoms sąvokoms atskleisti. Sisteminės analizės metodas naudotas analizuojant Lietuvos Respublikos teisinį reglamentavimą už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas. Analitinis – kritinis metodas buvo naudojamas atskleisti ir kritiškai vertinti teisinio reglamentavimo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas trūkumus. Empirinio – kokybinio tyrimo metodu - pusiau struktūruotu interviu, siekta atskleisti Šiaulių miesto ir rajono policijos komisariato ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo ypatumus nagrinėjant kompleksinio smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo bylas. Teismų praktikos analizės metodu siekta nustatyti dažniausius kompleksinio smurto artimoje aplinkoje atvejus bei Lietuvos baudžiamojo įstatymo trūkumus. Lyginamosios analizės metodu siekta palyginti kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų inkriminavimą ikiteisminio tyrimo metu ir bylos nagrinėjimo teisme metu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro du skyriai. Pirmajame skyriuje atliekama smurto artimoje aplinkoje teorinių aspektų analizė. Pirmąjį skyrių sudaro trys poskyriai. Pirmojo skyriaus pirmajame poskyryje analizuojama smurto artimoje aplinkoje sąvoka ir aptariamos jo formos, antrajame aptariamos kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos, o trečiajame poskyryje apžvelgiama BK numatyta baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje. Antrajame darbo skyriuje nagrinėjami baudžiamosios atsakomybės taikymo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas probleminiai aspektai aptariant empirinio tyrimo rezultatus. Antrojo skyriaus pirmajame poskyryje analizuojamas kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų inkriminavimas ikiteisminio tyrimo metu, o antrajame poskyryje nagrinėjami baudžiamosios atsakomybės taikymo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas ypatumai teismų praktikoje.

1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEORINIŲ ASPEKTŲ ANALIZĖ

Žmogaus teisių apsaugos svarba tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinta dar nuo XX a. vidurio. 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje nustatytos žmogaus teisių į gyvybę, garbę, orumą, kūno neliečiamumą ir kitas pagrindines žmogaus teisių nuostatas⁵⁴. Nors šioje deklaracijoje tiesiogiai nekalbama apie žmogaus apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje, tačiau pamatinės žmogaus teisių nuostatos įtvirtina ir apsaugą nuo šios rūšies smurto. 1979 m. Jungtinių Tautų konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims numatyta pareiga panaikinti moterų diskriminaciją ne tik viešojoje, bet ir privačioje sferoje, kas parodo, kad smurtas prieš moteris ir smurtas artimoje aplinkoje tampa visuomenine problema⁵⁵. 1993 m. Jungtinių Tautų deklaracijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo apibrėžta smurto artimoje aplinkoje sąvoka, apibūdintos smurto formos ir pasekmės⁵⁶. Kalbant apie kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas ir baudžiamosios atsakomybės už jas taikymo ypatumus, visų pirma svarbu apibrėžti teorinius smurto artimoje aplinkoje aspektus, t. y. apžvelgti smurto, artimos aplinkos sąvokų reikšmę, suvokti atskirų ir kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų skirtumus, bei aptarti pagrindinius baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje taikymo ypatumus.

1.1 Smurto artimoje aplinkoje sampratos ir formų aptarimas

Smurtas įvairiuose mokslinės literatūros šaltiniuose apibūdinamas skirtingai. Smurtas gali būti susijęs tiek su visuomeniniais, tiek su tarpasmeniniais santykiais. Smurto tema diskutuojama viešosios politikos, socialinių judėjimų, akademinių tyrimų, žurnalistikos, grožinės literatūros, karinės strategijos ar teisėsaugos kontekste⁵⁷. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne smurtas apibrėžiamas kaip „šturkšti prievarta“, o prievarta „jėgos vartojimas, vertimas ką daryti“⁵⁸. Kalbant apie smurto artimoje aplinkoje definiciją, smurto samprata susijusi su žmogaus asmeninės laisvės varžymu, kuris neigiamai

⁵⁴ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Nr. 68-2497“, Valstybės žinios, žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

⁵⁵ „Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, *supra note*, 7.

⁵⁶ United Nations Declaration on the Elimination of Violence Against Women. 20 December 1993, A/ RES/48/104. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>.

⁵⁷ Pal Ahluwalia and Toby Miller, “Violence,” *Social Identities* 25, 2 (2019): 107, <https://doi.org/10.1080/13504630.2018.1559477>.

⁵⁸ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

veikia asmens kasdienį gyvenimą ir kurio padariniai - reali grėsmė gyvybei⁵⁹. Autoriai A. Acus, E. Acienė ir D. Puidokienė nurodo, kad bendras smurto sampratos požiūris yra orientuotas į kūno sužalojimų, laisvės apribojimo, fizinių ir emocinių kančių išgyvenimą, atsirandantį dėl prievartos naudojimo⁶⁰.

Smurto artimoje aplinkoje samprata apibrėžiama skirtingai daugelyje Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros šaltinių. Autoriai G. Chomentauskas, E. Dereškevičiūtė ir D. Murauskienė nurodo, kad smurtas artimoje aplinkoje yra tiesioginis smurtas, nukreiptas į esamus arba buvusios intymius partnerius bei šeimos narius, kuris pasireiškia kontroliuojančiu, prievartiniu, gąsdinančiu elgesiu⁶¹. Autorė L. Vaigė palyginusi tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus padarė išvadą, kad tarptautinėje arenoje smurto artimoje aplinkoje ir smurto dėl lyties sąvokos yra glaudžiai susijusios, kai tuo tarpu Lietuvos nacionalinėje teisėje smurto artimoje aplinkoje sąvoka yra neutrali lyčiai⁶². Autoriai L. H. Vasiliauskiene, E. Dirmonaitė, Z. Vasiliauskaitė, smurto artimoje aplinkoje sąvoką gretina su smurtu prieš moteris šeimoje ir apibrėžia kaip tyčinį fizinį, psichologinį, seksualinį, ekonominį vieno šeimos nario, kuris dažniausiai būna vyras, veiksmą ar veiksmus prieš kitą šeimos narį, dažniausiai moterį, kai šie veiksmai pažeidžia jo kontitucines teises ir laisves ir daro ekonominę, fizinę, psichinę, moralinę žalą⁶³. Smurtas artimoje aplinkoje užsienio literatūroje suprantamas kaip žmogaus teisių pažeidimas ir labiausiai paplitusi smurto rūšis prieš moteris⁶⁴, daranti įtaką fizinei, psichinei ir reprodukicinei sveikatai⁶⁵. Smurto artimoje aplinkoje apibrėžimas suprantamas remiantis skirtingais kriterijais. Vieni mokslininkai smurto artimoje aplinkoje sąvoką sieja su konstitucinių teisių pažeidimu, kiti smurtą artimoje aplinkoje vertina kaip vieną iš smurto lyties pagrindu rūšių, tačiau bendra smurto artimoje aplinkoje samprata pasižymi smurto aukai neteisėtu veikimu daroma fizine, psichine, seksualine, ekonomine žala aplinkoje, kurioje asmens yra susiję artimais ryšiais.

⁵⁹ Jurgita Vorevičienė, „Smurto šeimoje socialinė determinacija Lietuvoje“, Jaunųjų mokslininkų darbai 1, 43 (2015): 35.

⁶⁰ Arūnas Acus, Elvyra Acienė ir Dalia Puidokienė, "Domestic Violence Against Women: Discourse of Reality", Tiltai 3 (2017): 117.

⁶¹ Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė ir Dovilė Murauskienė, „Smurtas artimoje aplinkoje. Atpažinimas, pagalba, prevencija“ (Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2017), 5.

⁶² Vaigė, *supra note*, 16: 269-270.

⁶³ Lilija Hendrika Vasiliauskiene, Evelina Dirmonaitė ir Zuzana Vasiliauskaitė, *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams* (Vilnius: Vilniaus moterų namai, 2017), 10, <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Metodinės%20rekomendacijos%202018.pdf>.

⁶⁴ Lina Šumskaitė and Salome Namicheishvili, "The Social Policy of Combating Domestic Violence in Georgia and Lithuania," *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 15 (2017): 56, <https://doi.org/10.15388/stepp.2017.15.10809>.

⁶⁵ Sedigheh Nohjah and Seyed Mahmood Latifi, "Variation in the Prevalence of Domestic Violence between Neighboring Areas," *International Scholarly Research Notices* (2014): 1, <https://doi.org/10.1155/2014/721951>.

Analizuojant smurto artimoje aplinkoje sampratų įvairovę svarbu paminėti, kad kai kuriuose, ypač užsienio, mokslinės literatūros šaltiniuose kartu su smurto artimoje aplinkoje sąvoka naudojami ir smurto šeimoje bei intymaus partnerio smurto terminai. Dažnai smurto artimoje aplinkoje ir intymaus partnerio smurto sąvokos yra naudojamos kaip sinonimai, nors šių sąvokų reikšmė yra skirtinga⁶⁶. Smurto šeimoje terminas vartojamas siekiant pabrėžti smurtą prieš įvairiais šeiminiiais ryšiais susietus asmenis⁶⁷. Intymaus partnerio terminas susijęs su aukos ir smurtautojo intymiu santykiu. Tai gali būti esamas ar buvęs sutuoktinis ar partneris, o apibrėžiant intymaus partnerio smurtą, svarbus yra pasitikėjimo ir priklausomybės laipsnis⁶⁸. Intymaus partnerio smurtas suprantamas kaip smurtas ar piktnaudžiavimas prieš esamą arba ankstesniais romantiškais santykiais susijusį partnerį ar sutuoktinį⁶⁹.

ANSAAI 2 straipsnio 5 dalyje nurodytas smurto apibrėžimas, kuriame teigiama, kad „smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturinę žalą“⁷⁰. Iš šio apibrėžimo matyti, kad pagrindiniai smurto sampratos kriterijai apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo kontekste yra asmens veikimas arba neveikimas, tyčia, skirtingų smurto formų naudojimas ir dėl jų atsiradusi žala. Pastaraisiais dešimtmečiais demokratinių valstybių susirūpinimo nukentėjusiųjų gerove padidėjimas padarė įtaką nusikalstamų veikų, nuo kurių nukentėjusiems asmenims reikalingas ypatingas dėmesys, identifikavimui. Ypač didelio dėmesio sulaukė veikos, siejamos su artima aplinka⁷¹. Stambulo konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo 3 straipsnyje smurto artimoje aplinkoje sąvoka siejama su fiziniu, psichologinio, seksualinio ar ekonominio smurto veiksmais namų ūkyje arba tarp buvusių ar esamų sutuoktinių, partnerių, nepaisant to, ar smurtautojas ir auka gyvena tame pačiame būste⁷². ANSAAI 2 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „artima aplinka - aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį.“⁷³ Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.7 straipsnio 2 dalimi, sutuoktiniais pripažįstami vyras ir moteris, kurie įstatymų nustatyta tvarka yra

⁶⁶ Policastro and Finn, *supra* note, 41: 314.

⁶⁷ Jakštienė, *supra* note, 3: 31.

⁶⁸ Policastro and Finn, *op. cit.*

⁶⁹ Vasiliauskaitė ir Geffner, *supra* note, 22: 57.

⁷⁰ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425“, *supra* note, 5.

⁷¹ Chomentauskas, Dereškevičiūtė ir Murauskienė, *supra* note, 61: 5.

⁷² Europos Taryba, *supra* note, 9: 7.

⁷³ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425“, *op. cit.*

įregistravę santuoką. To paties kodekso 3.229 straipsnyje yra įtvirtinta, kad partnerystė yra vyro ir moters, įstatymų nustatyta tvarka įregistravusių partnerystę bei bendrai gyvenančių ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravus santuokos, santykiai. Tiesa, CK apibrėžia tik turtinius partnerystės santykius. CK 3.136 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad svainystė yra santykis tarp vieno sutuoktinio ir kito sutuoktinio giminaičių bei tarp abiejų sutuoktinių giminaičių⁷⁴. Svarbu paminėti, kad BK nėra apibrėžta nei smurto, nei artimos aplinkos sąvoka. Artimos aplinkos požymis BK yra įtvirtintas kategorijomis - artimasis giminaitis ir šeimos narys. Artimaisiais giminaičiais pagal BK 248 straipsnio 1 dalį laikomi tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai, vaikaičiai, o pagal 141 straipsnio 2 dalį, „šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai, taip pat nusikalstamą veiką padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio arba partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai.“⁷⁵. Kone analogišką šeimos narių sąvoką apibrėžia ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 38 straipsnis, tačiau šiame straipsnyje įtvirtinta, kad šeimos nariu laikomi ir išlaikytiniai bei buvę sutuoktiniai⁷⁶. Artimųjų giminaičių sąvoka pateikta ir CK 3.135 str., kurioje artimieji giminaičiai yra tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai bei šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai⁷⁷. Atsižvelgiant į aprašytas artimos aplinkos sąvokas, galima teigti, kad įstatymuose yra pateikiamos ne tik skirtingos, bet ir nevienodos apimties artimos aplinkos sąvokos, o bendro ūkio tvarkymo sąvoka neaprašyta ir yra tik vertinamojo pobūdžio⁷⁸. Kalbant apie baudžiamosios atsakomybės taikymą už smurtą artimoje aplinkoje daugiausia problemų kyla bylose, kuriose nukentėjęs (nukentėjusieji) ir įtariamasis (įtariamieji) susiję bendro gyvenimo neįregistravus santuokos, atskirai gyvenančių sutuoktinių ir buvusių artimų santykių situacijomis⁷⁹. Nors įvairiuose moksliniuose šaltiniuose vartojamos smurto šeimoje, smurto namuose, intymaus partnerio smurto, smurto prieš moteris sąvokos, šiame darbe atsižvelgiant į BK ir kituose

⁷⁴ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, infolex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., <https://www.infolex.lt/ta/100228>.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, infolex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., <https://www.infolex.lt/ta/66150>.

⁷⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708&title=LR%20baud%FEiamojo%20proceso%20kodeksas.

⁷⁷ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *op. cit.*

⁷⁸ Ramunė Jakštienė, „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje : teismų praktikos pagrindimas,“ *Jurisprudencija* 6195, 1 (2018): 228, <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-10>.

⁷⁹ *Ibid.*, 229.

teisės aktuose, reglamentuojančiuose šį reiškinį, vartojamas sąvokas bus vartojamas smurto artimoje aplinkoje terminas.

Kaip matyti iš ANSAAĮ ir kituose Lietuvos ir užsienio moksliniuose šaltiniuose bei teisės aktuose pateikto smurto artimoje aplinkoje sąvokos apibrėžimo, šia teisei priešinga veikia daromas fizinis, psichinis, seksualinis ir ekonominis poveikis, todėl mokslinėje literatūroje išskiriamos keturios pagrindinės smurto artimoje aplinkoje formos: fizinis, psichologinis, seksualinis ir ekonominis smurtas⁸⁰.

Viena labiausiai paplitusių ir lengviausiai atpažįstamų smurto artimoje aplinkoje formų yra fizinis smurtas⁸¹. Tai pasireiškia aukos mušimu, stūmimu, kratymu, smogimu, trenkimu, badymu, smaigimu, deginimu, šaldymu, dusinimu, draskymu, kankinimais ir kitais panašiais veiksmais⁸². Fizinio smurto pasekmės apima žalą sveikatai (įvairius kūno sužalojimus, sužeidimus), bejėgiškos būklės sukėlimą, laisvės atėmimą ir fizinį skausmą, kančias ar net gyvybės atėmimą⁸³. Fizinio smurto artimoje aplinkoje kraštutinitumas yra nužudymas, kurį įvykdo asmuo su auka susijęs artimais ryšiais, kitaip tariant, artimoje aplinkoje. Daugumą vaikų ir moterų nužudymų įvykdo asmuo, gyvenantis aukai artimoje aplinkoje⁸⁴. Kūno sužalojimai pasireiškia įvairaus pobūdžio įdrėskimais, įbrėžimais, kraujosrūvomis, nudeginimais, organų pažeidimais ir pan. Smurtautojo fizinis poveikis aukai gali pasireikšti ir vertimu svaigintis, medicininės pagalbos nesuteikimu, neįgalumo sukėlimu ar privedimu prie savižudybės⁸⁵. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atlikto tyrimo duomenimis, dažniausios fizinio smurto formos yra stumdymas, pliaukštelėjimas, plaukų tampymas, griebimas. 34 proc. aukų patyrė keturias ar daugiau fizinio smurto rūšių⁸⁶. Svarbu tai, kad fiziniam smurtui būdingas neteisėtas fizinis poveikis prieštaraujantis smurto aukos valiai ir norui⁸⁷.

Dar viena dažnai naudojama smurto artimoje aplinkoje forma yra psichologinis smurtas, kuris mokslinėje literatūroje dar vadinamas emociniu, verbaliniu smurtu⁸⁸. Tai tokia smurto forma,

⁸⁰ Chomentauskas, Dereškevičiūtė ir Murauskienė, *supra note*, 61: 10-11.

⁸¹ Zuzana Vasiliauskaitė, „Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas“, Vilniaus moterų namai, žiūrėta 2023 m. lapkričio 19 d., <https://www.vmotnam.lt/metrastis/1995-2005-metai/apie-smurta/seimoje-patirto-smurto-padariniai-bio-psicho-socialinei-asmens-sveikatai-musamos-moters-sindromas/>.

⁸² Stulginskienė, *supra note*, 15:12.

⁸³ Vasiliauskienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 63: 8.

⁸⁴ Sigitas Chmieliauskas, „Žmogžudysčių Lietuvoje vertinimas teismo medicininio, etinio, socialinio ir teisinio požiūriu“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2019), 40-41, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:42312172/>.

⁸⁵ Jakštienė, *supra note*, 3: 37-38.

⁸⁶ European Agency for Fundamental Rights, *Violence against Women: An EU-Wide Survey Main Results Violence against Women: An EU-Wide Survey*, 2014, <https://doi.org/10.2811/62230>.

⁸⁷ Vorevičienė, *supra note*, 59: 36.

⁸⁸ Vasiliauskienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *op. cit.*, 9.

kuriai būdingas neteisėtas elgesys su kitu asmeniu, kurio pasekmės asmens sveikatai gali būti psichologinė trauma, depresija, potrauminis stresas, nerimas⁸⁹. Psichologinis smurtas dažnai pasireiškia grasinimais, bauginimais, pažeminimu, įžeidinėjimu, pašaipomis, nuolatine kritika, menkinimu, nuvertinimu, izoliacija⁹⁰, priekabiavimu, ignoravimu, pavydu, šantažu⁹¹. Psichologinis smurtas pasižymi sąmoningu, tyčiniu, pavoju poveikiu kito žmogaus psichikai, kai verčiama jį baimintis dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų⁹². Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atlikto tyrimo duomenimis, 32 proc. moterų patyrė psichologinį smurtą artimoje aplinkoje, dažniausiai nuo intymaus partnerio⁹³.

2020 m. Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis, po fizinio ir psichologinio smurto, Lietuvos gyventojai artimoje aplinkoje patyrė ekonominį smurtą (11 proc.)⁹⁴. Ekonominiai veiksniai bei problemos šeimoje dažnai tampa bet kurios formos smurto artimoje aplinkoje priežastimi⁹⁵. Šiai smurto formai būdinga tam tikra specifika, nes šios smurto formos pasekmės nėra matomos kitiems visuomenės nariams, nors ši smurto forma pasireiškia skirtingam socialiniam sluoksniui priklausančiose šeimose⁹⁶. Sunki materialinė padėtis gali tapti ne tik fizinio, psichologinio ar seksualinio smurto priežastimi, tačiau manipuliavimas šeimos ištekliais ar partnerio finansine padėtimi gali būti naudojama kaip dar viena smurto forma. Istorškai susiklosčiusi visuomenės struktūra, kurioje dominuoja vyrų valdžia, galių disbalansas ir šeimos finansų kontrolė vyro rankose, leido atsirasti dar vienai smurto artimoje aplinkoje formai – ekonominiam smurtui⁹⁷. Ekonominis smurtas pasireiškia ne tik šeimos, bet ir privačių finansinių išteklių kontrole, jų ribojimu, vienvaldišku finansinių sprendimų priėmimu, galimybių mokytis, dirbti ribojimu, vertimu atlikti finansinius sprendimus (pasirašyti dokumentus, parduoti turtą, surašyti, pakeisti testamentą), vaikų neišlaikymu, nevisaverte mityba⁹⁸, atsisakymu partneriui teikti informaciją apie realią šeimos turtinę padėtį, turto užrašymu smurtautojo artimiems asmenims prieš smurto aukos skyrybas su smurtautoju⁹⁹.

⁸⁹ Sigitas Laima, „Psichologinis smurtas: teismo medicininės įžvalgos ir kriterijų patikra“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016), 3, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:18849382/>.

⁹⁰ Jakštienė, *supra note*, 3: 38.

⁹¹ Acus, Acienė ir Puidokienė, *supra note*, 60: 117.

⁹² Vasiliauskienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 63: 9.

⁹³ European Agency for Fundamental Rights, *supra note* 86: 71.

⁹⁴ „Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje“, *supra note*, 13: 6.

⁹⁵ Ramunė Jakštienė, “Economic Abuse and Criminal Responsibility: Lithuanian Case Law on Domestic Violence”, *International and Comparative Law Review* 22, 2 (2022): 215, <https://doi.org/10.2478/iclr-2022-0023>.

⁹⁶ Vasiliauskienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *op. cit.*, 8.

⁹⁷ Jakštienė, *op. cit.*, 215.

⁹⁸ Jakštienė, *supra note*, 3: 39.

⁹⁹ Vasiliauskienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *op. cit.*

Seksualinis smurtas pasireiškia nuolatinio spaudimu seksualiai santykiuoti, asmuo traktuojamas kaip seksualinis objektas¹⁰⁰, šios formos smurtas gali pasireikšti ir seksualiniu prievartavimu, žaginiu, ypač žiauriu lytiniu santykiavimu, seksualiniu priekabiavimu, nesaugiais lytiniais santykiais, lytinių organų žalojimu, priverstiniu nėštumu ar jo nutraukimu ir pan.¹⁰¹. Mokslininkai pastebėjo šios smurto formos latentškumą, kuris susijęs su privačiais asmenų santykiais, stereotipiniu požiūriu į lyčių vaidmenis¹⁰². Kai kurie mokslininkai teigia, kad tai ir viena labiausiai stigmatizuojamų smurto formų dėl antrinės viktimizacijos pavojaus¹⁰³.

Kai kuriuose mokslinės literatūros šaltiniuose prie anksčiau paminėtų smurto artimoje aplinkoje formų priskiriamos dar keletas smurto formų: moralinis smurtas (orientuotas į religiją), struktūrinis smurtas (skirtingų formų deriniai)¹⁰⁴, nepriežiūra (pasireiškia nesirūpinimu, dėmesio stoka)¹⁰⁵.

Apibendrinant, smurtas artimoje aplinkoje yra fizinio, psichologinio, seksualinio ar ekonominio smurto naudojimas prieš intymų partnerį, šeimos narį, artimą giminaitį ar kitą artimais ryšiais susijusį asmenį, kuris pasireiškia artimoje aplinkoje.

1.2 Kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų aptarimas

Lietuvos įstatymų leidėjas iki šiol išsamiausiame įstatyme, reglamentuojančiame apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje, įvardijo keturias anksčiau aptartas smurto artimoje aplinkoje formas. Visos šios formos gali būti naudojamos atskirai, tačiau tyrimai rodo, kad dauguma prievartos ir smurto artimoje aplinkoje formų egzistuoja kompleksiskai¹⁰⁶. Autorių V. Pilinkaitės-Sotirovič ir L. Vaigės atlikto tyrimo duomenimis, visos tyrime dalyvavusios moterys pasakojo apie ilgalaikį partnerio smurtą, prasidėjusį užgauliojimais, kurie peraugdavo į fizinį ir seksualinį smurtą¹⁰⁷. 2021 m. lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba išleido praktinį vadovą savivaldybėms, kovojant su smurtu artimoje aplinkoje, kuriame nurodė, kad smurtas gali pasireikšti viena ar keliomis formomis, o dažniausiai

¹⁰⁰ Acus, Acienė ir Puidokienė, *supra note*, 60: 117

¹⁰¹ Jakštienė, *supra note*, 3: 38.

¹⁰² Dalia Puidokienė ir kt., „Seksualinę prievartą artimoje aplinkoje patiriančioms moterims teikiamos pagalbos prieinamumo analizė problemų nustatymo kontekste“, *Tiltai* 2 (2022): 91.

¹⁰³ Vorevičienė, *supra note*, 59: 36.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 37

¹⁰⁵ Stulginskienė, *supra note*, 15:13.

¹⁰⁶ European Agency for Fundamental Rights, *supra note*, 86: 71.

¹⁰⁷ Vilana Pilinkaite-Sotirovic ir Laima Vaigė, “Challenges for Preventing Violence against Women in Lithuania,” *Filosofija, Sociologija* 28, 4 (2017): 270.

skirtingos smurto formos naudojamos kartu¹⁰⁸. Autorius S. Laima daktaro disertacijoje atliko literatūros analizę, iš kurios matyti, kad Japonijoje beveik visos įvardytos smurto formos pasireiškia vienu metu. Tyrimo duomenimis, daugiau nei 90% japonių, kurios patyrė smurtą artimoje aplinkoje, teigė, kad prieš jas buvo naudojama fizinio, psichologinio ir seksualinio smurto kombinacija¹⁰⁹. Viena dažniausių visų formų smurto artimoje aplinkoje priežasčių yra siekis valdyti savo partnerį. Visapusiškai partnerio kontrolei smurtautojai pasitelkia įvairias strategijas, tarp kurių ir bauginimą, manipuliaciją, žodines atakas, seksualinį, fizinį smurtą, ekonominį žlugdymą¹¹⁰. Anot autorių Z. Vasiliauskaitės ir R. Geffner, dauguma tyrėjų kalba apie atskirų, skirtingų formų smurtą artimoje aplinkoje, ypač daug dėmesio skiriant fiziniam smurtui, tačiau analizuojant intymaus partnerio smurtinio elgesio paplitimą, smurto atvejų itin padaugėja, kai atkreipiamas dėmesys į ne tik fizinę, bet ir psichologinę bei ekonominę prievartą¹¹¹. Autorė L. Vaigė daktaro disertacijoje pabrėžė, kad, skirtingai nei tarptautiniuose, Lietuvos Respublikos teisės aktuose vis dar trūksta kai kurių konceptualių apibrėžimų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, tarp kurių ir tam tikros kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos¹¹². Naudojamos kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos sukelia ir žalą, kuri pasireiškia taip pat kompleksiškai. Autorė Z. Vasiliauskaitė teigia, kad intymaus partnerio smurtas yra trauminis įvykis, kuris sukelia sunkius padarinius jį išgyvenusio asmens fizinei, psichinei ir socialinei gerovei¹¹³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalgoje yra pasisakęs, kad dėl plačios smurto artimoje aplinkoje apibrėžties, smurtu artimoje aplinkoje laikomos ne tik nusikalstamos veikos, kurių BK dispozicijose aprašytas smurto artimoje aplinkoje požymis, bet ir kitos nusikalstamos veikos, kurios yra padaromos artimoje aplinkoje bei sukelia fizinę, materialinę ir neturtinę žalą¹¹⁴. Kompleksinis smurtas artimoje aplinkoje – tai vienos, kelių ar visų smurto formų naudojimas artimoje

¹⁰⁸ „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, žiūrėta 2023 m. spalio 30 d., <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/praktinis-vadovas-savivaldybems.pdf>.

¹⁰⁹ Laima, *supra note*, 89: 12-13.

¹¹⁰ „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“, *op. cit.*, 15.

¹¹¹ Vasiliauskaitė ir Geffner, *supra note*, 22: 56-57.

¹¹² Laima Vaigė, „Violence Against Women under International Law: Fillig the Gaps at International, Regional and National Levels“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016), 213, <https://cris.mruni.eu/cris/entities/etd/9dc6b47a-9153-4e03-9a8c-a971fe180c40/details>.

¹¹³ Zuzana Vasiliauskaitė, „The Role of Disclosure, Social Support and Social Constraints for Posttraumatic Growth in Women Survivors of Intimate Partner Violence“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2023), 25, <https://vb.mruni.eu/object/elaba:163480015/#:~:text=While%20a%20positive%20path%20to,the%20experience%20of%20greater%20PTG>.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga“, lat.lt, žiūrėta 2024 m. sausio 30 d., <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/naudziamuju-byly-apzvalgos/68>.

aplinkoje. Kompleksinis smurtas apima kelias smurto formas ir pasireiškia skirtingo pobūdžio veiksmis.

Fizinis ir psichologinis smurtas naudojamas kartu gali pasireikšti tuo, kad fizinis smurtas kartu yra ir emocinė kančia, kuri daro didelę įtaką smurto aukos psichologinei būklei¹¹⁵. Mechaniniai veiksniai, patiriant fizinį smurtą, sukelia ne tik kūno sužalojimus, bet ir psichinį sutrikimą, kuris vadinamas reakcija į stresą, todėl būtina įvertinti smurto mechaninius ir psichologinius sužalojimus¹¹⁶. Autoriai G. Bučiūnas ir V. Velička, nagrinėję tarpinstitucinį bendradarbiavimą tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus, padarė išvada, kad žodis „sužaloti“ sveikatos priežiūros įstaigų turėtų būti suprantamas plačiau ir apimti psichinį smurtą, dėl ko sveikatos priežiūros įstaigos būtų įpareigos pranešti apie galimas nusikaltamas veikas, kurių padariniai yra ne tik fiziniai sužalojimai, bet ir psichologiniai¹¹⁷. Tai rodo, kad fizinis smurtas yra susijęs su psichologiniu, tačiau pastarasis sunkiau atpažįstamas ir sveikatos priežiūros įstaigų. Seksualinis smurtas dažnai pasireiškia kompleksiskai, kai naudojamos kelios smurto formos ir skirtingo pobūdžio veiksmai, tokie kaip seksualinis priekabiavimas ir fizinis smurtas, persekiojimas ir pan¹¹⁸. Remiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atlikto tyrimo duomenimis, 8 proc. moterų per metus patiria kompleksinį fizinį ir seksualinį smurtą¹¹⁹. Pasaulinio masto tyrimo duomenimis, seksualinis ir fizinis smurtas kartu yra susijęs su aukšto lygio kontroliuojančiu elgesiu¹²⁰, o fizinio ir seksualinio smurto naudojimui vienu metu apibūdinti literatūroje yra vartojamas koviktimizacijos terminas¹²¹. Atliktame tyrime, kuris analizavo seksualinį smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų patirtis ir tokį smurtą patiriančioms moterims teikiamos pagalbos galimybes, seksualinio smurto aukos įvardijo, kad seksualinio smurto pasekmės buvo savigarbos, orumo pažeidimas, pagarbos, pasitikėjimo, autonomijos praradimas, bejėgiškumo, nesaugumo, nusivylimo jausmas, gėda, kaltė, pyktis¹²². Seksualinio smurto psichologinės pasekmės ypač paveikia vaikus. Vaikų seksualinis išnaudojimas dažniausiai vyksta jų

¹¹⁵ Acus, Acienė ir Puidokienė, *supra note*, 60: 118.

¹¹⁶ Laima, *supra note*, 86: 17-18.

¹¹⁷ Gediminas Bučiūnas ir Vilius Velička „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 18 (2017): 174-175.

¹¹⁸ Puidokienė ir kt., *supra note*, 102: 91.

¹¹⁹ European Agency for Fundamental Rights, *supra note*, 86: 33.

¹²⁰ García-Moreno ir kt., „Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature“, *International Journal of Family Medicine* (2013), cituota iš Ramunė Jakštienė, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019), 39.

¹²¹ Paige Hall Smith, Jacquelyn W. White, & Lindsay J. Holland, “A Longitudinal Perspective on Dating Violence Among Adolescent and College-Age Women”, *American Journal of Public Health* 93, 7 (July 2003): 1104, cituota iš Ramunė Jakštienė, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019), 39.

¹²² Puidokienė ir kt., *supra note*, 102: 100–102.

artimoje aplinkoje (vaikais seksualiai pasinaudoja jų tėvai, broliai, tėviai ar kiti giminaičiai)¹²³. Mokslinių tyrimų duomenimis, asmenys, kurie vaikystėje patyrė seksualinę prievartą, jo pasekmes išgyvena visą gyvenimą. Tokiems asmenims dėl dvasinių kančių išsivysto psichiatrinės simptomatikos¹²⁴. Atlikti tyrimai rodo, kad aukos, kurios seksualinį smurtą patyrė kartu su kitomis smurto artimoje aplinkoje formomis, turi sunkesnių fizinės ir emocinės sveikatos pasekmių¹²⁵. Ekonominis smurtas gali būti naudojamas bei susijęs su psichologiniu, nes ekonominiu smurtu siekiama įgyti aukų kontrolę, pasinaudoti šeimos finansų valdžia, o tai sukelia ilgalaikes fizinės ir psichinės sveikatos pasekmes: prastesnę gyvenimo kokybę, ekonominę priklausomybę nuo smurtautojo¹²⁶. Anksčiau ekonominis smurtas buvo suprantamas kaip psichologinio smurto rūšis. Ekonominio piktnaudžiavimo šeimoje klausimai buvo sprendžiami kartu su psichologine prievarta¹²⁷.

Visos išanalizuotos smurto artimoje aplinkoje formos (fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas) gali būti naudojamos kompleksiskai, t. y. galimos įvairios smurto formų kombinacijos arba visos formos naudojamos kartu, tačiau mokslinėje literatūroje išskiriamos dar dvi smurto artimoje aplinkoje formos, kurios yra kompleksinės, multidimensinės: prievartinė kontrolė ir persekiojimas¹²⁸.

Kompleksinių formų smurtui artimoje aplinkoje būdingas kontroliuojantis smurtautojo elgesys, kuriuo siekiama partnerį paversti pavaldžiu ir priklausomu nuo smurtautojo, auką izoliuoti nuo galimų paramos šaltinių, atimti priemones, reikalingas smurto aukos nepriklausomybei, pasipriešinimui, reguliuojant kasdienį partnerio gyvenimą¹²⁹. Tokia *prievartinė kontrolė* pasireiškia užpuolimo, grasinimo, žeminimo, bauginimo ar kitokios prievartos veiksmais, kurie gali ir neperaugti į fizinį ar seksualinį smurtą, jei partneris paklūsta smurtautojo kontrolei. Prievartinė kontrolė gali būti naudojama taikant skirtingas taktikas ir veiksmus – žodinį, ekonominį smurtą, psichologinį spaudimą, socialinę izoliaciją¹³⁰. Kontroliuojančiu elgesiu siekiama kitą žmogų padaryti priklausomu, įskaudinti, įžeisti, įbauginti ar nubausti¹³¹. Smurtautojas naudoja jėgą ir kontrolę, pasitelkdamas bauginimu, manipuliaciją, atskyrimu ir kitais panašiais veiksmais. Visi šie veiksmai gali būti taikomi

¹²³ Renata Giedrytė ir Judita Venckevičienė, „Seksualinis vaikų išnaudojimas: charakteristikos, priežastys, identifikavimas ir prevencija“, *Socialinis ugdymas* 3, 35 (2013), 103–104.

¹²⁴ Dainius Pūras ir Ilona Ulevičiūtė, „Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės“, *Visuomenės Sveikata* 3, 3 (2010): 21.

¹²⁵ Weiss, *supra note*, 30: 628.

¹²⁶ Jakštienė, *supra note*, 95: 217.

¹²⁷ Vasiliauskaitė ir Geffner, *supra note*, 22: 66.

¹²⁸ Jakštienė, *supra note*, 3: 39-40.

¹²⁹ „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“, *supra note*, 108: 12.

¹³⁰ *Ibid*, 15.

¹³¹ Chomentauskas, Dereškevičiūtė ir Murauskienė, *supra note*, 61: 9-10.

kompleksiškai, virsti psichologiniu teroru, kuris gali tapti fizine ar seksualine prievarta¹³². Dalis kontroliuojančių asmenų naudoja psichologinį ir ekonominį smurtą¹³³, tačiau prievartinės kontrolės aukos kartu su šia kompleksine smurto artimoje aplinkoje forma dažniau patiria ir fizinį smurtą¹³⁴. Autorių N. E. Conroy ir C. G. Crowley atliktos apklausos duomenimis, 35 proc. apklausoje dalyvavusių dalyvių pasakė, kad yra buvę santykiuose, kuriuose pajuto partnerio kontrolę¹³⁵. Prievartinė partnerio kontrolė – tai „smurto artimoje aplinkoje taikomų pasikartojančių veiksmų ir įvairių strategijų visuma, kurios tikslas yra pažeminti, įbauginti ir kontroliuoti kitą asmenį.“¹³⁶ Šiuolaikinės technologijos ir virtualus gyvenimas padarė reikšmingą įtaką prievartinės kontrolės naudojimui, nes technologijos gali praplėsti kontroliuojančio asmens piktnaudžiavimo galimybes¹³⁷. Mobilus ryšio telefonai, kompiuteriai, vietos sekimo priemonės ir panašūs išmanieji įrenginiai gali tapti pagalbiniais įrankiais kontroliuoti smurto artimoje aplinkoje auką.

Mokslininkų atliktų apklausų duomenys rodo, kad prievartinė kontrolė yra priklausoma nuo lyties ir labiausiai pažeidžia moteris¹³⁸. Mušamos moters sindromas – tai gyvenimo smurtaujančioje aplinkoje psichologinis poveikis, kuris taip pat glaudžiai susijęs su kontroliuojančiu elgesiu ar prievartine kontrole. Tai tam tikras elgesio modelis, kuris pasireiškia moterims, patyrusioms fizinį, seksualinį ar psichologinį smurtą artimoje aplinkoje, kai partneris naudoja jėgą ar kontrolę, taip palauždamas moters valią ir pasipriešinimą¹³⁹. Mušamos moters sindromas pasireiškia šiais psichologiniais ženklais ir simptomais: pasikartojančiu trauminių įvykių išgyvenimu, dideliu susijaudinimo ir nerimo lygiu, emocijų vengimu, pažinimo sutrikimais, tarpasmeninių santykių sunkumais, fizinės sveikatos ir kūno įvaizdžio suvokimo problemomis, seksualinėmis problemomis¹⁴⁰. Prievartinė kontrolė artimoje aplinkoje ir mušamos moters sindromas susijęs ir su dar viena mokslininkų, analizuojančių smurtą artimoje aplinkoje, vartojama sąvoka – sisteminiu smurtu. Autorė Lenore E. A. Walker sudarė sisteminio smurto ciklą, kurio pirmajame etape aprašė augančią įtampą, kuri pasireiškia nedideliais, bet nuolat stiprėjančiais incidentais. Šiame etape

¹³² „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“, *supra note*, 108: 16.

¹³³ Laima Vaigė, „Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika“, Mano teisės, žiūrėta 2023 m. lapkričio 25 d., <https://manoteises.lt/zt/analizes-smurtas-artimoje-aplinkoje-musamos-moters-sindromas-psichines-prievartos-problematika/>.

¹³⁴ Myhill, *supra note*, 31: 364.

¹³⁵ Conroy ir Crowley, *supra note*, 35: 13324

¹³⁶ „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“, *op. cit.*, 17.

¹³⁷ Dragiewicz ir kt., *supra note*, 46: 617-618.

¹³⁸ Myhill, *op. cit.*

¹³⁹ Vasiliauskaitė, *supra note*, 81: 7.

¹⁴⁰ Lenore E.A. Walker, *The Battered Woman Syndrome Study, The Dark Side of Families: Current Family Violence Research* (New York: Springer publishing company, 2017), 20.

pasireiškia prievartinė partnerio kontrolė, kai partneris žeminamas, bauginamas. Antrasis etapas – partnerio užpuolimas – tai faktinis smurto panaudojimas, smurtinis įvykis. Šiame etape gali pasireikšti visų formų smurtas. Trečiasis etapas – atgailavimas, kuris pasireiškia rodomu dėmesiu, atsiprašymu¹⁴¹. Kaip matyti iš sudaryto sisteminio smurto ciklo, kiekviename etape gali pasireikšti skirtingų formų smurtinis elgesys, kuris gali būti naudojamas ir kompleksiskai. Pavyzdžiui, pirmajame etape partneris gali būti veikiamas naudojant psichologinį, ekonominį smurtą, o antrajame etape gali pasireikšti fizinis, seksualinis, psichologinis smurtas. Ekonominis ir emocinis (psichologinis) smurtas dažnai yra sisteminio smurto artimoje aplinkoje dalis¹⁴². Sisteminis smurtas pasižymi tuo, kad jis trunka ilgą laiką, jo metu dominuoja kelios ar net visos smurto formos, kurios skirtingų etapų metu keičia viena kitą ar net naudojamos visos vienu metu. Sisteminio smurto atvejai yra reguliarūs, agresoriaus ir aukos vaidmenys nesikeičia, smurtas nuolat stiprėja, o tai gali pasireikšti ir skirtingų smurto formų naudojimu kompleksiskai¹⁴³. Sisteminis smurtas yra toks elgesio modelis, kuris pasireiškia ne atskirais epizodais, bet tokio smurto formų, taktikų naudojimui būdingas kompleksiskumas¹⁴⁴. Sisteminis smurtas glaudžiai susijęs su fizinio ir psichinio smurto kombinacija. Patiriant sisteminį smurtą, smurto aukos baimė yra pagrįsta smurtine patirtimi ir pasikartojančio smurto galimybe, todėl fizinis smurtas visuomet siejamas su psichine prievarta¹⁴⁵.

Kita kompleksinio smurto artimoje aplinkoje forma – *persekiojimas*. Tai nuolatinis nepageidaujamas dėmesys kitam žmogui, kuris gali apimti kibernetinį sekimą ir būti naudojamas per atstumą¹⁴⁶. Intymaus partnerio ir seksualinio smurto apklausoje, vykdytoje 2015 m., 10,4 proc. moterų per savo gyvenimą patyrė persekiojimą¹⁴⁷. Europos Sąjungos šalyse, 18 proc. moterų teigė patyrusios persekiojimą¹⁴⁸. Tiesa, šis neteisėtas veiksmas gali pasireikšti ne tik artimoje aplinkoje, persekioti gali ir nepažįstamas asmuo ar žmogus, nesusijęs artimais ryšiais, tačiau persekiojimas yra ir viena iš kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų. Mokslinėje literatūroje galima rasti daug ir įvairių persekiojimo apibrėžimų, tačiau šie apibrėžimai apima du pagrindinius komponentus, susijusius su

¹⁴¹ Walker, *supra note*, 140: 91.

¹⁴² Heather Douglas, “Do We Need a Specific Domestic Violence Offence?”, *Melbourne University law review* 39, (2016): 457.

¹⁴³ „Sisteminio smurto ir konflikto skirtumai“, Visureikalas.lt, žiūrėta 2023 m. lapkričio 5 d., <https://visureikalas.lt/socialiniams-darbuotojams/sisteminio-smurto-ir-konflikto-skirtumai-soc-darbuotojams/>.

¹⁴⁴ Jakštienė, *supra note*, 3: 118

¹⁴⁵ *Ibid*, 111.

¹⁴⁶ Vaigė, *supra note*, 112: 10.

¹⁴⁷ Sharon G. Smith ir kt., “The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2015 Data Brief – Updated Release,” *National Center for Injury Prevention and Control* (2018): 8, <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/2015data-brief508.pdf>.

¹⁴⁸ European Union. Agency for Fundamental Rights., *supra note*, 86: 27.

persekiojančio elgesio eiga: du ar daugiau veiksmų ir baimės ar nesaugumo jausmo sukėlimu dėl šių pasikartojančių veiksmų¹⁴⁹. Kiti mokslininkai išskiria trečią komponentą – nepageidaujamą dėmesį¹⁵⁰. Kai kurie autoriai persekiojimą laiko vienu iš prievartinės kontrolės elementų¹⁵¹, tačiau persekiojimas skiriasi tuo, kad naudojant šią smurto formą auka baiminasi dėl savo saugumo, o persekiojimas laikomas vienu iš seksualinio smurto ir žmogžudystės rizikos veiksmų¹⁵². Persekiojimas pasireiškia tokiais veiksmais kaip sistemingas, pakartotinis skambinimas telefonu, trumpųjų žinučių rašymas, draugų ir šeimos narių įtraukimas į informacijos apie auką rinkimą, dovanų palikinėjimas, smurto aukos fizinis sekimas, jos stebėjimas, sekimo programinės įrangos naudojimas, virtualus sekimas, nuolatinis nepageidaujamas kontaktas su auka, viešas pažeminimas, priekabiavimas prie aukos draugų ir artimųjų¹⁵³. Persekiojimas gali apimti ir grasinimus, turto sugadinimus, sunaikinimus, grasinimus pakenkti sau ar aplinkiniams, finansinių ar darbinių įsipareigojimų neatlikimą, reputacijos gadinimą, fizinį, seksualinį užpuolimą ir panašius veiksmus¹⁵⁴. Svarbu pabrėžti, kad persekiojimui nėra būtinas fizinis kontaktas su auka ar konkretus fizinis veiksmas, persekiojimas gali vykti virtualiai ar per atstumą. Naudojant technologijas, persekiojantis asmuo aukai sukuria jausmą, kad smurtautojas yra visur, auka nuolat stebima, izoliuota nuo socialinės aplinkos¹⁵⁵. Policijos departamento pateiktose rekomendacijose, kuriose aprašomas persekiojimo identifikavimas, nurodoma, kad prie persekiojimo veiksmų priskiriamas nuolatinis nukentėjusio asmens sekimas, informavimas apie tokį jo atžvilgiu daromą neteisėtą veiksmą, bauginamo, įžeidžiančio pobūdžio skambučiai, trumposios žinutės, aktyvus kontaktas ir nepageidaujamas elgesys socialiniuose tinkluose, nežymus turto gadinimas, daiktų palikimas ir panašaus pobūdžio veiksmai¹⁵⁶. Persekiojimas iš esmės sutrikdo kasdienį asmens gyvenimą ir sukelia sunkias fizines, psichologines ir socialines pasekmes smurto aukai,¹⁵⁷ gali sukelti materialinę, emocinę žalą, pakenkti darbinei veiklai, prestižui, santykiams su kitais asmenimis¹⁵⁸. Įkyrus persekiojimas priskiriamas prie vadinamojo emocinio smurto¹⁵⁹ ir daugeliu atveju patenka į psichologinio smurto apibrėžimą¹⁶⁰.

¹⁴⁹ Logan ir Walker, *supra note*, 26: 201.

¹⁵⁰ Lynch, Jackson ir Logan, *supra note*, 49: 7999

¹⁵¹ Woodlock, *supra note*, 44: 585.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ Logan ir Walker, *supra note*, 26: 201-203.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 203.

¹⁵⁵ Woodlock, *op. cit.*, 585.

¹⁵⁶ Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos „Rekomendacijos dėl persekiojimo identifikavimo, kvalifikavimo ir pirminių proceso veiksmų atlikimo“.

¹⁵⁷ Laurinaitytė ir kt., *supra note*, 52: 79.

¹⁵⁸ Vasiliausienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 63: 108.

¹⁵⁹ Michailovič, *supra note*, 51: 86.

¹⁶⁰ Vaigė, *supra note*, 112: 10.

Apibendrinant, kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos pasireiškia ne tik įvairiomis fizinio, psichologinio, seksualinio ar ekonominio smurto kombinacijomis, tačiau mokslinėje literatūroje yra išskiriamos ir tipiškiausios kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos – prievartinė kontrolė ir persekiojimas.

1.3 Baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje apžvalga

Esminiu postūmiu apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo pokyčiui tapo ANSAAĮ. Iki šio įstatymo priėmimo smurtas artimoje aplinkoje nebuvo laikomas visuomeninę reikšmę turinčiu reiškiniu. Šis reikšinyss laikytas privataus gyvenimo sfera¹⁶¹. Įstatymas buvo priimtas vadovaujantis gerąja užsienio valstybių praktika, o pagrindiniu įstatymo modeliu tapo Austrijos pavyzdys, kurio esmė – civilinių ir baudžiamųjų priemonių derinimas, tačiau po Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo svarstymų, galutiniame įstatymo tekste neliko galimybės smurtautoją iškeldinti nepradedant baudžiamojo persekiojimo¹⁶². 2020 m. pradžioje įstatymų leidėjas vėl ėmė kalbėti apie galimą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį¹⁶³, kuris 2022 m. buvo įtrauktas į ANSAAĮ, o nuo 2023 m. liepos 1 d. pradėtas taikyti. Būtent ANSAAĮ 17 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad smurtas artimoje aplinkoje užtraukia atsakomybę, numatytą Lietuvos Respublikos įstatymuose¹⁶⁴. Iš esmės Lietuvos Respublikoje atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje numatyta baudžiamajame įstatyme, nors tam tikrų smurto artimoje aplinkoje apraiškų galima rasti ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse (toliau – ANK). Vaiko teisių pažeidimas įtvirtintas ANK 72 str., tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams numatytas ANK 73 str., vaiko globėjų (rūpintojų) pareigų nevykdymas arba vykdymas priešingai jo interesams numatytas ANK 74 str.¹⁶⁵, tačiau šioje darbo dalyje bus analizuojama baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje.

BK nėra numatyta speciali norma už smurtą artimoje aplinkoje, tai reiškia, kad nėra numatytas konkretus straipsnis, kuris apibrėžtų smurto artimoje aplinkoje nusikalstamą veiką¹⁶⁶. Smurtas artimoje aplinkoje yra įtvirtintas teisės normose, kuriose numatyta atsakomybė už tam tikro pobūdžio nusikalstamas veikas bet kuriam asmeniui, kuriam pagal BK nuostatas, gali kilti

¹⁶¹ Jakštienė, *supra note*, 3: 105.

¹⁶² Vasiliauskiene, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 63: 12.

¹⁶³ Monika Guliakaitė, „Smurtas artimoje aplinkoje“, iš Žmogaus teisės Lietuvoje 2020-2021 m., Goda Jurevičiūtė, Mėta Adušavičiūtė, Ugnė Grigaitė, Andrė Jurgaitė, Dainius Pūras (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2022): 111.

¹⁶⁴ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425“, *supra note*, 5.

¹⁶⁵ Iona Michailovič ir kt., *Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtavusiais asmenimis plėtos perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas, 2021), 77.

¹⁶⁶ Jakštienė, *op. cit.*, 106.

baudžiamoji atsakomybė. Lietuvoje smurto artimoje aplinkoje požymis yra nustatytas kaip kvalifikuojantis nusikalstamos veikos požymis už kai kurias nusikalstamas veikas. Tam tikruose BK straipsniuose toks požymis aprašomas kaip straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos padarymas savo artimajam giminaičiui ar šeimos nariui (pvz.: BK 129 str. 2 d. 3 p.; 135 str. 2 d., 3 p.; 138 str. 2 d. 3 p.; 140 str. 2 d.). Kituose BK straipsniuose smurtas artimoje aplinkoje nenustatytas kaip veiką kvalifikuojantis požymis, šiuose straipsniuose smurtas artimoje aplinkoje minimas nurodant kokiais atvejais asmuo atsako už straipsnyje aprašytą nusikalstamą veiką (pvz.: BK 145 str. 3 d.; 149 str. 5 d.; 148¹ str. 2 d.; 165 str. 2 d.). BK nenumato specialios smurto artimoje aplinkoje normos, todėl apie baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje ypatumus būtina kalbėti išskiriant kiekvieną nusikalstamą veiką, kurios dispozicijoje BK numatytas smurto artimoje aplinkoje požymis.

Fizinis smurtas artimoje aplinkoje Lietuvoje kriminalizuotas išsamiausiai. Pavojingiausia nusikalstama fizinio smurto artimoje aplinkoje veika – nužudymas (BK 129 str.). Šio straipsnio antroje dalyje aprašyti veiką kvalifikuojantys požymiai, kurių vienas – artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymas. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas numatė griežtesnę sankciją tam, kas nužudo savo šeimos narį ar artimąjį giminaitį. Skirtingai nei kituose fizinį smurtą apibūdinančiuose BK straipsniuose, BK 131 str. nėra aprašytas šeimos nario, artimojo giminaičio ar artimos aplinkos požymis, tačiau iš straipsnio dispozicijos aišku, kad už savo naujagimio nužudymą yra baudžiama jo motina¹⁶⁷. Tiesa, ši nusikalstama veika yra privilegijuota, t. y. numatyta švelnesnė sankcija nei pagrindame straipsnyje. BK 135 str., 138 str. ir 140 str. aprašytas sunkus ir nesunkus sveikatos sutrikdymas bei fizinio skausmo sukėlimas arba nežymus sveikatos sutrikdymas, o smurto artimoje aplinkoje požymis šiuose straipsniuose įtvirtintas jų antrosiose dalyse kaip veikos padarymas artimajam giminaičiui ar šeimos nariui. Prie fizinio smurto artimoje aplinkoje galima priskirti ir BK 158 str. įtvirtintą vaiko palikimą. Šio straipsnio dispozicija nurodo, kad tėvui, motinai, globėjui ar kitam teisėtam atstovui kyla baudžiamoji atsakomybė už negalinčio savimi pasirūpinti vaiko palikimą be priežiūros, kai norima juo atsikratyti¹⁶⁸. Kalbant apie atsakomybę už fizinį smurtą prieš vaiką, fizinė žala vaikui daroma ir BK 156 str. aprašyta veika – vaiko pagrobimu. Šiame straipsnyje taip pat nenurodytas artimos aplinkos požymis, tačiau straipsnio antroje dalyje numatyta švelnesnė sankcija tėvui, motinai ar artimajam giminaičiui, pagrobusiam savo vaiką iš įstaigos ar asmens, pas kurį vaikas teisėtai gyveno¹⁶⁹. Fizinio ir psichologinio smurto artimoje aplinkoje formos nurodytos BK 163 str., kuriame numatytos pavojingiausios piktnaudžiavimo tėvų, globėjo, rūpintojo ar kito teisėto atstovo

¹⁶⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 75.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ *Ibid.*

teisėmis bei pareigomis priemonės: fizinis ir psichinis vaiko gniuždymas, palikimas ilgą laiką be priežiūros ar žiaurus elgesys su vaiku, tačiau keliama prielaida, kad toks veikos aprašymas yra pernelyg abstraktus, nes gali būti įvairiai interpretuojamas¹⁷⁰. Dar vienas fizinio smurto artimoje aplinkoje požymis aprašytas BK 165 str., kuriame numatyta atsakomybė už asmens būsto neliečiamumo pažeidimą keletu alterantivių veikų, kurių viena – naudojantis smurtu¹⁷¹.

Psichologinis smurtas artimoje aplinkoje yra įtvirtintas tik keletą BK straipsnių. Svarbu paminėti, kad psichologinio smurto apraiškos aprašytos BK XIX, XX, XXII, XXXIII, XXIV skyriuose, tačiau ne visuose minėtuose skyriuose numatytas smurto artimoje aplinkoje požymis. Šis požymis įtvirtintas BK 145 str., kuriame numatyta atsakomybė už grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą arba žmogaus terorizavimą, straipsnio dispozicijoje taip pat paminėtas psichinės prievartos naudojimas¹⁷². Šiame straipsnyje įstatymo leidėjas nenumatė smurto artimoje aplinkoje požymio kaip veiką kvalifikuojančio, tačiau nustatė, kad baudžiamajai atsakomybei kilti užtenka nustatyti tokio požymio buvimą. Taip pat smurto artimoje aplinkoje požymis aprašytas ir BK 148 ir 148¹ str., kuriame numatyta nusikalstama veika, susijusi su žmogaus veiksmų laisvės varžymu. Psichologinis smurtas gali įgyti įvairias formas: pasireikšti ne tik verbaliniu pavidalu, tokiu kaip kritika, riksmas, barniai, manipuliacija, bet ir partnerio veiksmų laisvės varžymu¹⁷³. Kaip jau buvo minėta, ne tik fizinis, bet ir psichinis vaiko gniuždymas įtvirtintas BK 163 str., kuriame numatytas neigiamas tiek fizinis, tiek psichologinis poveikis vaikui. Nors BK 163 str. dispozicijoje aprašytos aplinkybės panašios su BK 145 str. numatytomis aplinkybėmis, tačiau piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis dažniausiai kvalifikuojamas pagal BK 163 str., nes šis straipsnis skirtas būtent tokiems vaiko tėvų bei atstovų veiksams kvalifikuoti¹⁷⁴. Iš nedidelio sąrašo aprašytų nusikalstamų veikų, numatytų BK už psichologinį smurtą artimoje aplinkoje, baudžiama tik už pačias pavojingiausias veikas, o praktikoje, psichologinis smurtas kvalifikuojamas dažniausiai pagal BK 145 str.¹⁷⁵.

Atsakomybė už nusikalstamas veikas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui numatyta BK XXI skyriuje, kuriame dauguma aprašytų veikų turi seksualinio smurto

¹⁷⁰ Kristina Grinevičiūtė, „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2016), 49, <https://cris.mruni.eu/cris/entities/etd/9cda1a76-a57a-4439-9439-6ca58bda66c9/details>.

¹⁷¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 75.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ Vasiliauskienė, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 63: 9.

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note*, 114.

¹⁷⁵ Jakštienė, *supra note*, 3: 110.

artimoje aplinkoje požymį. BK 149-151 str. numatyta, kad už atitinkamą veiką asmuo atsako, jei ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurtą artimoje aplinkoje. BK 151¹ str. 3 d. nustatytas veiką kvalifikuojantis požymis – subjektų, kuriems kyla baudžiamoji atsakomybė už atitinkamą straipsnio dalyje numatytą veiką, sąrašas. Tarp šių subjektų yra artimos aplinkos sampratą atitinkantys asmenys: tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas teisėtas vaiko atstovas. Tuo tarpu BK 152 str. nurodyta, kad atsakomybė kyla tam, kas seksualiai priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens. Nors šiame straipsnyje neminimas artimos aplinkos požymis, tačiau priklausomo asmens statusą galėtų turėti artimos aplinkos asmuo. Tiek minėtame BK 152 str., tiek BK 152¹, 153 str. artima aplinka nėra nei veiką kvalifikuojantis požymis, nei numatyta, kad baudžiamoji atsakomybė kyla nustačius smurto artimoje aplinkoje požymį. Pabrėžtina, kad tam tikrų straipsnių dispozicijose, be seksualinio smurto apraiškų, aprašytos ir kitos smurto formos. Pavyzdžiui, išžaginimo, seksualinio prievartavimo nusikalstamos veikos padaromos naudojant fizinį ir/arba psichologinį smurtą; privertimas lytiškai santykiauti įvykdomas grasinant smurtauti ar panaudojant kitokią psichinę prievartą. Tačiau tokios psichinės prievartos pasireiškimas kaltininko veiksmuose yra sprendžiamas teismo, kuris įvertina ne tik tiesiogiai išsakytų grasinimų turinį, bet ir veikos kontekstą, veikos padarymo bei kaltininką ir nukentėjusįjį apibūdinančias aplinkybes, kaip išsakytą grasinimą suprato ir suvokė nukentėjusysis¹⁷⁶.

Mažiausiai kriminalizuota yra ekonominio smurto artimoje aplinkoje forma. Iš esmės, BK įtvirtinta tik viena nusikalstama veika, turinti ekonominio smurto artimoje aplinkoje požymių. BK 164 str. numatyta atsakomybė už vengimą išlaikyti vaiką¹⁷⁷. Artimos aplinkos požymis pasireiškia tuo, kad baudžiamoji atsakomybė taikoma asmeniui, kuris pagal teismo sprendimą privalo išlaikyti vaiką, teikti jam materialią paramą ir tokios pareigos vengia. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad vaiko teisę į išlaikymą „*turi užtikrinti tėvai, iš kurių vaikas gimė, t. y. prigimtinė vaiko biologinių tėvų pareiga išlaikyti savo vaiką, tačiau teisinė prievolė teikti išlaikymą ir materialiai rūpintis savo vaiku atsiranda tik tiems tėvams, kurių tėvystė (motinystė) yra įforminta įstatyme nustatyta tvarka, t. y. tiems, kurie vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip vaiko tėvas (motina)*“¹⁷⁸. Aprašyta nusikalstama veika yra vienintelė ekonominio smurto artimoje aplinkoje išraiška BK, turinti specifinį nusikalstamos veikos objektą – vaiko teisę į materialinį išlaikymą, tačiau įstatymo leidėjas nenumatė nei vienos nuostatos, pagal kurią asmuo būtų traukiamas baudžiamajon atsakomybėn už ekonominį smurtą prieš

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note*, 114.

¹⁷⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 75.

¹⁷⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013“, infollex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/768471>.

savo intymų partnerį ar kitą artimos aplinkos asmenį, išskyrus vaiką¹⁷⁹. Autorės R. Jakštienės atlikto tyrimo duomenimis, ekonominė prievarta siejama su kitomis smurto artimoje aplinkoje formomis ir dauguma atvejų buvo baudžiama kaip psichinė prievarta¹⁸⁰. Nors ANSAAI yra įvardytas ekonominis smurtas, tačiau teisėsaugos institucijos nėra surinkusios informacijos apie ekonominio smurto faktus¹⁸¹.

Pažymėtina, kad smurto artimoje aplinkoje atvejai gali apimti ir kitus, šioje darbo dalyje nepaminėtus BK straipsnius, kuriuose artimos aplinkos požymis nėra aprašytas. Daugumoje paminėtų BK straipsnių numatoma, kad baudžiamoji atsakomybė nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui kyla, kai yra nukentėjusio asmens skundas, jo teisėto atstovo pareiškimas, taip ikiteisminis tyrimas gali būti pradėtas prokuroro reikalavimu arba nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. LAT baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje pabrėžia, kad smurtas artimoje aplinkoje sukelia žalą visuomenei bei yra laikomas visuomeninę reikšmę turinčia nusikalstama veika, todėl remiantis BPK 167 straipsnio 2 dalimi, ikiteisminis tyrimas dėl smurto artimoje aplinkoje gali būti pradėtas prokuroro reikalavimu¹⁸².

Baudžiamajame įstatyme nurodytos pavienės veikos, o straipsnių dispozicijos sudarytos taip, kad veiką padaro vienas asmuo, tačiau įstatymas yra universalus bei jį papildo teorija ir praktika¹⁸³, kurioje gali susidaryti situacija, kai nusikalstamos veikos padaromos esant nusikalstamų veikų sutapčiai. Remiantis teismų praktika, nusikalstamos veikos sutaptis – „tai situacija, kai asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų (nusikaltimų ar baudžiamųjų nusizengimų) iki apkaltinamojo nuosprendžio už bent vieną iš jų priėmimo ir nėra teisinių kliūčių už jų padarymą taikyti baudžiamąjį įstatymą“¹⁸⁴ Kvalifikuojant veiką, kuri susideda iš kelių veiksmų, svarbu nustatyti, ar kaltininko veiksmai sudaro pavienę veiką, ar nusikalstamų veikų sutaptį¹⁸⁵. Pavyzdžiui, minėtoje LAT apžvalgoje Teismas nurodo, kad jei grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą, žmogaus terorizavimas yra įvykdomi, t. y. tokia veika tyčia sutrikdoma žmogaus sveikata, sukeliamas

¹⁷⁹ Jakštienė, *supra note*, 95: 218.

¹⁸⁰ *Ibid.*, 231.

¹⁸¹ Vasiliauskiene, Dirmontaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 63: 107.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note*, 114.

¹⁸³ Laurynas Pakštaitis, „Pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų daugeto teisinio vertinimo ir kvalifikavimo probleminiai klausimai teisėsaugos veikloje“ 28 (2021): 125, <https://doi.org/10.13165/PSPO-21-28-13>.

¹⁸⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalga, Teismų praktika Nr. 44“, lat.lt, žiūrėta 2023 m. lapkričio 30 d., <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/naudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.

¹⁸⁵ Pakštaitis, *op. cit.*, 130.

fizinis skausmas arba sunaikinamas ar sugadinamas turtas, padaryta nusikalstama veika yra kvalifikuojama kaip kelių nusikalstamų veikų sutaptis, atitinkamai pagal BK 145 straipsnį bei BK 135, 138, 140 ar 187 straipsnius¹⁸⁶. Kompleksinių formų smurto artimoje aplinkoje atveju, kaip jau minėta, gali pasireikšti kelios smurto formos vienu metu, kurios gali būti kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis. Svarbu paminėti, kad nusikalstamos veikos, kurios sudaro nusikalstamų veikų sutaptį kvalifikuojamos tiek pagal tą patį, tiek pagal skirtingus BK straipsnius bei jų dalis¹⁸⁷.

Vienos kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų – prievartinės kontrolės speciali norma BK nėra įtvirtinta. Prievartinę kontrolę apibūdinantys požymiai BK yra aprašyti 145 str. 2 d., kuriame numatyta atsakomybė už žmogaus terorizavimą grasinant susprogdinti, padegti, padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką arba sistemingą žmogaus bauginimą naudojant psichinę prievartą¹⁸⁸, tačiau šiame straipsnyje numatyti tik kai kurios prievartinės kontrolės formos, susijusios su psichologiniu smurtu, tačiau BK prievartinę kontrolę kaip atskira kompleksinė smurto artimoje aplinkoje forma nėra kriminalizuota¹⁸⁹. Kai kurios prievartinės kontrolės formos, numatytos BK 154 str. (šmeižimas), 167 str. (neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą rinkimas), 168 str. (neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas), tačiau minėtuose straipsniuose nėra aprašytas smurto artimoje aplinkoje požymis, tokia neteisėta veika reguliuojama bendro pobūdžio normomis. Svarbu paminėti tai, kad kai kurie mokslinėje literatūroje aprašomi prievartinės kontrolės požymiai yra minimi Policijos departamento rekomendacijose dėl persekiojimo identifikavimo, kvalifikavimo ir pirminių proceso veiksmų atlikimo. Pavyzdžiui, prie persekiojimo motyvų priskiriamas nuolatinis asmens kontroliavimas, siekis priversti jį elgtis tam tikru būdu, noras pakenkti asmens reputacijai, jį pažeminti ar įbauginti¹⁹⁰. Tokie galimo smurtautojo veiksmai mokslinėje doktrinoje aprašyti ir kaip prievartinės kontrolės požymiai, tačiau atskiros BK normos, reglamentuojančios atsakomybę už prievartinę kontrolę Lietuvoje kol kas nėra. Kai kuriose užsienio valstybėse prievartinę kontrolę kaip nusikalstama veika yra reguliuojama baudžiamuoju įstatymu. 2015 m. Anglijoje ir Velse pirmą kartą kriminalizuota prievartinė kontrolė. Ši nusikalstama veika įtraukta į Anglijos ir Velse sunkių nusikaltimų įstatymą ir aprašyta kaip kontroliuojantis ir

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga, *supra note*, 114.

¹⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalga, Teismų praktika Nr. 44“, *supra note*, 184.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ Jakštienė, *supra note*, 3: 123.

¹⁹⁰ Rekomendacijos dėl persekiojimo identifikavimo, kvalifikavimo ir pirminių proceso veiksmų atlikimo, *supra note*, 156.

prievartinis elgesys, darantis psichologinę ir emocinę žalą¹⁹¹. Anglijos ir Velso sunkių nusikaltimų įstatymo 76 skirsnyje numatytos keturios būtinos sąlygos atsakomybei už prievartinę kontrolę kilti: smurtautojo pakartotinis, nuolatinis kontroliuojantis arba prievartinis elgesys aukos atžvilgiu, smurtautojas ir auka yra asmeniškai susiję, elgesys turi rimtą poveikį aukai ir smurtautojas žino arba turėtų žinoti apie tokį poveikį¹⁹². Sekdama Anglijos ir Velso pavyzdžiu, 2018 m. Škotija prievartinį ir kontroliuojantį elgesį įtraukė į savo specialųjį prievartos šeimoje įstatymą¹⁹³. Taigi Didžioji Britanija pastarąjį dešimtmetį ėmėsi prievartinės kontrolės, kaip vienos iš kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų, kriminalizavimo.

Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo 34 str. įpareigoja šalis imtis tyčinio pasikartojančio kitam asmeniui keliančio grėsmę elgesio, dėl kurio asmuo jaučiasi nesaugus, kriminalizavimo¹⁹⁴. Nors Lietuva šios konvencijos nėra ratifikavusi, tačiau 2021 m. įsigaliojus BK pakeitimams, Lietuvos įstatymų leidėjas į baudžiamąjį įstatymą įkėlė naują, iki tol dar jame neegzistavusią normą, kuri numatyta BK 148¹ straipsnyje. Tai vienintelė BK norma iš esmės numatanti baudžiamąją atsakomybę už vieną iš tipiškiausių ir minėtoje konvencijoje įtvirtintų kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų – persekiojimą. Šiame straipsnyje pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tas asmuo, kuris prieš aiškiai išreikštą žmogaus valią bei neturėdamas teisėto pagrindo sistemingai persekiojo žmogų. Baudžiamajai atsakomybei kilti taip pat būtina sąlyga, kad dėl tokios neteisėtos veikos atsirastų tam tikros alternatyvios pasekmės: nukentėjusysis būtų priverstas pakeisti gyvenamąją vietą, darbą, mokymosi įstaigą, būtų padarytas kitoks neigiamas poveikis jo socialiniam gyvenimui, emocinei būsenai¹⁹⁵. Policijos departamento rekomendacijose dėl persekiojimo identifikavimo bei kvalifikavimo apibrėžti trys pagrindiniai būtinieji požymiai baudžiamajai atsakomybei už persekiojimą kilti: sistemiškumas (pasireiškia trimis ir daugiau veiksmais/kartais), aktyvus siekis kontaktuoti su asmeniu prieš jo valią ir neigiami tokių veiksmų padariniai¹⁹⁶. Svarbu paminėti, kad šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad baudžiamoji atsakomybė kyla ne tik esant nukentėjusiojo skundai, jo teisėto atstovo pareiškimui, prokuroro reikalavimui, bet ir tuo atveju, kai ikiteiminis tyrimas yra pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Šios nusikalstamos veikos padarymo būdai gali būti ne tik tiesioginis kontaktas su

¹⁹¹ Bishop ir Bettinson, *supra note*, 24: 1.

¹⁹² Walklate ir Fitz-Gibbon, *supra note*, 36: 98.

¹⁹³ Chantler ir McCarry, *supra note*, 38: 94.

¹⁹⁴ Europos Taryba, *supra note*, 9: 74.

¹⁹⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 75.

¹⁹⁶ Rekomendacijos dėl persekiojimo identifikavimo, kvalifikavimo ir pirminių proceso veiksmų atlikimo, *supra note*, 156.

nukentėjusiuoju, bet ir siekis kontaktuoti per kitus asmenis ar naudojantis bet kokiais ryšio priemonėmis¹⁹⁷. Prieš BK 148¹ straipsnio atsiradimą baudžiamajame įstatyme, viena iš galimybių asmenį nubausti už persekiojimo veiksmus buvo BK 145 str. įtvirtinta norma, kuri numato atsakomybę už grasinimą arba žmogaus terorizavimą¹⁹⁸. 2021 m. atlikto tyrimo duomenimis, 38,5 proc. persekiojimo atvejų, aukas persekiojo jų esamas ar buvęs intymus partneris¹⁹⁹, todėl baudžiamojo persekiojimo nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius įtvirtinimas itin svarbus tokių smurto formų artimoje aplinkoje identifikavimui. BK 166, 167 straipsniuose aprašytos veikos, kurių dispocizijose yra persekiojimo požymių, pavyzdžiui, elektroninių ryšių tinklais siunčiamų pranešimų fiksavimas, stebėjimas, asmens pokalbių neteisėtas klausymasis, fiksavimas ir stebėjimas arba kitoks asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas, neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas²⁰⁰. Šiuose straipsniuose galima pastebėti tam tikrų persekiojimo ir prievartinės kontrolės apraiškų, tačiau šie straipsniai nuo BK 148¹ str. skiriasi tuo, kad juose nėra numatytas baudžiamosios atsakomybės taikymas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Tokio požymio atsiradimas straipsnio dispozicijoje svarbus dėl teisėsaugos institucijų smurto artimoje aplinkoje atpažinimo. Pavyzdžiui, tyrimų duomenimis, Jungtinių Amerikos Valstijų teisėsaugos institucijų pareigūnai persekiojimo atvejus labiau linkę atpažinti, kai persekiojimą vykdo aukai nepažįstami asmenys, todėl teisėsaugos suvokimas apie persekiojimą prieštarauja paties nusikaltimo pobūdžiui ir jo pavojingumui, kai veika įvykdoma artimoje aplinkoje²⁰¹. Nauja BK įtvirtinta norma itin svarbi kalbant apie kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų kriminalizavimą Lietuvoje ir nuoseklų įkėlimą į Lietuvos baudžiamąjį įstatymą, atsižvelgiant į užsienio valstybių pavyzdžius.

Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra numatyta speciali smurto artimoje aplinkoje norma. Smurtas artimoje aplinkoje reguliuojamas bendro pobūdžio normomis, kuriose artima aplinka yra veiką kvalifikuojantis ar privilegijuojantis požymis arba atsakomybė už tam tikrame straipsnyje numatytą veiką kyla nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Atsakomybė už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas BK taip pat nėra įtvirtinta, išskyrus naują BK 148¹ str. normą už neteisėtą žmogaus persekiojimą, skirtingų formų smurtas artimoje aplinkoje gali būti kvalifikuojamas kaip nusikalstamų veikų daugetas inkriminuojant kelis BK straipsnius.

¹⁹⁷ Rekomendacijos dėl persekiojimo identifikavimo, kvalifikavimo ir pirminių proceso veiksmų atlikimo, *supra note*, 156.

¹⁹⁸ Michailovič, *supra note*, 51: 92.

¹⁹⁹ Laurinaitytė ir kt., *supra note*, 52: 88.

²⁰⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 75.

²⁰¹ Brady, Reyns ir Dreke, *supra note*, 28: 501-502.

2. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO UŽ KOMPLEKSINES SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE FORMAS PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Siekiant identifikuoti ir atskleisti baudžiamosios atsakomybės taikymo problemas už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas, atliktas empirinis tyrimas, kurį sudarė dvi dalys: 1) pusiau struktūruotas interviu, kurio tikslas sužinoti Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Šiaulių miesto ir rajono policijos komisariato tyrėjų, dirbančių veiklos ir reagavimo skyriuose, problemas, su kuriomis susiduria identifikuojant ir tiriant kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ikiteisminio tyrimo bylas, bei atskleisti BK užtikrintos apsaugos nuo kompleksinių smurto artimoje aplinkoje trūkumus; 2) Lietuvos teismų praktikos analizė, kurios metu analizuoti teismų išaiškinimai kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų bylose. Tyrimo metu siekta palyginti baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas taikymo probleminius aspektus ikiteisminio tyrimo metu ir bylą perdavus teismui.

2.1 Kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų inkriminavimas ikiteisminio tyrimo metu

2.1.1 Tyrimo metodologija

Siekiant sužinoti, kaip inkriminuojamos kompleksinio smurto artimoje aplinkoje formos ikiteisminio tyrimo metu ir su kokiomis problemomis susiduria tyrėjai, tirdami smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo bylas, kuriose yra kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų požymių, buvo atliktas kokybinis empirinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu. Interviu pasirinkti iktiesiminio tyrimo pareigūnai, dirbantys Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Šiaulių miesto ir rajono policijos komisariate. Šio tyrimo metu pareigūnai pasidalijo savo patirtimi tiriant kompleksinių formų smurto artimoje aplinkoje bylas, įvertino problemas ir sunkumus tiriant tokio pobūdžio ikiteisminio tyrimo bylas bei pateikė savo nuomonę apie tokių ikiteisminio tyrimo bylą bei BK aprašytą nuostatą apie kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas trūkumus.

Tyrimo imtis. Tyrimo tikslui pasiekti pasirinkti 12 ikiteisminio tyrimo pareigūnų, dirbančių Šiaulių mieste ir rajone. Pusiau struktūruoto interviu metu atsakymus pateikė dvi tiriamųjų grupės: 6 reagavimo skyriaus pareigūnai, kurie reaguoja į pranešimus į nusikalstamas veikas bei pradeda ikiteisminius tyrimus ir atlieka pirminius ikiteisminio tyrimo veiksmus; 6 veiklos skyriaus pareigūnai, kuriems perduodami pradėti ikiteisminiai tyrimai bei kurie atlieka tolimesnius ikiteisminio tyrimo veiksmus, tiria smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo bylas.

Interviu numeris	Interviu atlikimo data	Tiriamųjų grupė	Tyrimo dalyvio charakteristika
	2024-01-29	Reagavimo skyrius	Poskyrio viršininkas, dirbantis 27 metus policijoje, 5 metus tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-01-29	Reagavimo skyrius	Poskyrio viršininkas, dirbantis 20 metų policijoje, 13 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-01-29	Reagavimo skyrius	Vyresnysis tyrėjas, dirbantis 13 metų policijoje, 10 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-01-31	Reagavimo skyrius	Vyriausiasis tyrėjas, dirbantis 15 metų policijoje, 13 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-01-31	Reagavimo skyrius	Vyriausiasis tyrėjas, dirbantis 30 metų policijoje, 13 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-01	Reagavimo skyrius	Vyriausiasis tyrėjas, dirbantis 14 metų policijoje, 7 metus tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-06	Veiklos skyrius	Vyriausiasis tyrėjas, dirbantis 16 metų policijoje, 13 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-06	Veiklos skyrius	Vyresnysis tyrėjas, dirbantis 5 metus policijoje, 5 metus tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-06	Veiklos skyrius	Vyresnysis tyrėjas, dirbantis 16 metų policijoje, 13 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-06	Veiklos skyrius	Vyresnysis tyrėjas, dirbantis 17 metų policijoje, 5 metus tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-07	Veiklos skyrius	Vyresnysis tyrėjas, dirbantis 18 metų policijoje, 12 metų tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas
	2024-02-07	Veiklos skyrius	Tyrėjas, dirbantis 7 metus policijoje, 5 metus tiriantis smurto artimoje aplinkoje bylas

1 pav. Interviu informacinė lentelė

Tyrimo instrumentas. Abiems tiriamųjų grupėms buvo pateikti tie patys klausimai. Tyrimui atlikti sudaryta 15 klausimų, kurie suskirstyti į keturias grupes. Pirmosios grupės klausimais siekta sužinoti ikiteisminio tyrimo pareigūnų patirtį nagrinėjant kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų bylas bei su kokiomis kompleksinėmis formomis pareigūnai dažniausiai susiduria. Antrosios grupės klausimais siekta išsiaiškinti, pagal kuriuos BK straipsnius ikiteisminio tyrimo pareigūnai pradeda ikiteisminius tyrimus nustatius kompleksines smurto formas. Trečiosios grupės klausimai susiję su įrodymų rinkimo ypatumais nagrinėjant kompleksinių formų smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo bylas. Ketvirtosios grupės klausimai skirti ikiteisminio tyrimo pareigūnams pareikšti savo nuomonę apie problemas ir sunkumus, su kuriais susiduria tiriant arba reaguojant į kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų atvejus bei kokius trūkumus pastebi kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų teisiniame reglamentavime.

Tyrimo organizavimas. Prieš atliekant tyrimą analizuota mokslinė literatūra ir teisės aktai, reglamentuojantys atsakomybę už kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų naudojimą, sudaryti interviu klausimai. Tyrimas vyko laikotarpiu nuo 2024 m. sausio 29 d. iki 2024 m. vasario 7 d. Interviu vyko kiekvieno iš tiriamųjų darbo vietoje, gyvai, užduodant papildomus klausimus bei patikslinimus. Vienas interviu vidutiniškai truko apie 18 minučių. Duomenų analizės metu vyko interviu transkribavimas, surinktų duomenų sisteminimas ir tiriamųjų kodavimas. Gauti apibendrinti rezultatai aprašomi tekstu arba išskiriamos citatos iš atlikto interviu. Originalūs transkribuoti ir įrašyti interviu saugomi darbo autorės.

Tyrimo etikos principai. Tyrimo dalyviai tyrime dalyvavo savo žodiniu sutikimu, interviu atlikimas tiriamųjų darbo vietoje koordinuotas su abiejų skyrių viršininkais. Prieš užduodant tyrimo klausimus, tyrimo dalyviai žodžiu informuoti apie tyrėją (vardas, pavardė, magistrantūros studijų programa, universitetas) bei tyrimą (tyrimo pavadinimas, tyrimo tikslas). Tiriamieji žodžiu informuoti apie mokslinėje doktrinoje išskiriamas pagrindines kompleksinio smurto artimoje aplinkoje formas – prievartinę kontrolę ir persekiojimą bei pateiktas mokslinis šių sąvokų išaiškinimas. Tiriamiesiems nebuvo pateikiamos išankstinės nuostatos dėl tyrimo temos. Tiriamieji informuoti apie konfidencialumą ir anonimiškumą, galimybę bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti tyrime, duomenų konfidencialumą, galimybę nutraukti interviu, interviu įrašymą bei gautų rezultatų panaudojimą tik tyrimo tikslams.

2.1.2 Tyrimo rezultatai

Tyrimas buvo atliekamas siekiant nustatyti, su kokiomis kompleksinėmis formomis susiduria ikiteisiminio tyrimo pareigūnai, kaip tokios formos yra kvalifikuojamos pradedant ikiteisminį tyrimą bei kokie yra teisinio reglamentavimo ir ikiteisiminio tyrimo ypatumų trūkumai tiriant tokio pobūdžio ikiteisminius tyrimus. Tyrimui atlikti buvo pasirinkti reagavimo ir veiklos ikiteisiminio tyrimo pareigūnai, kurie pirmieji susiduria su pranešimais apie smurtą artimoje aplinkoje, pastebi ir nustato kompleksinių smurto artimoje aplinkoje požymius, tiria ikiteisiminio tyrimo dėl smurto artimoje aplinkoje bylas, todėl gali suteikti informacijos, kuri nėra įtvirtinta statistiniais duomenimis.

Kaip minėta anksčiau, interviu klausimai suskirstyti į keturias temas, kurios susijusios su ikiteisiminio tyrimo pareigūnų patirtimi, pirminiu nusikalstamos veikos kvalifikavimu, įrodymų rinkimu ir nuomone apie trūkumus ikiteisminių tyrimų dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje

formų kontekste. Apklausiant dviejų skirtingų padalinių pareigūnus siekta palyginti jų pateiktus atsakymus.

Prieš pradedant nagrinėti ikiteisminio tyrimo dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ypatumus, svarbu išsiaiškinti kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų dažnumą ikiteisminio tyrimo pareigūnų praktikoje. Visi tiriamieji atsakė, kad savo darbo praktikoje bent kartą yra susidūrę su kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų požymiais. Paklausus, su kokiomis kompleksinio smurto formomis dažniausiai susiduria, 11 iš 12 akcentavo fizinio ir psichologinio smurto artimoje aplinkoje formų kombinaciją. Lyginant reagavimo ir veiklos skyriaus pareigūnų atsakymus, reikšmingų skirtumų nepastebėta. Visi 12 tiriamųjų kaip dažniausią ir pagrindinę smurto artimoje aplinkoje formą, kurios požymius nustačius, yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, įvardijo fizinį smurtą: „daugiausia aišku būna tik fizinis, ir skundžiasi žmonės daugiausia dėl jo“ (12 interviu). Pažymėtina, kad visi tiriamieji daugiausia kalbėjo apie fizinį smurtą ir ikiteisminio tyrimo ypatumus tiriant šios smurto formos bylas. Kai kurie tiriamieji, kartu su fizinio ir psichologinio smurto kombinacija, įvardijo persekiojimą (5, 7 ir 10 interviu) ir prievartinę kontrolę (4 ir 11 interviu). Kaip vieną dažniausių BK straipsnių kombinacijų, pagal kurias pradedami ikiteisminiai tyrimai dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų, visi tiriamieji įvardijo BK 140 str. 2 d. ir BK 145 str. Norint išsiaiškinti pakankamai neseniai (2021 m.) į BK įtrauktos kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos – persekiojimo – dažnumą ikiteisminio tyrimo pareigūnų praktikoje, buvo užduotas klausimas, ar pareigūnams yra tekę tirti tokios rūšies ikiteisminio tyrimo bylą. 8 iš 12 pareigūnų atsakė, kad yra tyrę ar pradėję ikiteisminį tyrimą dėl persekiojimo artimoje aplinkoje. 3 pareigūnai, kurie nėra susidūrę su persekiojimu artimoje aplinkoje, dirba reagavimo skyriuje. Tai gali būti susiję su tuo, kad persekiojimas dažnai inkriminuojamas ne iš karto atvykus į smurto artimoje aplinkoje įvykio vietą, o tik vėliau, aiškinantis įvykio aplinkybes: „tai nebuvo iš karto iškelta pagal persekiojimą. Turėjau bylą dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo ir eigoje išplaukė iš pačios situacijos, kad dar papildomai buvo ir persekiojama“ (8 interviu); „*labai sunku nustatyti tuos požymius ir juos galbūt labiau gali nustatyti veiklos pareigūnai, nes pati pirminė informacija, kurią mes gaunam, ne visada būna informatyvi, žmonės tik vėliau pasisako arba netyčia prasitaria, kad va čia buvo persekiojęs mane ir panašiai*“ (4 interviu). Apklausiant vieną tiriamąjį (5 interviu) sužinota, kad Šiaulių miesto ir rajono policijos komisariate nuo persekiojimo įtraukimo į BK, buvo pradėti vienuolika ikiteisminių tyrimų, tačiau tik trys iš jų pasiekė teismą.

Paprašius tiriamųjų įvardyti, kokius pirminius veiksmus atlieka atvykę į įvykio vietą, kai nustato kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų požymius, reagavimo skyriaus pareigūnai

nurodė, kad pirminiai veiksmai yra tokie patys kaip ir nustačius vienos smurto artimoje aplinkoje formos požymius, t. y. išsiaiškinama, ar yra nusikalstamos veikos požymių, dėl kurių būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas. Pagrindinį veiksma, atvykus į įvykio vietą, pareigūnai nurodė visų įvykio aplinkybių išsamų išsiaiškinimą: „atskiriami asmenys, renkama pirminė medžiaga, įvykio vietos apžiūra, asmens apžiūra, apklausos“ (2 interviu). Paklausus, kokie išskirtiniai veiksmai atliekami dėl kompleksinių smurto formų atpažinimo, tiriamieji atsakė, kad didelis dėmesys yra skiriamas nukentėjusiojo apklausai, kurioje ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali pastebėti kompleksinio smurto požymius, o juos nustačius „būtina surinkti įrodymus, jeigu tokius pats nukentėjęsysis gali pateikti. Tai yra žinutės, skambučiai, nurodyti liudininkus“ (5 interviu). Veiklos skyriaus pareigūnai atsakė, kad į pranešimus nereaguoja, todėl pirminių veiksmų neatlieka. Siekiant išsiaiškinti, kaip nuo kompleksinio smurto artimoje aplinkoje nukentėjusios aukos yra apsaugomos nuo tolesnio smurtinio elgesio, reagavimo skyriaus pareigūnai atsakė, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą, beveik visais atvejais įtariamasis yra sulaikomas, o įteikus pranešimą apie įtarimą ir įtariamąjį apklausus, jam skiriamos kardomosios priemonės. Reagavimo skyriaus pareigūnai akcentavo ir tai, kad nuo 2023 m. liepos 1 d. atliekamas smurto artimoje aplinkoje rizikos vertinimas, kurį atlieka į įvykio vietą sureagavę pareigūnai, jei nenustatomas smurto artimoje aplinkoje faktas. Tokiu atveju pareigūnai, atvykę į pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje, įvertina smurto artimoje aplinkoje riziką ir skiria arba neskiria apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį bei nustato jo įpareigojimus (1-6 interviu). Veiklos skyriaus pareigūnai nurodė, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje kiekvienu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas kreipiasi į prokurorą, kuris kreipiasi į teismą dėl kardomųjų priemonių skyrimo įtariamajam (7-12 interviu).

Kalbant apie ikiteisminio tyrimo dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ypatumus, svarbu išsiaiškinti, kokie duomenys bei įrodymai yra renkami tokio pobūdžio bylose. Tiriamieji įvardijo, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl kompleksinių formų smurto artimoje aplinkoje svarbiausi yra šie surinkti duomenys: skambučiai, žinutės, jų turinys, vaizdo kamerų, vaizdo registratorių įrašai, telefono pokalbių išklotinės, kratos metu paimiti daiktai ir dokumentai, fiksuojami sužalojimai, ankstesni pranešimai dėl smurto artimoje aplinkoje. Tačiau daugiausia įvykio aplinkybių ir reikšmingų tyrimui detalių atskleidžia nukentėjusiojo, pranešėjo, liudytojų apklausos, kurių metu paminimos visos aukos ir smurtautojo asmeninio gyvenimo aplinkybės, smurtautojo elgesys ne tik smurto dieną, bet ir anksčiau, kas suteikia daug informacijos apie galimą kompleksinį smurtą artimoje aplinkoje. Visi tiriamieji nurodė, kad svarbu surinkti duomenis apie aukos ir smurtautojo tarpusavio santykius, smurtinio elgesio pasireiškimo mechanizmą („labai tiksliai ir konkrečiai laiko intervalus

žinoti, kada, koku metu ir kur sekė, kaip kontroliavo arba jeigu skambinėjo, tai kada ir kiek kartų, kokias žinutes rašė“ (11 interviu)), kaip auka suprato smurtautojo veiksmus, kaip elgėsi po smurtinio epizodo. Kompleksinėms smurto artimoje aplinkoje formoms būdinga tai, kad smurtautojo vykdomi veiksmai nėra pavieniai, o dažnai besitęsiantys ilgą laikotarpį, pasireiškiantys sistemingumu, smurtinio elgesio istorija, smurtinių santykių kontekstu. 9 iš 13 tyrimo dalyvių nurodė, kad toks pasireiškiantis pasikartojantis smurtinis elgesys neturi įtakos veikos kvalifikavimui pradedant ikiteisminį tyrimą atvykus į įvykio vietą. Veika kvalifikuojama nustatčius požymius, kuriuos policijos pareigūnas užfiksuoja atvykęs į įvykio vietą arba priimdamas skundą/pareiškimą, kai asmuo pats atvyksta į policijos įstaigą. Tačiau smurtinių santykių kontekstas turi įtakos persekiojimo kvalifikavimui bei kai kurioms psichologinio smurto apraiškoms: „čia turi būti ilgesnį laiką, neužteks vieno skambučio ar sutikai einančią iš darbo, su grasinimais apskritai ne mažiau kaip 3 kartus turi būti, tai žinoma labai svarbu nustatyti sistemingumą ir pakartotinumą“ (5 interviu). Tyrimo dalyviai nurodė, kad smurtinių santykių istorija svarbi kardomosios priemonės skyrimui (9, 12 interviu), įtariamąjį charakterizuojančiai medžiagai, bausmės skyrimui, įtariamojo parodymai teisme gali būti vertinami kritiškai (7 interviu). Jei po smurtinio atvejo tebesitėsia aukos ir smurtautojo santykiai ir auka vėl patiria smurtą, o nauja „veika padaroma per metus nuo prieš tai buvusio sprendimo, tuomet ankstesnioji byla atsinaujina ir tie visi duomenys ir įrodymai vėl turi teisinę galią“ (5 interviu).

Pastebėtina, kad tyrimo dalyviai psichologinio, ekonominio bei prievartinės kontrolės požymius interviu metu identifikavo kaip panašaus pobūdžio smurtą. Paklausus, kokią įtaką ikiteisminio tyrimo pradėjimui ir pirminiam veikos kvalifikavimui turi pasireiškiančios, bet BK nekriminalizuotos, psichologinio, ekonominio pobūdžio veikos, prievartinė kontrolės požymiai, visi tyrimo dalyviai atsakė, kad dėl šių smurto artimoje aplinkoje požymių ikiteisminis tyrimas nėra pradedamas. Tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnai išskyrė veiksmus, kuriuos atlieka apsaugodami smurto artimoje aplinkoje auką nuo tokio pobūdžio smurto. Dauguma tyrimo dalyvių atsakė, kad nors BK nėra teisės normos, numatančios atsakomybę už tokio pobūdžio veiką, visuomet priimamas pareiškimas ar skundas iš nukentėjusio ar kito asmens. Priėmus pareiškimą ar skundą, toliau tikslinamos įvykio aplinkybės, dažniausiai priimamas nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, nes veika neturi nusikalstamos veikos požymių, tačiau tyrimo dalyviai akcentavo, kad pareigūnai praveda prevencinį pokalbį su galimu smurtautoju. Reagavimo skyriaus pareigūnai išskyrė tai, kad nors ikiteisminis tyrimas dėl tokio pobūdžio veikų nepradedamas, tačiau taikomas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis²⁰², kuriame vieni iš kriterijų yra psichologinio, ekonominio smurto

²⁰² „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425“, *supra note*, 5.

ar prievartinės kontrolės požymiai. Pavyzdžiui, vienas iš vertinimo kriterijų yra pavojų patiriančio asmens ekonominė priklausomybė nuo pavojų keliančio asmens, taip pat atkreipiamas dėmesys į aukos subjektyvų supratimą apie galimą fizinio smurto pasireiškimą, aukos klausiama, ar ji bijo pavojų keliančio asmens, ar jai yra grasinama, ja manipuluojama²⁰³. Jei pavojų keliantis asmuo atitinka tris minėtus kriterijus, jis įpareigojamas 15 parų išsikelti iš gyvenamosios vietos, nesiartinti, nebendrauti ir neieškoti ryšių su pavojų patiriančiu asmeniu. 3 iš 6 reagavimo skyriaus pareigūnų (1, 4, 5 interviu) įvardijo, kad orderis tam tikra apimtimi padeda apsaugoti auką nuo smurtautojo veiksmų, kurie neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Kaip vieną iš pagalbos aukai formų, pareigūnai įvardijo tai, kad aukai pasiūloma kreiptis į specializuotą pagalbos centrą, kurie galėtų suteikti reikiamos ir kvalifikuotos pagalbos patyrus psichologinį, ekonominį smurtą ar prievartinę kontrolę. 11 iš 12 tyrimo dalyvių nurodė, kad už kai kuriuos psichologinio, ekonominio smurto ar prievartinės kontrolės veiksmus ne tik neatliekami jokie ikiteisminio tyrimo veiksmai, bet nepradedama ir administracinė teisena. Kai kurie tyrimo dalyviai (5, 7, 9, 10, 11 interviu) minėjo tai, kad jei ikiteisminis tyrimas yra pradedamas dėl kitos formos smurto artimoje aplinkoje, pavyzdžiui, fizinio smurto, psichologinio, ekonominio smurto ar prievartinės kontrolės požymiai visuomet yra išsamiai aprašomi nukentėjusiojo apklausoje, kaip papildomos aplinkybės visų įrodymų vertinimui, kurių duomenimis teismas gali remtis priimdamas bausmę ir vertindamas smurto kontekstą. Svarbu paminėti tai, kad atliekant psichologinio smurto, prievartinės kontrolės ar kitokio panašaus pobūdžio veiksmus, kurie BK nėra kriminalizuoti, svarbu nustatyti, ką auką išgyveno patirdama minėtą smurtą: *„<...> tokie veiksmai, kaip žeminimas, bauginimas, kritikavimas, menkinimas ir jei žmogų privedė prie ligos ir žmogus kreipėsi į specialistus, ir turi net kažkokią diagnozę, kaip nerimą ar depresiją išsivystė, nemiga, tai tada tyrimo eigoje, galima skirti užduotį specialistui ir gauti jo išvadą dėl sveikatos sutrikdymo, būtent pagal sveikatos sutrikdymo masto taisykles, kokio sunkumo sveikatos sutrikdymas <...>“* (5 interviu).

Paklausus tyrimo dalyvių, koks BK straipsnis yra inkriminuojamas pradedant ikiteisminį tyrimą dėl veikų, atitinkančių prievartinės kontrolės požymius, visi tyrimo dalyviai atsakė, kad nėra atskiro straipsnio, kuris numatytų baudžiamąją atsakomybę už prievartinę kontrolę, tačiau dalis tyrimo dalyvių nurodė, kad tam tikrus prievartinės kontrolės požymius atitinka BK 148¹ str. dispozicija: *„kalbant apie reguliuojamą kasdienį gyvenimą, tai nustačius tam tikrus požymius, galime inkriminuoti 148¹ str. <...>“* (4 interviu); *„tai kai siekia įbauginti ir persekioja, tai inkriminuojame 148¹ str. <...>“*

²⁰³ „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo““, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 1 d., <https://www.infollex.lt/ta/842591>.

(12 interviu); „<...> galima išvelgti persekiojimo požymių kažkokių, bet vėlgi čia yra problema, kad reikia ieškot, pritempinėt <...>“ (10 interviu); „gal tiesiog kartais bandomė pritempti tą patį persekiojimą, kai pavyzdžiui kontroliuojamas kasdienis gyvenimas, kai sekama, kur eina, su kuo eina, su kuo bendrauja, ką veikia“ (7 interviu). Kai kurie tyrimo dalyviai nurodė, kad tam tikrus požymius atitinka BK 145 str. (1, 5 interviu). Pažymėtina, kad veiklos skyriaus pareigūnai prievartinės kontrolės požymius labiau siejo su persekiojimo, o reagavimo skyriaus pareigūnai su grasinimais. Nors BK 148¹ str. į baudžiamąjį įstatymą įkeltas palyginti neseniai, tačiau, kaip minėta anksčiau, dauguma tyrimo dalyvių yra susidūrę su persekiojimo požymius atitinkančiomis veikomis. Paprašius įvardyti BK straipsnį, kuris buvo inkriminuojamas iki 2021 m., nustačius persekiojimo požymius, dauguma tyrimo dalyvių (8 iš 12) nurodė, kad buvo pradėdamas ikiteisminis tyrimas pagal BK 145 str., „tačiau tokio tyrimo perspektyva labai miglota“ (5 interviu). Dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad dažniausiai persekiojimo požymius atitinkantys ir pagal BK 145 str. pradėti ikiteisminiai tyrimai buvo nutraukiami arba „asmenys už persekiojimą rašydavo skundus, pareiškimus, bet mes atsisakydavome pradėti ikiteisminį tyrimą, nes tiesiog tuo metu nebuvo nusikalstamos veikos požymių, nebuvo tokio straipsnio BK“ (4 interviu).

Atliekant tyrimą, tyrimo dalyviai įvardijo tam tikrus trūkumus bei sunkumus, su kuriais susiduria pradėdant ar tiriant nusikalstamas veikas dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų. Skirtingų padalinių ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomonės šiuo klausimu šiek tiek išsiskyrė. Reagavimo skyriaus pareigūnai labiausiai akcentavo asmenų, kuriems reikalinga pagalba neblaivumą, dėl kurio įvykio vietoje sunku išsiaiškinti visas įvykio aplinkybes. Kaip vieną dažniausių problemų reagavimo skyriaus pareigūnai įvardijo žmonių emocijas, bendradarbiavimo trūkumą, suvokimo dėl ko kviečia policiją trūkumą, kas gali sutrukdyti tinkamam pirminių veiksmų atlikimui: „nenuoseklus žmonių pasakojimas, dažnai žmonės susigalvoja savo dalykų, visokių būtų ir nebūtų, galbūt nesupratimas, kas apskritai yra smurtas <...>“ (3 interviu). Ikteisminių procesų dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų pradėjimui kaip vieną didžiausių sunkumų reagavimo skyriaus pareigūnai mato praktikos trūkumą: „yra išleista nauja norma, tačiau jokių mokymų apie ją nebuvo, nėra teismo išaiškinimų konkrečių, labai mažai bylų, trūksta praktikos dėl persekiojimo normos. Taip pat dėl praktikos ir normų aiškinimo trūkumo, prokurorai skirtingai vertina ikiteisminio tyrimo metu surinktą medžiagą, vieniems užtenka tam tikrų aplinkybių inkriminuoti 148¹ str., kitiems neužtenka“ (5 interviu). Veiklos skyriaus pareigūnai kaip vieną didžiausių trūkumų įvardijo įrodymų rinkimo sunkumus. Tai galima paaiškinti tuo, kad kai kurias smurto formas, tokias kaip psichologinį, ekonominį smurtą, apskritai įrodyti sudėtingiau, nes nukentėjusieji nėra linkę bendradarbiauti su

teisėsauga dėl gėdos, kaltės jausmo, antrinės viktimizacijos baimės, o smurtautojai dažnai minimizuoja savo kaltę²⁰⁴. Pareigūnai nurodė, kad vienai tipiškiausių kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų – persekiojimui – įrodyti reikalingi svarūs įrodymai, kurie būtų susiję ne su pavieniais sekimo atvejais, bet ilgalaikiu ir sisteminiu persekiojimu, aukos gyvenimo kontrole, nesaugumo jausmo sukėlimu. Pareigūnai paaiškino, kad pavieniai epizodai dažniausiai nėra vertinami kaip persekiojimas. Pareigūnai atskleidė, kad „prokurorai stengiasi, kad būtų maksimaliai tų įrodymų ir kad jie būtų labai svarūs, kad galėtum atiduoti bylą į teismą, o kitu atveju nutraukinėja ikiteisminius tyrimus“ (8 interviu). Šiai nusikalstamai veikai inkriminuoti būtini bent keletas epizodų (dažniausiai trys), kurie būtų išsamiai ištirti. Tam reikalingi vaizdo kamerų įrašų duomenys, telefono skambučių išsklotinių duomenys, trumpųjų žinučių kiekis ir jų turinys. Taip pat svarbu įrodyti, kad dėl persekiojimo auka patyrė tam tikrų emocijų išgyvenimų, padarytas tam tikras poveikis socialiniam gyvenimui. Kaip dar vieną didžiausių problemų, veiklos skyriaus pareigūnai nurodė normų, reglamentuojančių tam tikras smurto formas, tarp kurių ir prievartinę kontrolę, nebuvimą: *„nėra kriminalizuota tokia forma kaip prievartinė kontrolė, mes priimame pareiškimą, skundą, bet atsisakome pradėti ikiteisminį tyrimą, tai žmonėms gali kelti tikrai didelį nusivylimą, nes jie kreipiasi į policiją norėdami pagalbos, tačiau mes galime tik pasiūlyti kreiptis į specializuotą pagalbos centrą, tačiau teisinių kažkokių procesų nepradedame“* (6 interviu). Pareigūnai teigė, kad į juos kreipiasi žmonės, kurie akivaizdžiai patiria prievartinę kontrolę ir ieško pagalbos, tačiau pareigūnai esant prievartinės kontrolės požymiams neturi teisinio pagrindo pradėti ikiteisminius procesus (4, 5, 6, 11, 12 interviu).

Kaip jau buvo minėta, kaip vieną didžiausių sunkumų pareigūnai įvardijo įrodymų rinkimo sudėtingumą ikiteisminio tyrimo bylose dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų, todėl pareigūnų buvo paklausta, kas galėtų palengvinti įrodymų rinkimą tokio pobūdžio bylose. Dauguma pareigūnų nurodė, kad didesnės praktinės žinios inkriminuojant kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas padėtų įrodymų rinkimo procese (5 iš 12 interviu). Pareigūnai nurodė, kad teismų praktika persekiojimo ar kitų kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų bylose galėtų konkrečiau apibrėžti požymius, kuriuos nustatčius būtų galima pradėti ikiteisminį tyrimą dėl kompleksinių smurto formų. Pareigūnai pasigenda konkrečių pavyzdžių bei tikslesnių požymių inkriminuojant tokio pobūdžio nusikalstamas veikas. Tiek reagavimo, tiek veiklos skyriaus pareigūnai nurodė, kad trūksta žinių, kaip elgtis nustatčius kompleksinio smurto artimoje aplinkoje požymius, kai ikiteisminio tyrimo pradėjimui trūksta teisinio pagrindo. 5 iš 12 pareigūnų taip pat nurodė, kad didesnis aukos ir liudytojų

²⁰⁴ Jakštienė, *supra note*, 3: 241-242.

bendradarbiavimas ikiteisminio tyrimo procese galėtų palengvinti įrodymų rinkimą tiek kompleksinių, tiek pavienų smurto artimoje aplinkoje formų bylose. Vienas pareigūnas nurodė, kad didesnis prokurorų ryžtingumas galėtų palengvinti įrodinėjimo procesą: „prokuroro ryžtingumo reikėtų, kad daugiau eitų į teismą su tokiais bylomis kompleksinio smurto, nes dabar tai matau, kad vengia“ (10 interviu). Vienas pareigūnas (6 interviu) BK pakeitimus įvardijo kaip būdą, galintį palengvinti įrodymų rinkimą kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ikiteisminio tyrimo bylose.

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie vertina BK užtikrintą apsaugą nuo kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų bei kokios, jų nuomone, tobulintinos BK nuostatos kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų kontekste. 10 iš 12 tyrimo dalyvių nurodė, kad BK įtvirtinta apsauga nuo kompleksinio smurto formų yra nepakankama. Tik 2 tyrimo dalyviai nurodė, kad apsauga, jų manymu, yra pakankamai argumentuodami tuo, kad „visi apeliuoja į žmogaus teises, ir Konstitucines, ir prigimtines, todėl sudėtinga pasakyti, ar pakankama apsauga, nes kiekvieno konflikto artimoje aplinkoje kriminalizavimas galbūt irgi būtų perteklinis“ (5 interviu). Dauguma tyrimo dalyvių (10 iš 12) atskleidė, kad reikėtų keisti BK nuostatas dėl kompleksinio smurto formų ir nurodė, jog kriminalizavus platesnį spektrą smurto artimoje aplinkoje formų, būtų labiau apsaugotos smurto artimoje aplinkoje aukos. Pareigūnai taip pat nurodė, kad turėtų būti kriminalizuotos tokios smurto artimoje aplinkoje formos kaip prievartinė kontrolė, nes šiuo metu BK neapsaugo asmenų nuo prievartinės kontrolės požymių: „pavyzdžiui tokios kaip prievartinės kontrolės iš vis aš nelabai matau apraiškų BK“ (6 interviu). 10 iš 12 tyrimo dalyvių nurodė, kad prievartinė kontrolė į BK galėtų būti įtraukta atskiru straipsniu arba galėtų būti papildyti kiti BK straipsniai, kurie reglamentuoja smurtą artimoje aplinkoje. Tai, tyrimo dalyvių nuomone, palengvintų ikiteisminio tyrimo procesus, nes pareigūnai galėtų pradėti ikiteisminį tyrimą dėl tokio pobūdžio veikos ir nustačius prievartinės kontrolės požymius auka galėtų tikėtis policijos pagalbos. Kai kurie tyrimo dalyviai (2, 5 ir 12 interviu), nurodė, kad be platesnio sąrašo kompleksinių smurto formų įtraukimo į BK, asmenims, įvykdantiems tokius veiksmus, galėtų kilti administracinė atsakomybė.

Apibendrinant empirinį tyrimą, galima pastebėti, kad skirtingų padalinių pareigūnų atsakymai skyrėsi neženkliai. Kalbant apie kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų atpažinimą, veiklos skyriaus pareigūnai prievartinės kontrolės požymius labiau siejo su persekiojimu ir nusikalstama veika numatyta BK 148¹ str., o reagavimo skyriaus pareigūnai prievartinę kontrolę labiau įvardijo kaip grasinimus ir siejo su nusikalstama veika, numatyta BK 145 str. Tai galima paaiškinti tuo, kad atlikto tyrimo duomenimis, persekiojimas dažnai yra inkriminuojamas vėlesniuose

ikiteisminio tyrimo veiksmuose, o pirminiai veiksmai įvykio vietoje dažnai yra susiję su pavienių smurto artimoje aplinkoje formų atpažinimu ir ikiteisminio tyrimo pradėjimu. Kai kurie užsienio mokslininkai persekiojimą taip pat laiko prievartinės kontrolės elementu²⁰⁵.

Kaip vieną dažniausių kompleksinio smurto formų ikiteisminio tyrimo pareigūnai įvardijo fizinio ir psichologinio smurto kombinaciją. Tai galima sieti su tuo, kad naudojant fizinį smurtą, dažnai prieš jį yra panaudojamas ir psichologinis smurtas²⁰⁶. Reagavimo skyriaus pareigūnai turi mažiau patirties pradedant ikiteisminius tyrimus dėl persekiojimo, jie nurodė, kad esant požymiams, panašiems į persekiojimą, dažnai pradeda ikiteisminį tyrimą pagal 145 str. 2 d. Mokslinėje literatūroje persekiojimo požymiai taip pat siejami su kai kuriais psichologinio smurto požymiais, kurie aprašyti BK 145 str. 2 d. (žmogaus terorizavimas ir bauginimas)²⁰⁷. Atlikus interviu duomenų analizę, pastebėta, kad persekiojimą ikiteisminio tyrimo pareigūnai sieja su sistemingu, daugiau kaip tris kartus pasikartojančiu, nepageidaujamu ir aiškiai išreikštu dėmesiu aukai. Pažymėtina, kad nepaisant to, kad užsienio mokslininkai kaip du pagrindinius persekiojimo požymius išskiria du ar daugiau pasireiškiančių persekiojimo veiksmų ir nesaugumo jausmo sukėlimą²⁰⁸, bei BK 148¹ str. dispozicija neįpareigoja baudžiamajai atsakomybei kilti nustatyti tam tikro skaičiaus persekiojimo veiksmų, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnai remiasi praktika, kad sistemiškumas pasireiškia paprastai trimis ir daugiau veiksmų. Dažniausi persekiojimo veiksmai ikiteisminio tyrimo pareigūnų praktikoje yra trumpųjų žinučių siuntimas, skambučiai, fizinis nukentėjusiojo sekimas, laukimas prie namų, darbo ar vietų, kuriose lankosi nukentėjęs.

Kitos tipišiausios kompleksinio smurto formos – prievartinės kontrolės – apraiškas pareigūnai savo kasdienėje tarnyboje pastebi, tačiau dėl teisinio pagrindo stokos ikiteisminių tyrimų dėl tokių veiksmų nepradeda. Įrodymų rinkimo ypatumai tirinat tokio pobūdžio bylas pasižymi ne pavienių epizodų tyrimu, o tokių atvejų sistemingumu, kas gali padėti identifikuoti kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas. Mokslinėje doktrinoje įvairios skirtingos smurto formos, tokios kaip ekonominis ar psichologinis smurtas, laikomos sisteminio smurto dalimi²⁰⁹. Tyrimo dalyviai nurodė, kad nors tokios pavienės veikos neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, tačiau gali tapti svarbiais duomenimis renkant kitus įrodymus persekiojimo ar pavienių smurto artimoje aplinkoje formų ikiteisminių tyrimų bylose. Svarbu paminėti, kad veiklos skyriaus pareigūnai svarbiausią

²⁰⁵ Woodlock, *supra note*, 44: 585.

²⁰⁶ Vasiliauskaitė, *supra note*, 113:25.

²⁰⁷ Jakštienė, *supra note*, 95: 230.

²⁰⁸ Logan ir Walker, *supra note*, 26: 201.

²⁰⁹ Douglas, *supra note*, 142: 457.

procesinį veiksma tiriant kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formas paminėjo apklausą, kuri gali nebūti pirminis tyrimo veiksmas, tačiau būtent apklausa labiausiai padeda identifikuoti prievartinės kontrolės arba persekiojimo požymius. Pastebėtina ir tai, kad veiklos skyriaus pareigūnai kalbėdami apie prievartinės kontrolės atpažinimą ir veiksmus, kuriuos atlieka nustačius prievartinės kontrolės požymius, nurodė, kad dėl tokių veiksmų ikiteisminio tyrimo nepradeda, nes tam nėra teisinio pagrindo, tačiau apklausoje visuomet išsamiai aprašo pasireiškiančius bauginimo, kasdienio gyvenimo kontrolės, ekonominio smurto, manipuliavimo ir kitokius požymius, kurie gali padėti teismui tinkamai įvertinti smurtautojo veiksmus. Veiklos skyriaus pareigūnai nurodė, kad nors atliekant ikiteisminį tyrimą dėl tam tikros smurto artimoje aplinkoje formos nėra inkriminuojamas specialus straipsnis dėl prievartinės kontrolės, tačiau tokie požymiai, aprašomi nukentėjusiojo ir liudytojų apklausose, sustiprina įrodymus kitų smurto artimoje aplinkoje formų tyrime, pavyzdžiui, persekiojimo.

Pažymėtina, kad dauguma tiriamųjų nurodė, kad smurtinių santykių kontekstas ir ankstesnis smurtautojo smurtinis elgesys neturi įtakos ikiteisminio tyrimo pradėjimui ir veikos kvalifikavimui, tačiau mokslinėje doktrinoje smurtinė patirtis yra laikoma viena iš kontrolės formų²¹⁰. Veiklos skyriaus pareigūnai išskyrė tai, kad smurtinių santykių kontekstas ikiteisminiam procesui turi įtakos, nes atnaujinama anksčiau nutraukta ikiteisminio tyrimo byla, tačiau naujai pradėti ikiteisminio tyrimo bylai ar veikos kvalifikavimui tai įtakos neturi. Svarbu paminėti, kad nors smurtinė patirtis ir laikoma viena iš kontrolės formų, tačiau kaip jau minėta anksčiau, prievartinė kontrolė BK nėra kriminalizuota. Tyrimo dalyviai kalbėdami apie smurto kontekstą išskyrė tai, kad tai gali turėti įtakos bausmės skyrimui. Tyrimo dalyviai smurtinių santykių konteksto nepaminėjo kaip vieno iš duomenų, kurie turi įrodomąją reikšmę persekiojimo ikiteisminio tyrimo bylose. Nors užsienio literatūroje teigiama, kad nustatant persekiojimo ar prievartinės kontrolės požymius ir siekiant įrodyti prievartinį poveikį aukai, svarbu žinoti anksčiau pasireiškusių smurtinius epizodus, nes tai gali būti vienas pagrindinių įrodymų teisme²¹¹.

Pažymėtina tai, kad prievartinę kontrolę bei persekiojimą tyrimo dalyviai siejo su psichologinio pobūdžio smurtu, dažnai sutapatindami ir įvardindami kaip psichologinį smurtą, tačiau neatkreipdami dėmesio į prievartinės kontrolės ar persekiojimo specifiškumą. Tai galima paaiškinti ir tuo, kad kai kurie mokslininkai prievartinę kontrolę bei persekiojimą įtraukia į psichologinio smurto

²¹⁰ Jakštienė, *supra note*, 3: 40.

²¹¹ Bishop ir Bettinson, *supra note*, 24: 5-6.

apibrėžimą²¹². Kalbėdami apie prievartinės kontrolės požymius tyrimo dalyviai nurodydavo ir ekonominiam smurtui būdingus požymius, nes persekiojimo veiksmai dažnai pasižymi ir ekonominio smurto veiksmis²¹³. Svarbu paminėti, kad nei vienas tyrimo dalyvis prievartinės kontrolės požymiais neįvardijo BK numatytų prievartinei kontrolei būdingų straipsnių dispozicijų, tokių kaip BK 154 str. (šmeižimas), 167 str. (neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą rinkimas), 168 str. (neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas). Visi tyrimo dalyviai prievartinės kontrolės požymius tapatino tik su persekiojimu (BK 148¹ str.) arba grasinimu, terorizavimu (145 str.).

Kaip vieną didžiausių sunkumų tyrimo dalyviai įvardijo praktikos ir konkretumo BK nuostatose trūkumą nagrinėjant ikiteisminio tyrimo bylas dėl kompleksinių smurto formų. Tai galima sieti su tuo, kad viena tipiškiausių kompleksinio smurto artimoje aplinkoje formų – persekiojimas – į BK įtraukta tik 2021 m., o persekiojimo veiksmai dažnai trunka ilgą laikotarpį. Dėl šios priežasties tyrimo dalyviai neturi daug patirties tiriant persekiojimo ikiteisminio tyrimo bylas. Tyrimo dalyviai nurodė, kad pasigenda ir teismų praktikos ar įstatymo leidėjo nurodymų, kaip atpažinti persekiojimą ir kokie turėtų būti įrodymų rinkimo ypatumai tokio pobūdžio bylose. Dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad teisinė apsauga nuo kompleksinių smurto formų yra nepakankama ir reikalinga plačiau kriminalizuoti kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas. Dauguma tiriamųjų nurodė, kad reikėtų praplėsti jau esamas smurto artimoje aplinkoje normas, tokias kaip BK 145 str. ar 148¹ str. ir į šių straipsnių dispozicijas įtraukti prievartinės kontrolės požymius. Kiti tyrimo dalyviai nurodė, kad jų nuomone į BK reikėtų įkelti naują normą, kurioje būtų aprašyta atsakomybė už prievartinės kontrolės ar kitokius psichologinio pobūdžio smurto artimoje aplinkoje veiksmus. Darbo autorė siūlo Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, kurie pradeda ir tiria ikiteisminio tyrimo bylas dėl smurto artimoje aplinkoje, rengti mokymus apie kompleksinių smurto artimoje aplinkoje atpažinimą, jų atribojimą, įrodymų rinkimo ypatumus kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ikiteisminio tyrimo bylose ir darbą su kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas patyrusiais asmenimis bei teikti rekomendacijas dėl ikiteisminių tyrimų dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų veiksmų.

²¹² Vaigė, *supra note*, 112: 10.

²¹³ Jakštienė, *supra note*, 95: 229.

2.2 Baudžiamosios atsakomybės taikymo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas ypatumai Lietuvos teismų praktikoje

Ikiteisminis tyrimas yra viena iš baudžiamojo proceso stadijų, kurios veiksmai lemia nusikalstamos veikos tyrimo sėkmę bei rezultatus²¹⁴, tačiau teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai²¹⁵. Išanalizavus ikiteisminio tyrimo ypatumus dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų svarbu išnagrinėti, kokie yra baudžiamosios atsakomybės taikymo ypatumai už tokio pobūdžio veikas Lietuvos teismų praktikoje. Pažymėtina, kad viena kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų – persekiojimas į Lietuvos baudžiamąjį įstatymą įtrauktas tik 2021 m., todėl šio tyrimo atlikimo metu LAT dar nėra suformavusi teismų praktikos dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 148¹ str. Dėl šios priežasties baudžiamosios atsakomybės taikymo ypatumai bus analizuojami žemesnių instancijų teismų praktikoje. Teismų praktikos analizei buvo pasirinktos žemesnių instancijų Lietuvos teismų baudžiamosios bylos, kuriose nagrinėjamas klausimas dėl BK 148¹ str. taikymo, laikotarpiu nuo 2021 m. spalio 14 d., kai į BK buvo įtrauktas minėtas straipsnis, iki 2024 m. balandžio 1 d. Šiuo laikotarpiu rasta devyniolika įvairių Lietuvos miestų apylinkių ir apygardų baudžiamųjų bylų dėl BK 148¹ str. taikymo, tačiau šiame darbe teismų praktikos analizei naudotos vienuolika apylinkių ir apygardų baudžiamųjų bylų, nes ne visose bylose nagrinėta nusikalstama veika turėjo artimos aplinkos požymį. Atliktame tyrime analizutos dvi LAT bylos, kuriose kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos pasireiškė veikų daugetu, ir viena LAT baudžiamoji byla, kurioje nagrinėjamas BK 145 str. ir BK 148¹ str. atribojimas.

Prieš pradėdant analizuoti teismų praktiką kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų kontekste, svarbu paminėti, kad kompleksinių formų smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti ir kelių skirtingų nusikalstamų veikų daugetu, kai smurtautojas artimoje aplinkoje smurtauja panaudodamas kelias smurto formas. Pavyzdžiui, LAT byloje Z. Š. nuteistas pagal BK 145 str. 2 d. ir BK 140 str. 2 d. (perkvalifikuota į 140 str. 1 d.) už tai, kad fiziškai smurtavo prieš savo šeimos narį ir jį terorizavo grasindamas padaryti pavojingą svaikatai ar gyvybei veiką²¹⁶. Kitoje byloje LAT nuteisė S. V. pagal BK 163 str. ir BK 138 str. 2 d. 3 punktą už tai, kad nuteistoji nesunkiai sutrikdė sveikatą savo šeimos nariui ir piktnaudžiavo motinos teisėmis ir pareigomis fiziškai ir psichiškai

²¹⁴ Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai (Vilnius: Registrų centras, 2017), 9.

²¹⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR, žiūrėta 2024 m. balandžio 7 d., <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>.

²¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511/2021“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 11 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

grniuždydama vaiką²¹⁷. Šiose bylose pasireiškė kompleksinių formų smurtas – abu nuteistieji naudojo fizinį bei psichologinį smurtą prieš savo šeimos narį. Nors LAT teismų praktikoje galima rasti daug panašių bylų išaiškinimų, kai naudojamos kelios smurto artimoje aplinkoje formos, tačiau šiame darbe analizuojant baudžiamosios atsakomybės už kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų taikymo ypatumus, didesnis dėmesys skiriamas tipiškiausioms kompleksinėms formoms – persekiojimui ir prievartinei kontrolei. Išanalizavus mokslinę literatūrą bei atlikus tyrimą – ikiteisminio tyrimo pareigūnų interviu, kaip minėta anksčiau, BK šiuo metu nėra atskiros normos, kuri numatytų atsakomybę už prievartinę kontrolę, nors jos apraiškų galima aptikti ir kitose BK normose, daugiausia numatančiose atsakomybę už psichologinį smurtą. Dėl šios priežasties šioje darbo dalyje bus nagrinėjama teismų praktika baudžiamosiose bylose dėl persekiojimo, kuris numatytas BK 148¹ str. atkreipiant dėmesį į tai, kad ši norma BK egzistuoja palyginti neseniai ir, kaip minėjo anksčiau atlikto interviu dalyviai, trūksta praktikos nagrinėjant tokio pobūdžio bylas.

Persekiojimas Lietuvos teismų praktikoje glaudžiai susijęs su kitomis nusikalstamomis veikomis, tokiomis kaip grasinimai, žmogaus terorizavimas ar bauginimas, numatytas BK 145 str., tiek su kitomis prievartinės kontrolės požymius turinčiomis veikomis, pavyzdžiui, šmeižimu (BK 154 str.), neteisėtu informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimu (BK 167 str.), tačiau dažnai tokie požymiai teismo yra vertinami ne kaip atskiros minėtos nusikalstamos veikos ar jų sutaptys, bet kaip vieni iš persekiojimo sudėtinių dalių. Tačiau LAT yra pažymėjęs, kad minėtų nusikalstamų veikų ir persekiojimo objektai skiriasi. Kiekvienu atveju nusikalstami veiksmai gali būti nukreipti į skirtingą įstatymo saugomą vertybę, todėl privalo būti nagrinėjami individualiai. Pavyzdžiui, kasacinėje LAT byloje G. V. buvo nuteistas pagal BK 145 str. 2 d. už tai, kad sistemingai baugino savo sutuoktinę naudodamas psichinę prievartą. Vilniaus apygardos teismas įvertino, kad G. V. padaryti veiksmai, tokie kaip didelio kiekio bauginamo pobūdžio trumpųjų žinučių rašymas ir skambinimas į nukentėjusiosios telefoną, nukentėjusiosios gasdinimas, kad nuteistasis kreipsis į teisėsaugos institucijas dėl jos ir jos artimųjų nemokamų mokesčių, grasinimas susidoroti, necenzūrinių žodžių vartojimas, atitinka nusikalstamos veikos, numatytos BK 145 str. 2 d. požymius. G. V. kasaciniu skundu nurodė, kad jo padaryti veiksmai atitinka ne BK 145 str. 2 d. dispoziciją, bet persekiojimo, kuris numatytas BK 148¹ str. požymius. Savo kasacinį skundą nuteistasis grindė tuo, kad savo veiksmais G. V. nepadarė realios žalos įstatymo saugomai vertybei, teismai nenustatė S. V. pavojaus gyvybei ir sveikatai, taip pat G. V. veiksmai neatitinka sistemiškumo kriterijaus, nuteistojo tyčia

²¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 11 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

kiekvieną epizodą formavosi iš naujo. Dėl šios priežasties G. V. veiksmai galėtų atitikti persekiojimo, o ne žmogaus terorizavimo požymius, tačiau persekiojimas kriminalizuotas tik 2021 m. spalio 14 d., todėl veika negali būti perkvalifikuota. LAT šioje byloje G. V. kasacinį skundą atmetė ir palygino BK 145 str. 2 d. bei BK 148¹ str. 1 d. aprašytų nusikalstamų veikų sudėtis. Teismas nurodė, kad BK 148¹ str. 1 d. nenustatyta atsakomybė už tokius veiksmus, kurie aprašyti BK 145 str. (grasinimai nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, žmogaus terorizavimas grasinant susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią sveikatai ar gyvybei ar turtui pavojingą veiką). Teismas paaiškino, kad „atsakomybė už persekiojimą, kaip veiką, pasižyminčią aktyviu įkyrių kontaktu su persekiojamu asmeniu, kai persekiojamas asmuo yra išreiškęs valią neturėti kontakto su persekiotoju, nėra nustatyta (taigi, pasak įstatymo leidėjo, BK 145 straipsnio 2 dalis tokios veikos neapėmė ir ji nebuvo kriminalizuota)“²¹⁸. Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad BK 145 str. sudėtis yra formali, o BK 148¹ str. sudėtis yra materialinė, tai reiškia, kad persekiojimo inkriminavimui reikalingi tam tikri padariniai, tokie kaip nukentėjusio asmens gyvenamosios vietos, darbo ar mokymosi įstaigos pasikeitimas arba kitoks neigiamas poveikis socialiniam gyvenimui, emocinei būsenai²¹⁹. Šioje byloje kasacinis teismas tokių požymių nenustatė, įvertinęs tai, kad šių minėtų straipsnių sudėčių tiesioginiai objektai yra skirtingi, o G. V. veiksmai buvo nukreipti į BK 145 str. 2 d. saugomą vertybę – žmogaus psichinę ir fizinę sveikatą²²⁰. Toje pačioje byloje LAT paaiškino, kad palyginę BK 145 str. 2 d. ir 148¹ str. 1 d. sudėtis pastebėjo, jog kvalifikavimo problemų gali kelti tokie kaltininko veiksmai, kai bauginimas išreiškiamas gąsdinančiais telefono skambučiais, įžeidinėjimais siekiant sukelti baimę. Teismas pabrėžė, kad bauginimo ar persekiojimo formų baigtinio sąrašo BK nenustato, todėl visais atvejais siekiant atiboti šias dvi nusikalstamas veikas turi būti vertinama, ar keliama grėsmė asmens gyvybei, sveikatai ar turtui, ar laisvei. Teismas nurodė, kad tokio pobūdžio bylose turi būti vertinamas veiksmų intensyvumas, jų turinys, veikos motyvai bei tikslai, kaip tokius veiksmus suvokė nukentėjusysis bei kokie ryšiai sieja ar siejo nukentėjusį su kaltininku²²¹.

Kitoje byloje Kauno apylinkės teismas D. B. nuteisė pagal BK 148¹ str. 1 d. už tai, kad šis sistemingai skambino savo sugyventinei ir rašė jai bauginančio, įžeidžiančio, vulgaraus pobūdžio žinutes. Nors šioje byloje teismas nustatė, kad D. B., taip pat kaip anksčiau minėtoje LAT byloje,

²¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022“, *supra note*, 217.

²¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-594/2023“, infoplex, žiūrėta 2024 m. kovo 12 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

²²⁰ Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010), 153.

²²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-594/2023“, *op. cit.*

siuntė bauginančio ir įžeidžiančio pobūdžio žinutes, kuriose vartojo necenzūrinius žodžius, grasindamas teigė, kad nukentėjusioji „atsiims“, tačiau šioje byloje teismas nustatė, kad tokio pobūdžio žinutėmis kaltininkas siekė sukelti nerimą, baimę ir nesaugumo jausmą. Teismas pabrėžė, kad kaltininko veiksmai buvo nukreipti įbauginti buvusią sugyventinę, kaltininkas į nukentėjusiosios mobilųjį telefoną siuntė nuotraukas, parodydamas, kad yra prie nukentėjusiosios namų, darbo vietos, o nukentėjusiajai užblokavus jo telefono numerį, kaltininkas atlikdavo tuos pačius veiksmus iš kitų telefono numerių ar susikurdavo naujas socialinių tinklų paskyras bei iš jų rašydavo žinutes ir siųsdavo nuotraukas. Teismas konstatavo, kad dėl tokių kaltininko veiksmų kilo BK 148¹ str. 1 d. aprašytų nusikalstamos veikos padarinių – nukentėjusioji pakeitė gyvenamąją vietą, darbą, dėl kaltininko veiksmų atsiradusios emocinės būklės kreipėsi į psichologus. Pažymėtina, kad šioje byloje teismas pasisakė ir apie grasinimų turinį persekiojimo byloje. Teismas nurodė, kad persekiojimas susijęs su tuo, kad nukentėjusysis yra bauginamas ne tiek kaltininko veiksmų turinio (grasinimų nužudyti, sužaloti sveikatą ir pan.), bet nesiliaujančio bei nepageidaujamo persekiotojo dėmesio²²². Kitoje byloje Kauno apygardos teismas pasisakė, kad skambinimas buvusiai sugyventinei prieš jos aiškiai išreikštą valią bei grasinančių žinučių siuntimas, kaltinamojo atėjimas į vietas, kuriose lankosi nukentėjusioji ir pagrasinimas susidoroti taip pat atitinka BK 148¹ str. 1 d. požymius, nes nors ir grasinimai nebuvo realūs ir akivaizdūs, tačiau tokiais veiksmais kaltinamasis siekė priversti nukentėjusiąją nerimauti, jaustis nesaugiai bei patirti psichologinį diskomfortą²²³. Šiaulių apylinkės teismas nuteisė D. Č. pagal BK 148¹ str. 1 d. už tai, kad šis prieš aiškiai išreikštą sutuoktinės valią ieškojo dėmesio su ja, lankėsi jos gyvenamojoje vietoje, bandė į ją patekti jėga, skambino į nukentėjusiajai priklausančią telefoną, siuntė trumpąsias SMS žinutes su bauginančiu tekstu, nukentėjusiosios orumą įžeidžiančiais žodžiais bei grasino paviešinti privačius intymius vaizdo įrašus²²⁴. Kitoje byloje Panevėžio apylinkės teismas nuteisė V. G. pagal BK 148¹ str. 1 d. už tai, kad šis persekiojo I. V. Nors byloje artimos aplinkos požymis nenustatytas, tačiau ikiteisminio tyrimo byloje užfiksuoti daug persekiojimo požymių turinčių epizodų. Teismas nurodė, kad V. G. prieš nukentėjusiosios valią sukurdavo pasikartojančias bauginančio pobūdžio situacijas, kurios pasireiškėdavo žeminančiu ir teisę į privatų gyvenimą pažeidžiančiu elgesiu – sistemingai ieškojo

²²² „Kauno apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1112-667/2022“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 12 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

²²³ „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-876/2023“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 12 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

²²⁴ „Šiaulių apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 5 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-1688-900/2022“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 12 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

kontakto su nukentėjusiąja darbo vietoje ir rašydamas trumpąsias žinutes, inicijuodamas nukentėjusiai nepageidaujamus pokalbius apie artimus jų santykius, grasindamas paviešinti intymaus pobūdžio nuotraukas, atskleisti jų buvusių santykius, tretiesiems asmenims siųsdamas nukentėjusiosios nuotraukas, įžeidžiamai kalbėdamas apie nukentėjusiąją jų bendroje darbo vietoje, žodžiais baugindamas pavartoti fizinį smurtą ir taip sukeldamas nukentėjusiai psichologinį diskomfortą, stresą, baimę, įtampą bei nesaugumo jausmą²²⁵. Tai reiškia, kad persekiojimo bylose kaltininko veiksmai gali pasireikšti panašiais veiksmais - grasinimais, kurie aprašyti BK 145 str., tačiau tokie grasinimai nesukelia tiesioginio pavojaus nukentėjusiojo sveikatai ar gyvybei, bet daro įtaką nukentėjusiojo emocinei būsenai.

Anksčiau šiame darbe atliktame tyrime, veiklos skyriaus policijos pareigūnai nurodė, kad vienas didžiausių sunkumų, kylančių tiriant persekiojimo artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo bylas yra įrodymų rinkimo ypatumai tokio pobūdžio bylose: įrodymų kiekis, jų turinys. Telšių apylinkės teismas priimtas teismo baudžiamąjį įsakymą persekiojimo byloje plačiai pasisakė apie tai, kas įrodo kaltinamojo kaltę. Šioje byloje A. L. nuteistas pagal BK 148¹ str. 1 d. už tai, kad pasirodydamas prie buvusios žmonos gyvenamosios vietos, darbovietės ir kitų vietų, kuriose lankosi nukentėjusioji, jai skambindamas ir rašydamas necenzūrinio ir grasinančio pobūdžio trumpąsias žinutes, ją persekiojo. Teismas A. L. kaltę grindė išsamiais ikiteisminio tyrimo metu duotais nukentėjusiosios parodymais, nors šių parodymų metu nukentėjusioji teigė, kad neturi fizinių įrodymų, kurie galėtų įrodyti A. L. skambučius ir žinutes į jos telefoną, nes telefonas yra sugedęs. Anot teismo, kaltinamojo kaltę įrodė penkių liudytojų parodymai duoti ikiteisminio tyrimo metu, kuriuose nurodyta, kad kai kurie iš liudytojų matė A. L. atvažiuojantį prie nukentėjusiosios namų bei darbo vietos. Ikiteisminio tyrimo metu taip pat apklausti trys socialinių paslaugų specialistai, į kuriuos kreipėsi nukentėjusioji dėl patiriamo persekiojimo. Ikiteisminio tyrimo metu peržiūrėtas vaizdo įrašas, kuriame užfiksuotas A. L., esantis prie nukentėjusiosios darbovietės ir bandantis bendrauti su nukentėjusiąja. Vaizdo įrašė matosi, kad nukentėjusioji bando išvengti kontakto su A. L. – nosisukusi eina nuo jo, tačiau A. L. vis privažiuoja prie nukentėjusiosios. Įrodant A. L. persekiojimo sistemingumą remtasi ataskaitų žiūryklės duomenimis, kurie parodė, kad nukentėjusioji tris kartus skambino į bendrąją pagalbos centrą dėl atskirų buvusio vyro persekiojimo epizodų²²⁶. Klaipėdos apylinkės teismo baudžiamuoju įsakymu V.V. pripažintas kaltu padarius baudžiamąjį nusižengimą, numatytą BK 148¹ str. 1 d., o jo

²²⁵ „Telšių apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 4 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-574-671/2022“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 14 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

²²⁶ „Panevėžio apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. rugpjūčio 10 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-867-749/2022“, infolex, žiūrėta 2024 m. kovo 14 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

kaltę, be kaltinamojo prisipažinimo, patvirtinama tokiais bylos duomenimis: nukentėjusiosios parodymais, liudytojų, kurie patvirtino nukentėjusiosios ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus, apklausomis, policijos įvykių išklotinėmis, kuriose nustatyta, kad nukentėjusioji dėl buvusio sugyventinio persekiojimo atvejų kreipėsi du kartus, įvykio vietos apžiūros protokolu ir daikto (telefono) apžiūros protokolu²²⁷. Kauno apylinkės teismas kaltinamojo R. S. kaltę grindė nukentėjusiosios pareiškimu, dviem nukentėjusiosios papildomos apklausos protokolais, penkiais liudytojų parodymais, įvykio vietos apžiūros protokolu, daiktų apžiūros protokolu ir dviem kitų objektų apžiūros protokolais²²⁸. Kaip matyti iš analizuotų teismo baudžiamųjų įsakymų, kaltinamojo kaltei pagrįsti teismams užteko paties kaltinamojo prisipažinimo, nukentėjusiųjų ir liudytojų parodymų bei įvykio vietos ar daiktų apžiūrų. Tačiau kai ikiteisminis tyrimas neperduodamas teismui baudžiamuoju įsakymu ir kaltinamasis neprisipažįsta, ikiteisminio tyrimo metu reikalinga surinkti daugiau įrodymų. Pavyzdžiui, Kauno apylinkės teismas nuteisė K. A. už savo buvusios sugyventinės persekiojimą jo kaltę įrodydamas šiais ikiteisminio tyrimo metu suriktais ir teisiama jame posėdyje ištirtais įrodymais: nukentėjusiosios pareiškimu ir parodymais, keturių liudytojų parodymais, elektroniniu paštu iš nukentėjusiosios gauta informacija, kurioje nurodoma, kad po ikiteisminio tyrimo pradėjimo, K. A. toliau atlieka persekiojimo veiksmus, tarnybiniu policijos pareigūnų pranešimu, akistatos protokolu, savanoriškų daiktų pateikimo protokolu, kuriuo nukentėjusioji pateikė laikmeną su bylai reikšminga informacija, objektų apžiūros protokolais, kuriuose apžiūrėtos pateiktos telefono ekrano nuotraukos, nukentėjusiosios padarytos nuotraukos telefonu, sms žinučių ekrano nuotraukos, nukentėjusiosios pateikti telefoninių pokalbių įrašai, prekybos centro pateikti vaizdo stebėjimo kamerų įrašai, taip pat tarnybiniu pranešimu dėl K. A. telefonų abonentų skambučių išklotinių analizės, VĮ „Registrų centras“ nekilnojamojo turto registro duomenų bazės išrašu²²⁹.

BK 148¹ str. 1 d. dispozicijoje vienas iš nusikalstamos veikos sudėties požymių yra aiškiai išreikšta asmens valia vengti kontakto su galimu smurtautoju. Šią sąlygą, jau anksčiau analizuotoje byloje, ginčija K. A. teigdamas, kad valdant telefonines paslaugas galima pasirinkti skambučių ir trumpųjų žinučių blokavimo funkciją, kurią įjungus skambučiai ir trumposios žinutės telefone būtų blokuojami automatiškai. Apeliantas teigė, kad jo buvusi sugyventinė sąmoningai nesinaudojo šia

²²⁷ „Klaipėdos apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gruodžio 23 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-1169-903/2021“, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 14 d., <https://www.infollex.lt/portal/start.asp>.

²²⁸ „Kaunos apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. balandžio 3 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-1515-408/2023“, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 14 d., <https://www.infollex.lt/portal/start.asp>.

²²⁹ „Kauno apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. kovo 21 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-213-408/2023“, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 14 d., <https://www.infollex.lt/portal/start.asp>.

funkcija siekdama rinkti įrodymus. Kauno apygardos teismas pasisakė, kad nukentėjusioji savo valią aiškiai išreiškė žodžiu ne kartą prašiusi K. A. daugiau jai nebeskambinti, nepersekioti. Aplinkybė, kad nukentėjusioji neblokavo K. A. telefono numerių siekdama apsisaugoti ir turėti įrodymų apie K. A. naudojamą psichologinį smurtą, nereiškia, kad nukentėjusioji siekė toliau turėti kontaktą su buvusiu sugyventiniu K. A. Teismas pasisakė, kad nukentėjusioji neturi pareigos blokuoti nuteistojo telefono numerius, o K. A. kontakto siekiamybė buvo akivaizdi ir sisteminga, pažeidžianti net artimai bendravusių asmenų privatumo ribas²³⁰.

Kartu su persekiojimu smurto artimoje aplinkoje bylose dažnai inkriminuojamos ir kitos nusikalstamos veikos. Viena dažniausių – persekiojimo ir fizinio smurto artimoje aplinkoje sutaptis. Kaip minėta anksčiau šiame darbe, tai galima paaiškinti tuo, kad tiek prievartinės kontrolės, tiek persekiojimo veiksmai dažnai gali peraugti į fizinį ar seksualinį smurtą²³¹. Pavyzdžiui, Šiaulių apylinkės teismas nuteistė V. Z. pagal BK 148¹ str. 1 d. ir 140 str. 1 d. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad V. Z. neteisėtai persekiojo žmogų, t. y. prieš aiškiai išreikštą buvusios sutuoktinės R. Z. Valią, sistemingai ją persekiojo: užgauliojo, stebėjo jos namus, skambino telefonu ir nuolat ieškojo kontakto su R. Z. gatvėje, socialiniuose tinkluose talpino R. Z. žeidžiančią informaciją, tarnyboms pranešdavo apie R. Z. nebūtus nusikaltimus, atvykdavo į buvusios sutuoktinės gyvenamąsias vietas, kurias ji buvo priverst keisti keletą kartų. Taip pat persekiojimo laikotarpiu, V. Z. atvykęs į R. Z. namus, laiptinėje būdamas apsvaigęs nuo alkoholio griebė buvusią sutuoktinę už kaklo ir ją smaugė, taip sukeldamas fizinį skausmą ir padarydamas poodinę kraujosruvą kairėje kaklo pusėje. Teismas nusprendė V. Z. pripažinti kaltu dėl abiejų nusikalstamų veikų - persekiojimo ir fizinio skausmo sukėlimo²³². Šį teismo nuosprendį V. Z. skundė apeliaciniam teismui ir prašė jį išteisinti, nes jis nepadarė veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. V. Z. apeliacinį skundą argumentavo tuo, kad viso ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu V. Z. nesuprato, kuo yra kaltinamas, iš nusikalstamos veikos – persekiojimo formuluotės neaišku, kokius neteisėtus bei pavojingus veiksmus jis atliko, kaltinimas yra nekonkretus ir nenurodytos konkrečios aplinkybės kaip, kada ir koku būdu kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką. Apeliantas teigė, kad yra nepagrįstai nuteistas ir už nusikalstamą veiką, numatytą BK 140 str. 1 d., nes R. Z. nesmaugė, kilus konfliktui tarp jo ir D. M., R. Z. bandė juos skirti ir tik būdamas areštinėje sužinojo, kad yra pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl smurto artimoje aplinkoje prieš R. Z. Šiaulių apygardos teismas apelianto skundą tenkino

²³⁰ „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-876/2023“, *supra note*, 221.

²³¹ Myhill, *supra note*, 31: 364.

²³² „Šiaulių apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. balandžio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-490-1065/2023“, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 21 d., <https://www.infollex.lt/portal/start.asp>.

iš dalies. Teismas nustatė, kad V. Z. buvo aiškiai nurodyti nusikalstamos veikos, numatytos BK 148¹ str. 1 d., padarymo būdas, vieta, laikas, padariniai ir kitos aplinkybės, o V. Z. įteikęs pranešimą apie įtarimą, šis nenurodė, kad įtarimas jam nėra aiškus. Teismas taip pat nustatė, kad V. Z. pagrįstai kaltinamas dėl fizinio smurto naudojimo prieš savo buvusią sutuoktinę, o tai patvirtina nuoseklūs R. Z. parodymai ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu, liudytojų parodymai bei rašytiniai įrodymai: tarnybiniai pranešimai, asmens apžiūros protokolai, prie šio protokolo pridėtos fotonuotraukos, greitosios medicinos pagalbos kvietimo kortelė, valstybės teismo medicinos tarnybos specialisto išvada. Šiaulių apygardos teismas nuosprendį pakeitė dėl kai kurių pirmosios instancijos teismo išdėstytų išvadų neatitikimo bylos aplinkybėms, kurios nepadarė įtakos veikos kvalifikavimui. Teismas pasisakė, kad sprendžiant iš visumos byloje surinktų objektyvių įrodymų, V. Z. veiksmuose yra tiek persekiojimo, tiek fizinio skausmo sukėlimo nusikalstamų veikų požymių²³³. Kauno apygardos teismas kitoje byloje nuteisė A. B. už tai, kad šis neteisėtai persekiojo savo sugyventinę, ją sistemingai baugino ir neteisėtai pasinaudojo rinkta informacija apie jos privatų gyvenimą be nukentėjusiosios sutikimo bei padarė nusikalstamas veikas, numatytas BK 145 str. 2 d., 148¹ str. 1 d. ir 168 str. 1 d. A. B. nustatytu laikotarpiu prieš aiškiai išreikštą nukentėjusiosios R. M. valią sistemingai ją persekiojo – ne rečiau kaip kartą per savaitę atvykdavo prie jos namų, reikalavo su juo bendrauti, nukentėjusiajai nesutinkant užkirsdavo jai kelią patekti į namus, atvykdavo į nukentėjusiosios darbo vietą. Nuteistasis taip pat R. M. siuntė įžeidžiančio bei žeminančio pobūdžio trumpasias žinutes, nuotraukas ir laiškus, kuriuose nurodė, kad žino, kur gyvena nukentėjusioji, kad ji yra stebima ir fotografuojama, nurodė, kad ji nukentės, mirs iš gėdos bei kad jis nepaliks nukentėjusiosios ramybėje. Tokiais savo veiksmais priversdamas nukentėjusiąją jaustis stebima, sekama ir kontroliuojama. A. B. nuteistas ir už tai, kad į R. M. elektroninį paštą atsiuntė nuotrauką, kurioje nukentėjusioji užfiksuota nuoga lytinio akto metu, kuri buvo įgyta be jos sutikimo vykdant nusikaltamą veiką, numatytą BK 167 str. Šią nuotrauką A. B. grasino pavišinti ir išsiųsti nukentėjusiosios sūnui bei darbovietai²³⁴. Šioje byloje kartu su neteisėtu žmogaus persekiojimo artimoje aplinkoje inkriminuotos ir dar dvi nusikalstamos veikos – sistemingas bauginimas ir neteisėtas pasinaudojimas rinkta informacija apie privatų gyvenimą, kurios iš esmės atitinka prievartinės kontrolės požymius. Nors byloje prievartinės kontrolės sąvoka nėra paminėta, bet iš

²³³ „Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-309/2023“, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 21 d., <https://www.infollex.lt/portal/start.asp>.

²³⁴ „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-279-485/2023“, infollex, žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://www.infollex.lt/portal/start.asp>.

byloje esančių duomenų, nuteistojo veiksniuose galima įžvelgti veiksmų, kurie būdingi prievartinės kontrolės apibūdinimui: pasikartojančių veiksmų visuma, kuria siekiama pažeminti, įbauginti ir kontroliuoti kitą asmenį²³⁵.

Apibendrinant analizuotas teismų bylas, galima pastebėti dviejų nusikalstamų veikų - persekiojimo ir sistemingo bauginimo, žmogaus terorizavimo – atribojimo problemą. Tiek persekiojimo, tiek sistemingo bauginimo bylose svarbus faktorius yra veiksmų sistemingumas, tačiau kasacinis teismas pasisakė, kad šių nusikalstamų veikų tiesioginiai objektai yra skirtingi, todėl kiekvienu atveju būtina nustatyti, į kokią įstatymo saugomą vertybę yra kėsiamasi – asmens sveikatą, gyvybę, turtą ar laisvę. Persekiojimo požymiams būdingi bauginantys smurtautojo veiksmai, tačiau baudžiamajai atsakomybei kilti, tokie veiksmai neprivalo būti akivaizdūs ir realūs, tačiau jai siekiama priversti nukentėjusįjį nerimauti bei jaustis nesaugiai ar patirti psichologinį diskomfortą. Persekiojimo veiksmų turinys susijęs su tuo, kad nukentėjusysis yra bauginamas ne tiek kaltininko veiksmų turinio, bet nepageidaujamo ir nesiliaujančio dėmesio, kuris gali sukelti pasekmes, būtinas baudžiamajai atsakomybei kilti – gyvenamosios vietos, darbo, mokymosi įstaigos pakeitimas, neigiamas poveikis socialiniam gyvenimui ar emocinei būsenai. Persekiojimui būdinga tai, kad ši nusikalstama veika dažnai padaroma artimoje aplinkoje, kai persekiojimo veiksmų dažnai nemato tretieji asmenys, todėl persekiojimo bylose didelę įrodomąją reikšmę turi išsamūs nukentėjusiojo bei liudytojų parodymai, telefoninių skambučių bei trumpųjų žinučių išsklotinės, vaizdo įrašai, pagalbos tarnybų iškvieta istorija. Persekiojimo smurto artimoje aplinkoje bylose dažnai kartu inkriminuojamos ir kitos nusikalstamos veikos, viena dažniausių – persekiojimo ir fizinio skausmo sukėlimo sutaptis. Tai reiškia, kad persekiojimas gali būti vienu kitų smurto artimoje aplinkoje rizikos veiksmų²³⁶.

²³⁵ „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“, *supra note*, 108: 17.

²³⁶ Woodlock, *supra note*, 44: 585.

IŠVADOS

1.1. Bendra smurto artimoje aplinkoje samprata pasižymi aukai daroma neteisėta veikla, kuria daroma fizinė, psichinė, seksualinė ar ekonominė žala aplinkoje, kurioje asmenys yra susiję artimais ryšiais.

1.2. Remiantis Lietuvos ir tarptautiniais teisės aktais, pagrindinės smurto artimoje aplinkoje formos yra fizinis, psichologinis, seksualinis ar ekonominis smurtas. Kai kuriuose mokslinės literatūros šaltiniuose smurtu artimoje aplinkoje laikomas moralinis smurtas, struktūrinis smurtas ir nepriežiūra.

1.3. Visos minėtos formos gali būti naudojamos atskirai, tačiau mokslininkų tyrimai parodė, kad dauguma smurto artimoje aplinkoje formų egzistuoja kompleksiskai. Kompleksinis smurtas artimoje aplinkoje – vienos, kelių ar net visų smurto formų naudojimas artimoje aplinkoje, kuris pasireiškia skirtingo pobūdžio veiksmis. Mokslinėje literatūroje išskiriamos dvi tipiškiausios kompleksinės, multidimensinės smurto artimoje aplinkoje formos: prievartinė kontrolė ir persekiojimas.

1.4. Prievartinei kontrolei būdingas kontroliuojantis smurtautojo elgesys, naudojamas siekiant kontroliuoti kasdienį aukos gyvenimą, ją įbauginti, izoliuoti, paversti pavaldžia ir priklausoma, palaužti aukos pasipriešinimą ir nepriklausomybę.

1.5. Persekiojimu pripažįstamas nuolatinis, nepageidaujamas dėmesys, sukeliantis aukai baimės ir nesaugumo jausmą, sutrikdantis kasdienį asmens gyvenimą ir sukeliantis neigiamas fizines, psichologines bei socialines pasekmes. Kai kuriuose moksliniuose šaltiniuose persekiojimas laikomas vienu iš prievartinės kontrolės elementų.

2.1. Lietuvos Respublikoje baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje numatyta baudžiamajame įstatyme. Fizinis smurtas Lietuvoje kriminalizuotas išsamiausiai. Nors psichologinio smurto apraiškos BK aprašytos išsamiai, tačiau ne visose nuostatose numatytas artimos aplinkos požymis. Tam tikrų straipsnių dispozicijose numatytos kelių smurto formų kombinacijos, pavyzdžiui, BK 163 str. (fizinis ir psichinis vaiko gniuždymas), išžaginimo (BK 149 str.), seksualinio prievartavimo (BK 150 str.) nusikalstamos veikos padaromos naudojant fizinį ir/ar psichologinį smurtą, privertimas lytiškai santykiuoti (BK 151 str.) – naudojant grasinimus. Mažiausiai Lietuvoje kriminalizuotas ekonominis smurtas artimoje aplinkoje.

2.2. 2021 m. įsigaliojus naujiems BK pakeitimams, į BK įtraukta iki šiol dar neegzistavusi norma – BK 148¹ str., numatanti atsakomybę už vieną iš tipiškiausių kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų – persekiojimą.

2.3. Kitos kompleksinės smurto formos – prievartinės kontrolės – kriminalizavimas Lietuvoje yra diskutuotinas. Nors BK aprašyti straipsniai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už kai kuriuos veiksmus, atitinkančius prievartinės kontrolės požymius (BK 145 str. 2 d., 154 str., 167 str., 168 str.), tačiau atskiros normos, pripažįstančios prievartinę kontrolę kaip vieną iš smurto artimoje aplinkoje formų, BK nėra.

3. Atlikus pusiau struktūruotą interviu nustatyta, kad:

3.1. viena dažniausių kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ikiteisminiuose tyrimuose yra fizinio ir psichologinio smurto kombinacija. Kalbant apie dvi tipiškiausias kompleksinio smurto formas, ikiteisminiai tyrimai yra pradedami dėl persekiojimo artimoje aplinkoje. Dažniausi BK straipsniai, pagal kuriuos pradedami ikiteisminiai tyrimai smurto bylose yra BK 145 str. ir 140 str. 2 d. Dauguma pareigūnų yra pradėję ar tyrę nusikalstamą veiką, numatytą BK 148¹ str. (persekiojimas).

3.2. Nors nustačius kompleksinių smurto artimoje aplinkoje požymius, pirminiai ikiteisminio tyrimo veiksmai nesiskiria nuo įprastos praktikos pradedant ikiteisminius tyrimus už pavienės smurto artimoje aplinkoje formas, tačiau didesnis dėmesys yra skiriamas nukentėjusiojo apklausai, kurioje surenkama daugiausiai duomenų apie kompleksinių smurto formų veiksmus.

3.3. Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl kompleksinių smurto formų, pagrindiniais įrodymais ikiteisminio tyrimo bylose yra laikomi skambučiai, žinutės, jų turinys, vaizdo kamerų, vaizdo registratorių įrašai, telefono pokalbių išklotinės, kratos metu paimiti daiktai ir dokumentai, fiksuojami sužalojimai, ankstesni pranešimai dėl smurto artimoje aplinkoje, nukentėjusiojo, liudytojų parodymai.

3.4. Pasikartojantis smurtinis elgesys neturi įtakos ikiteisminio tyrimo pradėjimui atvykus į įvykio vietą, tačiau tai gali turėti įtakos persekiojimo inkriminavimui, o smurtinių santykių kontekstas svarbus kardomosios priemonės skyrimui, įtariamąjį charakterizuojančiai medžiagai, bausmės skyrimui teisme.

3.5. Ikiteisminis tyrimas dėl artimoje aplinkoje pasireiškiančių, tačiau BK nekriminalizuotų smurto formų, atitinkančių prievartinės kontrolės požymius, nėra pradedamas, o priėmus skundą-pareiškimą dėl šių veikų dažniausiai priimamas nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą nesant nusikalstamos veikos požymių. Tam tikri prievartinės kontrolės veiksmai inkriminuojami kaip BK 148¹ str. aprašytos nusikalstamos veikos.

3.6. Ikiteisminių procesų dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų pradėjimui kaip vieną didžiausių sunkumų ikiteisminio tyrimo pareigūnai mato praktikos trūkumą bei įrodymų rinkimo sunkumus.

3.7. Reagavimo ir veiklos skyriaus pareigūnų atsakymai į pateiktus klausimus skyrėsi nežymiai, tačiau nustatyta, kad persekiojimo požymius geriau atpažįsta ir ikiteisminius tyrimus dėl šios nusikalstamos veikos dažniau pradeda veiklos pareigūnai. Tai gali būti susiję su tuo, kad ne visuomet įvykio vietoje yra nustatomi visi sistemingi smurtautojo veiksmai, o daugiausia duomenų surenkama atliekant nukentėjusiojo, liudytojų apklausas, kurios dažnai atliekamos vėlesniuose ikiteisminio tyrimo veiksmuose.

3.8. Atliktas interviu patvirtina baigiamojo darbo ginamąjį teiginį, nes daugumos tyrimo dalyvių nuomone, esamas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas Lietuvoje neužtikrina tinkamos apsaugos nuo tokios kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos kaip prievartinė kontrolė.

4.1. Persekiojimas Lietuvos teismų praktikoje glaudžiai susijęs su kitomis nusikalstamomis veikomis, dažnai suprantamomis kaip psichologinis smurtas, pavyzdžiui grasinimai, žmogaus terorizavimas ar bauginimas, numatytas BK 145 str., bei su kitomis prievartinės kontrolės požymius turinčiomis veikomis, pavyzdžiui, šmeižimu (BK 154 str.), neteisėtu informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimu (BK 167 str.), tačiau tokie požymiai teismo yra vertinami ne kaip atskiros minėtos nusikalstamos veikos ar jų sutaptys, bet kaip viena iš persekiojimo sudėtinių dalių. Nesant atskiros BK normos už prievartinę kontrolę artimoje aplinkoje, toks teismų vertinimas leidžia asmenis pripažinti kaltais už prievartinės kontrolės požymius turinčias veikas, atsižvelgiant į tai, kad kai kurie mokslininkai persekiojimą laiko vienu iš prievartinės kontrolės elementų.

4.2. Atlikus teismų praktikos analizę, galima teigti, kad dažniausi pasikartojantys veiksmai persekiojimo bylose yra skambinimas telefonu ir nuolatinis trumpųjų žinučių rašymas, kuriose dažnai vartojami necenzūriniai žodžiai, įžeidinėjimai, siekiama įbauginti artimos aplinkos asmenį. Tokiose žinutėse dažnai pastebimi ir grasinimai, kurie neapima BK 145 str. dispozicijoje aprašytų veikų, tačiau jais siekiama sukelti nerimą, baimę, nesaugumo jausmą.

4.3. Vienas didžiausių sunkumų, kylantis tiriant persekiojimo artimoje aplinkoje bylas yra įrodymų rinkimas. Lietuvos teismai grįsdami kaltinamojo kaltę dažniausiai rėmėsi šiais įrodymais: ikiteisminio tyrimo metu duotais nukentėjusiojo, liudytojų parodymais, akistatos protokolais, policijos įvykių išsklotinėmis, įvykio vietos, daiktų ir kitų objektų apžiūros protokolų duomenimis, tarnybiniais policijos pareigūnų pranešimais, nukentėjusiojo pateiktomis nuotraukomis, vaizdo ir

balso įrašais, vaizdo įrašais iš viešose vietose esančių vaizdo stebėjimo kamerų, telefono skambučių įrašais, telefonų abonentų skambučių išsklotinių analize, kitų valstybinių įstaigų išrašais.

4.4. Atlikus teismų praktikos analizę pastebėta, kad kartu su persekiojimu smurto artimoje aplinkoje bylose dažnai inkriminuojamos ir kitos nusikalstamos veikos. Viena dažniausių – persekiojimo ir fizinio smurto artimoje aplinkoje sutaptis. Tai reiškia, kad persekiojimas artimoje aplinkoje yra rizikos veiksnys aukai patirti fizinį smurtą.

4.5. Atlikta teismų praktikos analizė iš dalies patvirtina ginamąjį teiginį, nes BK yra kriminalizuota nusikalstamų veikų, turinčių prievartinės kontrolės požymių (BK 154, 167, 168 str.), tačiau šių nusikalstamų veikų dispozicijose nėra aprašytas smurto artimoje aplinkoje požymis ir baudžiamoji atsakomybė už tokio pobūdžio veikas kyla bendrąja tvarka, dėl šios priežasties prievartinės kontrolės artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas neužtikrina tinkamos apsaugos nuo šios kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos.

PASIŪLYMAI

1. Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos organizuoti policijos pareigūnų, dirbančių su ikiteisminio tyrimo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas bylomis, mokymus, kuriuose ikiteisminio tyrimo pareigūnai būtų rengiami atpažinti kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas, jas inkriminuoti bei dirbti su kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas patiriančiais asmenimis.

2. Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos parengti rekomendacijas dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų identifikavimo, kvalifikavimo, pirminių ir tolimesnių proceso veiksmų atlikimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. TAR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 7 d. <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>.
2. „Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, E-seimas. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20416>.
3. „United Nations Declaration on the Elimination of Violence Against Women. 20 December 1993, A/RES/48/104“. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>.
4. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Nr. 68-2497“. Valstybės žinios. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios, 2011-12-22, Nr. 156-7390. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d.
6. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425“. E-seimas. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334>.
7. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d. <https://www.infolex.lt/ta/100228>.
8. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d. <https://www.infolex.lt/ta/66150>.
9. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d. https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708&title=LR%20baud%FEiam%20proceso%20kodeksas.
10. „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo““. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 1 d. <https://www.infolex.lt/ta/842591>.
11. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos „Rekomendacijos dėl persekiojimo identifikavimo, kvalifikavimo ir pirminių proceso veiksmų atlikimo“.

Moksliniai šaltiniai:

12. Acus, Arūnas, Acienė, Elvyra, ir Puidokienė, Dalia. "Domestic Violence Against Women: Discourse of Reality". Tiltai 3 (2017): 115-128.
13. Ahluwalia, Pal, ir Miller, Toby. "Violence". *Social Identities* 25, 2 (2019): 107-109. <https://doi.org/10.1080/13504630.2018.1559477>.

14. Becker, Andréa, Ford, Jessie V. , ir Valshtein, Timothy J. “Confusing Stalking for Romance: Examining the Labeling and Acceptability of Men’s (Cyber)Stalking of Women”. *Sex Roles* 85, 1–2 (2021): 73–87. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01205-2>.
15. Bishop, Charlotte ir Bettinson, Vanessa. „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of ‘controlling or coercive behaviour’”. *International Journal of Evidence and Proof* 22, 1 (2018): 3–29. <https://doi.org/10.1177/1365712717725535>.
16. Bučiūnas, Gediminas, ir Velička, Vilius. „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus”. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 165–183.
17. Chantler, Khatidja, ir McCarry, Melanie. “Forced Marriage, Coercive Control, and Conducive Contexts: The Experiences of Women in Scotland”. *Violence Against Women* 26, 1 (2020): 89–109. <https://doi.org/10.1177/1077801219830234>.
18. Chmieliauskas, Sigitas. „Žmogžudysčių Lietuvoje vertinimas teismo medicininiu, etiniu, socialiniu ir teisiniu požiūriu“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2019. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:42312172/>.
19. Chomentauskas, Gintaras, Dereškevičiūtė, Edita, ir Murauskienė, Dovilė. „Smurtas artimoje aplinkoje. Atpažinimas, pagalba, prevencija“. Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2017.
20. Conroy, Nicole E., ir Crowley, Claire G. “Extending Johnson’s Typology: Additional Manifestations of Dating Violence and Coercive Control”. *Journal of Interpersonal Violence* 37, 15–16 (2022): 13315–13341. <https://doi.org/10.1177/08862605211005149>.
21. Crossman, Kimberly A., ir Hardesty, Jennifer L. “Placing Coercive Control at the Center: What Are the Processes of Coercive Control and What Makes Control Coercive?”. *Psychology of Violence* 8, 2 (2017): 196–206. <https://doi.org/10.1037/vio0000094>.
22. Douglas, Heather. “Do We Need a Specific Domestic Violence Offence?”. *Melbourne University law review* 39, (2016): 434–471.
23. Dragiewicz, Molly, Burgess Jean, Matamoros-Fernandez Ariadna, Salter, Michael, P. Cuzor, Nicolas, Woodlock Delanie, ir Harris Bridget. “Technology Facilitated Coercive Control: Domestic Violence and the Competing Roles of Digital Media Platforms”. *Feminist Media Studies* 18, 4 (2018): 609–625. <https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1447341>.
24. Eisenbruch, Maurice. „The Mole on His Penis Lassos Her:’ Cultural Understandings of Coercive Control and Emotional Abuse of Women in Cambodia”. *Violence Against Women*, 2023. <https://doi.org/10.1177/10778012231174349>.

25. European Agency for Fundamental Rights, *Violence against Women: An EU-Wide Survey Main Results Violence against Women: An EU-Wide Survey*, 2014, <https://doi.org/10.2811/62230>.
26. Giedrytė, Renata, ir Venckevičienė, Judita. „Seksualinis vaikų išnaudojimas: charakteristikos, priežastys, identifikavimas ir prevencija". *Socialinis ugdymas* 3, 35 (2013), 90-107.
27. Grinevičiūtė, Kristina. „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku". Daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2016. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/etd/9cda1a76-a57a-4439-9439-6ca58bda66c9/details>.
28. Guliakaitė, Monika. „Smurtas artimoje aplinkoje“, iš Žmogaus teisės Lietuvoje 2020-2021 m., Goda Jurevičiūtė, Mėta Adutavičiūtė, Ugnė Grigaitė, Andrė Jurgaitė, Dainius Pūras. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2022.
29. Harris, Bridget A., ir Woodlock, Delanie. “Digital Coercive Control: Insights from Two Landmark Domestic Violence Studies”. *British Journal of Criminology* 59, 3 (2019): 530–550. <https://doi.org/10.1093/bjc/azy052>.
30. Jakštienė, Ramunė. “A New Norm on Stalking: Is This the New Normal in Lithuania?”. *Baltic Journal of Law and Politics* 15, 2 (2022): 29–47. <https://doi.org/10.2478/bjlp-2022-0009>.
31. Jakštienė, Ramunė. “Economic Abuse and Criminal Responsibility: Lithuanian Case Law on Domestic Violence”. *International and Comparative Law Review* 22, 2 (2022): 215-237. <https://doi.org/10.2478/iclr-2022-0023>.
32. Jakštienė, Ramunė. “Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrindimas”. *Jurisprudencija* 6195, 1 (2018): 225-259. <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-10>.
33. Jakštienė, Ramunė. „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019. <https://www.lvb.lt/permalink/f/1470m9t/MRU01000065657>.
34. Kanougiya, Suman , Sivakami, Muthusamy, ir Rai, Saurabh. “Predictors of Spousal Coercive Control and Its Association with Intimate Partner Violence Evidence from National Family Health Survey-4 (2015-2016) India”. *BMC Public Health* 21, 1 (2021): 1–13. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12232-3>.
35. Kareniauskaitė, Monika. „Smurto lyties pagrindu sampratos Lietuvoje vėlyvuoju sovietmečiu ir posovietinės transformacijos metu“. *Kriminologijos studijos*. 7 (2019): 104-132.

36. Katz, Emma, Nikupeteri, Anna, ir Laitinen, Merja. “When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence”. *Child Abuse Review* 29, 4 (2020): 310–324. <https://doi.org/10.1002/car.2611>.
37. Lagdon, Susan, Klencakova, Lucia, Schubotz, Dirk, Tully, Mark A., Armour, Cherie, ir Jordan Julie-Ann. “Young People’s Understanding of Coercive Control in Northern Ireland”. *Journal of Child and Adolescent Trauma* 16, 3 (2023): 537–545. <https://doi.org/10.1007/s40653-022-00508-8>.
38. Laima, Sigita. „Psichologinis smurtas: teismo medicininės įžvalgos ir kriterijų patikra“. Doktoro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:18849382/>.
39. Laurinaitytė, Ilona, Michailovič, Ilona, Jarutienė, Liubovė, ir Zokaitė, Justina. „Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje“. *Kriminologijos studijos* 9 (2021): 77–99.
40. „Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje“. Mano vyriausybė. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d. <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Lietuvos%20gyventoju%20apklausa%20apie%20smurta%20artimoje%20aplinkoje.pdf>.
41. Lynch, Kellie R., Jackson, Dylan B., ir Logan, T. K. “Coercive Control, Stalking, and Guns: Modeling Service Professionals’ Perceived Risk of Potentially Fatal Intimate Partner Gun Violence”. *Journal of Interpersonal Violence* 36, 15–16 (2021): 7997–8018. <https://doi.org/10.1177/0886260519839419>.
42. Logan, T. K. ir Walker, Robert. “Stalking: A Multidimensional Framework for Assessment and Safety Planning”. *Trauma, Violence, and Abuse* 18, 2 (2017): 200–222. <https://doi.org/10.1177/1524838015603210>.
43. Mesquita, Rita, Goncalves, Mariana, Ferreira, Celia, ir Matos, Marlene. “Post Break-up Stalking: Police-Officers’ Perceptions”. *Behavioral Sciences and the Law* 40, 5 (2022): 677–698, <https://doi.org/10.1002/bsl.2595>.
44. Michailovič, Ilona „Smurtinio elgesio kaitos svarba užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje”. *Teisė* 114 (2020): 8–25, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1587105913296/%0Ahttps://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/16806/15918>.
45. Michailovič, Ilona, Justickaja, Svetlana, Vaičiūnienė, Rūta, ir Viršilas, Vaidas. *Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtavusiais asmenimis plėtros perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas, 2021.
46. Michailovič, Ilona, Justickaja, Svetlana, Vaičiūnienė, Rūta, Kalpokas, Vaidas, ir Visockas Evaldas. *Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.

47. Michailovič, Ilona. „Įkylus persekiojimas ir jo aukos”. *Informacijos mokslai* 82 (2018): 86–96.
<https://doi.org/10.15388/im.2018.82.6>.
48. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė*. 82 (2012): 26-40.
49. Myhill, Andy, ir Hohl, Katrin. “The ‘Golden Thread’: Coercive Control and Risk Assessment for Domestic Violence”. *Journal of Interpersonal Violence* 34, 21–22 (2019): 4477–4497,
<https://doi.org/10.1177/0886260516675464>.
50. Myhill, Andy. “Measuring Coercive Control: What Can We Learn From National Population Surveys?”. *Violence Against Women* 21, 3 (2015): 355–375.
<https://doi.org/10.1177/1077801214568032>.
51. Nouhjah, Sedigheh, ir Latifi, Seyed Mahmood. “Variation in the Prevalence of Domestic Violence between Neighboring Areas”. *International Scholarly Research Notices* 1, 2014.
<https://doi.org/10.1155/2014/721951>.
52. Pakštaitis, Laurynas. „Pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų daugeto teisinio vertinimo ir kvalifikavimo probleminiai klausimai teisėsaugos veikloje” 28 (2021): 122-137.
<https://doi.org/10.13165/PSPO-21-28-13>.
53. Pilinkaite-Sotirovic, Vilana, ir Vaigė, Laima, “Challenges for Preventing Violence against Women in Lithuania”. *Filosofija, Sociologija* 28, 4 (2017): 268-276.
54. Policastro, Christina, ir Finn, Mary A. “Coercive Control and Physical Violence in Older Adults: Analysis Using Data From the National Elder Mistreatment Study”. *Journal of Interpersonal Violence* 32, 3 (2017): 311–330. <https://doi.org/10.1177/0886260515585545>.
55. Puidokienė, Dalia, Purvaneckienė, Giedrė, Sakalauskienė, Vaida, Žukauskaitė, Vilija, ir Šeduikienė Jūratė. „Seksualinę prievartą artimoje aplinkoje patiriančioms moterims teikiamos pagalbos prieinamumo analizė problemų nustatymo kontekste”. *Tiltai* 2 (2022): 88-118.
56. Pūras, Dainius, ir Ulevičiūtė, Ilona. „Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės,” *Visuomenės Sveikata* 3, 3 (2010): 19-23.
57. Q. Brady, Patrick, W. Reyns, Bradford, ir Dreke, Rebecca “A Sign of the Crimes: Examining Officers’ Identification of and Arrest for Stalking in Domestic Violence Complaints”. *Police Quarterly* 23, 4 (2020): 500–526. <https://doi.org/10.1177/1098611120923155>.
58. Richards, David ir Haglund, Jillenne. *Violence against women and the Law*. London: Paradigm/Routledge, 2015.

59. Ruibytė, Laima. „Emocinis smurtas šeimoje pranašauja fizinį smurtą“. bernardinai.lt. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d. <https://www.bernardinai.lt/2013-11-25-laima-ruibyte-emocinis-smurtas-seimoje-pranasauja-fizini-smurta/>.
60. Sharon G. Smith, Zhang, XinJian, Basile, Kathleen C., Merrick, Melissa T., Wang, Jing, Kresnow, Marcie-jo, ir Chen, Jieru. “The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2015 Data Brief – Updated Release”. *National Center for Injury Prevention and Control*, 2018. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/2015data-brief508.pdf>.
61. Šumskaitė, Lina, ir Namicheishvili, Salome. “The Social Policy of Combating Domestic Violence in Georgia and Lithuania”. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 15, 2017. <https://doi.org/10.15388/stepp.2017.15.10809>.
62. Taylor-Dunn, Holly, Bowen, Erica, ir A. Gilchrist, Elizabeth. “Reporting Harassment and Stalking to the Police: A Qualitative Study of Victims’ Experiences”. *Journal of Interpersonal Violence* 36, 11–12 (2021): 5965–5992. <https://doi.org/10.1177/0886260518811423>.
63. Vaigė, Laima. „Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika“. *Mano teisės*. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 25 d. <https://manoteises.lt/zt/analizes-smurtas-artimoje-aplinkoje-musamos-moters-sindromas-psichines-prievartos-problematika/>.
64. Vaigė, Laima. „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“. *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 89–107. <https://doi.org/10.13165/JUR-16-23-1-06>.
65. Vaigė, Laima. „The concept of domestic violence in Lithuania and the aspect of gender from the perspective of international law“. *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 255–274. http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/SMS/%5Cnhttp://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/SMS/.
66. Vaigė, Laima. „Violence Against Women under International Law: Fillig the Gaps at International, Regional and National Levels“. *Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas*, 2016. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/etd/9dc6b47a-9153-4e03-9a8c-a971fe180c40/details>.
67. Varghese, Titty, ir Sarkute, Ligita. “Violence Against Women in Germany and Immigrants: A Mediatized Political Communication?”. *European Integration Studies* 0, 11 (2017): 31–43. <https://doi.org/10.5755/j01.eis.0.11.18957>.
68. Vasiliauskaitė, Zuzana. „Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas“. *Vilniaus moterų namai*. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 19 d., <https://www.vmotnam.lt/metrastis/1995-2005-metai/apie-smurta/seimoje-patirto-smurto-padariniai-bio-psicho-socialinei-asmens-sveikatai-musamos-moters-sindromas/>.

69. Vasiliauskaitė, Zuzana ir Geffner, Robert. „Eight forms of abuse: the validation and reliability of two multidimensional instruments of intimate partner violence”. *Psichologija*. 62 (2021): 56–68, <https://doi.org/10.15388/psichol.2020.21>.
70. Vasiliauskaitė, Zuzana. „The Role of Disclosure, Social Support and Social Constraints for Posttraumatic Growth in Women Survivors of Intimate Partner Violence“. Doktoro disertacija, Mykolas Romeris universitetas, 2023. <https://vb.mruni.eu/object/elaba:163480015/#:~:text=While%20a%20positive%20path%20to,the%20experience%20of%20greater%20PTG>.
71. Vorevičienė, Jurgita. „Smurto šeimoje socialinė determinacija Lietuvoje“. Jaunųjų mokslininkų darbai 1, 43 (2015): 35-44.
72. Walker, Lenore E.A.. *The Battered Woman Syndrome Study, The Dark Side of Families: Current Family Violence Research*. New York: Springer publishing company, 2017.
73. Walklate, Sandra, ir Fitz-Gibbon, Kate. “The Criminalisation of Coercive Control: The Power of Law?”. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy* 8, 4 (2019): 94–108. <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.v8i4.1205>.
74. Weiss, Benjamin R. “Rhetorical and Organizational Typification of Domestic Violence, Sexual Assault, and Stalking as Discrete Forms of Violence”. *Social Problems* 68, 3 (2021): 625–641, <https://doi.org/10.1093/socpro/spaa007>.
75. Wiener, Cassandra. “Seeing What Is ‘Invisible in Plain Sight’: Policing Coercive Control”. *Howard Journal of Crime and Justice* 56, 4 (2017): 500–515. <https://doi.org/10.1111/hojo.12227>.
76. Woodlock, Delanie, Salter, Michael, Dragiewicz, Molly, Harris, Bridget. „Living in the Darkness’: Technology-Facilitated Coercive Control, Disenfranchised Grief, and Institutional Betrayal”. *Violence Against Women* 29, 5 (2023): 987–1004. <https://doi.org/10.1177/10778012221114920>.
77. Woodlock, Delanie. “The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking”. *Violence Against Women* 23, 5 (2017): 584–602. <https://doi.org/10.1177/1077801216646277>.

Specialioji literatūra:

78. Bučiūnas, Gediminas, Gruodytė, Edita, ir Šalčius, Marijus. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017.
79. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 17 d. <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
80. Europos Taryba. *Stambulo konvencija – veiksminga priemonė siekiant panaikinti smurtą dėl lyties*. Strasbourg, 2019.

81. In focus: 16 days of activism against Gender-Based Violence. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 17 d. <https://www.unwomen.org/en/news-stories/in-focus/2022/11/in-focus-16-days-of-activism-against-gender-based-violence>.
82. Oficialios statistikos portalas. „Smurto artimoje aplinkoje statistika“. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 27 d., <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10572074>.
83. „Praktinis vadovas savivaldybėms. Smurtas artimoje aplinkoje“. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Žiūrėta 2023 m. spalio 30 d. <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/praktinis-vadovas-savivaldybems.pdf>.
84. „Sisteminio smurto ir konflikto skirtumai“. Visureikalas.lt. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 5 d. <https://visureikalas.lt/socialiniams-darbuotojams/sisteminio-smurto-ir-konflikto-skirtumai-soc-darbuotojams/>.
85. Stulginskienė, Lolita. *Smurtas artimoje aplinkoje: Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014.
86. Vasiliausienė, Lilija Hendrika, Dirmonataitė, Evelina, ir Vasiliauskaitė, Zuzana. *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymų įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams*. Vilnius: Vilniaus moterų namai, 2017. <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Methodinės%20rekomendacijos%202018.pdf>.
87. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
- Teismų praktika:**
88. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga“. lat.lt. Žiūrėta 2024 m. sausio 30 d., <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/audziamuju-bylu-apzvalgos/68>.
89. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-594/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 12 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
90. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 11 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

91. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511/2021“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 11 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
92. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalga. Teismų praktika Nr. 44“. lat.lt. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 30 d., <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.
93. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013“, infolex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/768471>.
94. „Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-309/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 21 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
95. „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-876/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 12 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
96. „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-279-485/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
97. „Šiaulių apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. balandžio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-490-1065/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 21 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
98. „Kaunos apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. balandžio 3 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-1515-408/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 14 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
99. „Kauno apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. kovo 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-213-408/2023“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 14 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
100. „Šiaulių apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 5 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-1688-900/2022“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 12 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

101. „Kauno apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-1112-667/2022“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 12 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
102. „Telšių apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 4 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-574-671/2022“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 14 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
103. „Panevėžio apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. rugpjūčio 10 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-867-749/2022“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 14 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.
104. „Klaipėdos apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gruodžio 23 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojame byloje Nr. e1-1169-903/2021“. Infolex. Žiūrėta 2024 m. kovo 14 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ KOMPLEKSINES SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE FORMAS TAIKYMO YPATUMAI

Lietuvos įstatymų leidėjas išskiria keturias pagrindines smurto artimoje aplinkoje formas – fizinis, psichologinis, seksualinis ir ekonominis smurtas. Šios formos gali pasireikšti atskirai, tačiau artimoje aplinkoje smurto formos dažnai egzistuoja kompleksiskai. Mokslininkai išskiria tipiškiausias kompleksines smurto formas – persekiojimą ir prievartinę kontrolę. Tyrimo tikslas - atskleisti baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas taikymo ypatumus.

Tyrimo uždaviniai: 1. Apžvelgti kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų sampratą; 2. Identifikuoti baudžiamosios atsakomybės už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas teisinio reglamentavimo problemas; 3. Atskleisti ikitesiminio tyrimo už kompleksines smurto artimoje aplinkoje formas ir jų inkriminavimo ikiteisminiame tyrime ypatumus; 4. Išanalizuoti kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų kvalifikavimo probleminius aspektus Lietuvos teismų praktikoje.

Tyrimo rezultatai. Atlikus tyrimą nustatyta, kad viena dažniausių kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų ikiteisminiuose tyrimuose yra fizinio ir psichologinio smurto kombinacija, tačiau pareigūnai pradeda ikiteisminius tyrimus ir nustačius vienos iš kompleksinių smurto formų – persekiojimo – požymius. Ikiteisminis tyrimas dėl artimoje aplinkoje pasireiškiančių prievartinės kontrolės požymių dažniausiai nėra pradedamas. Atlikta teismų praktikos ir interviu analizė iš dalies patvirtina ginamąjį teiginį, nes BK kriminalizuota nusikalstamų veikų, turinčių prievartinės kontrolės požymių (BK 154, 167, 168 str.), tačiau šių nusikalstamų veikų dispozicijose nėra aprašytas smurto artimoje aplinkoje požymis ir baudžiamoji atsakomybė už tokio pobūdžio veikas kyla bendrąja tvarka, dėl šios priežasties prievartinės kontrolės artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas neužtikrina tinkamos apsaugos nuo šios kompleksinės smurto artimoje aplinkoje formos. Pasiūlymai: rengti mokymus ir rekomendacijas ikiteisminio tyrimo pareigūnams dėl kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų identifikavimo, kvalifikavimo, pirminių ir tolimesnių proceso veiksmų atlikimo.

Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjami kompleksinių smurto artimoje aplinkoje formų teoriniai aspektai, antrajame aprašomas atliktas tyrimas – pusiau struktūruotas interviu ir teismų praktikos analizė. Baigiamajame darbe naudoti metodai: lingvistinis bei mokslinių šaltinių, sisteminės, lyginamosios analizės, analitinis-kritinis, empirinis-kokybinis - pusiau struktūruotu interviu, teismų praktikos analizės metodai.

SUMMARY

SPECIFICATIONS OF THE APPLICATION OF CRIMINAL LIABILITY FOR COMPLEX FORMS OF DOMESTIC VIOLENCE

The Lithuanian legislator distinguishes four main forms of domestic violence - physical, psychological, sexual and economic violence. These forms can appear separately but forms of domestic violence often exist in a complex manner. Scientists distinguish the most typical complex forms of violence - stalking and coercive control. The purpose of the study is to reveal the specifics of the application of criminal liability for complex forms of domestic violence.

Research tasks: 1. Review the concept of complex forms of domestic violence; 2. To identify the problems of legal regulation of criminal liability for complex forms of domestic violence; 3. To disclose the pre-trial investigation for complex forms of domestic violence and the peculiarities of incrimination in the pre-trial investigation; 4. To analyze the problematic aspects in the practice of Lithuanian courts of the qualification of complex forms of domestic violence.

Research results. The investigation found that one of the most common complex forms of domestic violence in pre-trial investigations is a combination of physical and psychological violence, but officers initiate pre-trial investigations after identifying the signs of stalking. A pre-trial investigation is usually not initiated for signs of coercive control as a domestic violence. The analysis of court practice and interviews partially confirms the defense statement, because the Criminal Code has criminalized criminal acts with signs of coercive control (Articles 154, 167, 168 of the Criminal Code), but the dispositions of these criminal acts do not describe the sign of domestic violence as a coercive control, for this reason the legal regulation of coercive control in the intimate environment does not ensure adequate protection against this complex form of domestic violence. Proposals: prepare trainings and recommendations for pre-trial investigation officers on the identification, qualification, initial and further steps of the process of complex forms of domestic violence.

The first part of the work examines the theoretical aspects of complex forms of domestic violence, the second part describes the conducted research - semi-structured interviews and analysis of court practice. Methods used in the final work: linguistic and scientific sources, systematic, comparative analysis, analytical-critical, empirical-qualitative - semi-structured interview, judicial practice analysis methods.